

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI
İKTİSAT YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE’DE UYGULANAN BÖLGESEL
KALKINMA POLİTİKALARI**

**SERHAT GÜVERCİN
16710023**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. MERAL UZUNÖZ**

**İSTANBUL
2019**

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI
İKTİSAT YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE’DE UYGULANAN BÖLGESEL
KALKINMA POLİTİKALARI**

**SERHAT GÜVERCİN
16710023**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. MERAL UZUNÖZ**

**İSTANBUL
2019**

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI
İKTİSAT YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

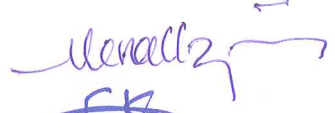
**TÜRKİYE’DE UYGULANAN BÖLGESEL
KALKINMA POLİTİKALARI**

SERHAT GÜVERCİN
16710023

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 17.05.2019

Tezin Savunulduğu Tarih: 17.06.2019

Tez Oy Birliği ile Başarılı Bulunmuştur

Unvan Ad Soyad	İmza
Tez Danışmanı : Prof. Dr. MERAL UZUNÖZ	
Jüri Üyeleri : Doç. Dr. FAZIL KAYIKÇI	
Dr. Öğr. Üyesi ALİ PİŞKİN	

İSTANBUL
2019

ÖZ

TÜRKİYE’DE UYGULANAN BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARI **Serhat GÜVERCİN** **Mayıs, 2019**

İkinci dünya savaşının gerçekleşmesinden sonra ülkelerin sanayileşme çabaları ve küreselleşme eğilimleriyle birlikte ülkelerin uyguladıkları bölgesel kalkınma anlayışı, tanımı, politikaları, müdahale biçimleri ve araçları değişmiştir. Bu süreçte Türkiye, AB’den sağladığı destek ile AB bölgesel politikalarına olan uyum arttırılmıştır. Fakat, uzun bir süreçten beri izlenen bölgesel kalkınma politikalarına rağmen, ekonomik ve sosyal göstergelere bakıldığında gözle görülür bir ilerleme olmayıp Türkiye’deki bölgeler arası gelişmişlik farklarının hala yüksek bir seviyede olduğu gözlemlenmektedir. Günümüzde, bölgesel kalkınma için yapılan uygulamalar, küreselleşmeyle ve yerelleşmeyle, yani globalizasyon yaklaşımı çerçevesinde, ulusal ve uluslararası örgütlerin katkısıyla gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kalkınma, Bölgesel Kalkınma, Bölgesel Kalkınma Politikaları

ABSTRACT

IMPLEMENTATION OF REGIONAL DEVELOPMENT POLICIES IN TURKEY

**Serhat GÜVERCİN
May, 2019**

After the Second World War, countries' industrialization efforts and globalization tendencies have changed the concept, definition, policies, forms of intervention and means of regional development implemented by countries. In this process, Turkey by supporting of EU, increased compliance with the EU regional policy. But, despite a long process of regional development policy it followed since, when we look at the economic and social indicators is not a visible progress, the disparities between regions in Turkey still seems to be at a high level. Nowadays, the practices for the regional development are tried to be realized with the contribution of globalization and localization, that is, within the framework of the glocalization approach by the contribution of national and international organizations.

Key Words:Development, Regional Development, Regional Development Policies

ÖN SÖZ

“Türkiye’de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları” başlıklı tez çalışması Türkiye’de uygulanan bölgesel kalkınma politikalarının beklenen etkiyi yaratıp yaratmadığıyla ilgili genel bir değerlendirme yapmayı amaçlamaktadır.

Bu tez çalışması boyunca bana verdiği maddi ve manevi destekten ötürü değerli danışman hocam Prof. Dr. Meral Uzunöz’e, aileme ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

İstanbul; Mayıs, 2019

Serhat GÜVERCİN

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	x
KISALTMALAR	xii
1. GİRİŞ	1
2. BÖLGESEL KALKINMA	3
2.1. Bölgesel Kalkınmayla İlgili Kavramlar	3
2.2. Bölgesel Kalkınma Politikası Uygulanmasını Gerektiren Nedenler.....	7
2.2.1. Ekonomik Nedenler	7
2.2.2. Sosyo-Ekonomik ve Politik Nedenler.....	9
2.3. Bölgesel Kalkınmada Temel Araçlar	11
2.3.1. Kurumsal Katmanın Gelişimine Yönelik Bölgesel Gelişme Araçları	11
2.3.2. Yerel Donanımın Gelişimine Yönelik Bölgesel Gelişme Araçları	13
2.3.3. Karma Nitelikli Bölgesel Gelişme Araçları	16
2.4. Bölgesel Kalkınma Politikasının Amaçları	18
2.4.1. Kır-Kent Dengesinin ve Nüfusun Optimal Dağılımının Sağlanması.....	18
2.4.2. Geri Kalmış Bölge Sorunlarının Önlenmesi ve Kalkınmanın Sağlanması	19
2.4.3. Ekonomik ve Sosyal Düalizmin Önlenmesi	20
2.5. Küreselleşme Sürecinde Bölgelerin Artan Önemi ve Yeni Bölgeselcilik Yaklaşımı	21
3. DÜNYADA BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARI	23
3.1. Birleşmiş Milletlerde Sürdürülebilir Kalkınma	23

3.2. Avrupa Birliğinde Bölgesel Kalkınma, NUTS Sistemi	25
3.3. Avrupa Birliği'nde Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları	34
3.3.1. 1957-2000 Arası Dönem	34
3.3.2. 2000-2006 Arası Dönem	37
3.3.3. 2007-2013 Dönemi	39
3.3.4. Avrupa 2020 Stratejisi ve 2014-2020 Dönemi	40
3.4. Topluluk Girişimleri	42
3.4.1. Interreg 3	42
3.4.2. Urban 2	43
3.4.3. Leader+	43
3.4.4. Equal	43
3.4.5. Yeni Topluluk Girişimleri	43
3.5. Katılım Öncesi Yapısal Araçlar	44
3.5.1. PHARE Programı (Doğu ve Orta Avrupa Ülkelerini Yeniden Yapılandırma Programı)	44
3.5.2. SAPARD Programı (Tarımsal ve Kırsal Kalkınma İçin Özel Katılım Programı)	44
3.5.3. ISPA Programı (Katılım Öncesi Yapısal Politika Aracı)	45
3.5.4. IPA (Katılım Öncesi Araçlar)	45
3.6. Bölgesel Kalkınmanın Mali Araçları	45
3.6.1. Yapısal Fonlar	45
3.6.2. Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF)	46
3.6.3. Avrupa Sosyal Fonu (ESF)	46
3.6.4. Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (FEOGA/European Agricultural Guidance and Guarantee Fund-EAGGF)	46
3.6.5. Balıkçılığı Yönlendirme Mali Aracı (FIFG)	47
3.6.6. Avrupa Yatırım Bankası (European Investment Bank)	47

3.6.7. Uyum Fonu(Cohesion Fund)	47
3.7. Başarılı Projeler.....	48
3.7.1. İşsizlere Yardım Etmek İçin Ortaklıklar (Belçika)	48
3.7.2. Madrid Çevre Yolu (İspanya)	48
3.7.3. CREATE: Topluluk Yeniden Değerlendirme ve Eğitimi (İngiltere)	48
3.7.4. Bisiklet Yolu Haritalama Projesi (Almanya ve Avusturya).....	48
3.7.5. Bir Eğitim Merkezinin Modernize Edilmesi (Almanya)	49
3.7.6. Kesintisiz Su Mucizesi (Portekiz).....	49
3.7.7. Sigoules'te Bir İş Merkezinin Kurulması (Fransa)	49
3.7.8. Hollanda'nın Lahey Şehrinde Uygulanan Urban Programı	50
4. TÜRKİYE'DE UYGULANAN KALKINMA POLİTİKALARI	51
4.1. Türkiye'de Bölgesel Gelişmişlik Farklarının Ortaya Çıkış Nedenleri.....	51
4.1.1. Coğrafi Nedenler	51
4.1.2. Tarihsel Nedenler	52
4.1.3. Sosyo-Ekonomik Nedenler	52
4.1.4. Kültürel Nedenler.....	53
4.2. Türkiye'de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Tarihsel Süreç	70
4.2.1. Plansız Dönem	70
4.2.2. Planlı Dönem.....	71
4.2.2.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)	72
4.2.2.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)	72
4.2.2.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977).....	72
4.2.2.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)	73
4.2.2.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)	73
4.2.2.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)	74
4.2.2.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000).....	74

4.2.2.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)	74
4.2.2.9. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013).....	76
4.2.2.10. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018).....	78
4.3. Türkiye’de Kalkınma Politikaları İçinde Bölgesel Kalkınma Ajansları	90
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	96
KAYNAKÇA	103
EKLER.....	110
Ek 1. Düzey 2 Bölgelerinin İktisadi Etkinlik Değerleri	110
Ek 2. Türkiye’de Bölgesel Planlama Uygulamaları.....	112
Ek 3. Avrupa Birliği Destekli Mali Kalkınma Programları	114
Ek 4. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması, Düzey 1-2-3 Bölgeleri (İBBS).....	116
Ek 5. 2008-2016 Yıllarında Kurulan 24 Kalkınma Ajansı	118
ÖZ GEÇMİŞ.....	120

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: 2017 Yılına Göre İnsani Gelişmişlik Endeksi.....	24
Tablo 2: NUTS bölgelerinin nüfus aralıkları	25
Tablo 3: Kişi başına düşen GSYH değeri(2009-2017,AB=100).....	27
Tablo 4: NUTS-2 bölgelerine göre kişi başına düşen GSYH değeri (2007-2017,AB=100).....	28
Tablo 5: Satın Alma Gücü Paritesine Göre Kişi Başı Milli Gelir, (2008,AB=100)..	29
Tablo 6: AB Ülkeleri Arasında NUTS-2 Bölgelerine Göre İşsizlik Oranları (2004, AB=100).....	30
Tablo 7: Yıllara Göre NUTS 2 Bölgelerinde İşsizlik Oranları	31
Tablo 8: AB Ülkelerinin GYSH Değerleri (2008-2017,milyon dolar)	33
Tablo 9: 1994-1999 Yılları Arası AB Bölgesel Kalkınma Fonları (1994 Fiyatlarıyla, Milyon ECU).....	36
Tablo 10: 2000-2006 Dönemi Hedefleri ve Mali Araçları.....	38
Tablo 11: 2007-2013 Dönemi Hedefleri ve Finansal Araçları.....	39
Tablo 12: 2007-2013 Dönemi Hedeflere Ayrılan Bütçe	39
Tablo 13: 2014-2020 Döneminde Uyum Politikası Bütçesi.....	42
Tablo 14: Düzey-2 Bazında İşletme Birimi Başına Düşen Toplam Gelirler (2003-2007)	54
Tablo 15: 2011 Yılı Mart Ayı Düzey-1 Bölgeleri Bazında Merkezi Yönetim Bütçe Gelir ve Giderlerinin Karşılaştırılması.....	56
Tablo 16: Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksine (SEGE) Göre İlk ve Son Beş Düzey 2 Bölgesinin Seçilmiş Göstergeleri	57
Tablo 17: Bölgelere Göre Kişi Başına Gayri Safi Katma Değer (\$,2011).....	58
Tablo 18: Bölgelere Göre İşsizlik Oranı (2013).....	59

Tablo 19: Bölgelere Göre Sektör Payları (% ,2011)	61
Tablo 20: Bölgelere Göre Dış Ticaret Göstergeleri (\$,2012).....	62
Tablo 21: Bölgelere Göre Yıllık Nüfus Artış Hızı (2013)	64
Tablo 22: Bölgelere Göre Net Göç Hızı (Binde,2013).....	65
Tablo 23: Bölgelere Göre Sağlık Sektöründe Mevcut Durum (2012)	67
Tablo 24: Bölgelere Göre Eğitim Göstergeleri	68
Tablo 25: Düzey 1 Bölgelerinin 2018 Yılı İstatistiksel Verileri.....	79
Tablo 26: GAP Bölgesi'ndeki Değişimler (2002, 2007, 2012, 2017).....	83
Tablo 27: 2007 Yılı Bazı Düzey 2 Bölgelerinin İstatistiksel Verileri.....	86
Tablo 28: 2017 Yılı Bazı Düzey 2 Bölgelerinin İstatistiksel Verileri.....	87
Tablo 29: Türkiye'deki Kalkınma Ajanslarına Aktarılacak Tahmini Kamu Kaynakları (Milyon TL).....	93
Tablo 30: Kalkınma Ajanslarının Yerel ve Bölgesel Kalkınma İçeriğinin Belirlenmesindeki Etki Düzeylerinin Ölçüm Sonuçları.....	94

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AR-GE	: Araştırma ve Geliştirme
BKA	: Bölgesel Kalkınma Ajansları
ÇATOM	: Çok Amaçlı Toplum Merkezi
DAKP	: Doğu Anadolu Bölgesel Kalkınma Programı
DAP	: Doğu Anadolu Projesi
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DOKAP	: Doğu Karadeniz Projesi
EAGGF	: European Agricultural Guidance and Guarantee Fund
ECU	: European Currency Unit
ERDF	: European Regional Development Fund
ESF	: European Social Fund
EURADA	: European Association of Development Agencies
EUROSTAT	: European Community Statistical Office
FEOGA	: Fonds Europeen d'orientation et de Garantie Agricole
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GİDEM	: Girişimleri Destekleme ve Yönlendirme Merkezi
GSYİH	: Gayrisafı Yurt İçi Hasıla
GSYH	: Gayrisafı Yurtiçi Hasıla
HDI	: Human Development Index
IPA	: Instrument for Pre-accession
ISPA	: Instrument for Structural Policies for Pre-accession
İBBS	: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KOP	: Konya Ovası Projesi
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi
KÖY	: Kalkınmada Öncelikli Yöreler
KÖYDES	: Köylerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi

MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
NUTS	: Nomenclature of Territorial Units for Statistics
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development
PHARE	: Poland Hungary Assistance for Restructuring Economies
SAPARD	: Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development
SEGE	: Sosyal Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması
SODES	: Sosyal Destek Programı
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TDGMP	: Türkiye Diyarbakır Grameen Bank Mikrokredi Projesi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	: United Nations Development Programme
YHGP	: Yeşilırmak Havzası Gelişim Projesi
ZBK	: Zonguldak Bartın Karabük Projesi

1. GİRİŞ

Dünya’da ve Türkiye’de bölgesel kalkınma alanında bir dönüşümün yaşandığı, her dönem yeni bir görüş ve yaklaşım ortaya atılmıştır. Bu durumdan ötürü, bölge kavramının tanımı değişmekle beraber, genel bir bölge tanımlaması yapılamamıştır; Belçika’da bölge kavramına karşılık olarak “kanton” kelimesi kullanılarak, “federe bir yapı” ifade edilirken, İspanya’da “otonom toplulukları”, Fransa ve İtalya’da ise “yerel birim” ifade edilmektedir(Özgür,2010,7). İktisadi manada ise “bölge kavramı: ekonomik olarak benzer özellikler sergileyen, etrafından belli açılardan farklılaşan mekanları” ifade etmektedir(Akgül,Uzay,2010,308).

Kalkınma kavramı: klasik ve modern olmak üzere iki farklı bağlamda tanımlanmaktadır. Klasik manada kalkınma kavramı, bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının en aza indirilmesi yani görece gelişmemiş bölgelerin de gelişmesini, kalkınmasını ifade ederken; modern anlamda söz konusu kavram, rekabet gücünün ve bölgelerin mevcut potansiyellerinin artırılmasıyla birlikte daha genel bir çerçevede kalkınmaya işaret etmektedir. Bölgesel düzeyde kalkınma ise demografik dağılım, gelir dağılımı, mali yapı, eğitim, ulaşım ve sağlık gibi konuları da kapsayan bir kavram olmaktadır. Görüldüğü gibi kavram sadece ekonomik büyüme boyutuyla ele alınmamakta; ekonomik ve sosyal manada refah düzeyini yükseltme şeklinde de ele alınmaktadır(Akın,2006,295).

Kalkınmanın ülkenin her yerinde aynı anda başlamaması ve bazı bölgelerin coğrafi ve tarihsel avantajlara sahip olması, kalkınmanın bölgelerde ve ülkelerde aynı anda başlamamasına neden olmaktadır. İkinci Dünya Savaşı’nın gerçekleşmesinden sonra ülkelerin sanayileşme çabaları ve küreselleşme eğilimleri, ülkelerin kategorizasyona uğramasına neden olmuş, az gelişmiş ve gelişmiş ülke kavramları ortaya çıkmış ve ülkelerin kendi içlerinde de bölgeler arası eşitsizlik ve dengesizliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yani, 19.yy’da bu kavram sadece ekonomik büyüme temelinde ele alınırken, 20.yy’a gelindiğinde “yaşam kalitesi, sürdürülebilirlik, çevre ve ekolojik denge, yeni bölgeselcilik anlayışıyla, yani bölgenin kendi öz kaynaklarını harekete geçirme ve bilgi, AR-GE ve inovasyon faaliyetleri, ekonomik boyutu kadar

sosyal, kültürel ve çevresel boyutlarıyla ile ifade edilmiştir. Son dönemde, küreselleşmenin ve yerelleşmenin bütünleştiğini ifade eden “glokalizasyon” yaklaşımı ile bölgeler, ülkenin bir alt yapısı, birimi olmak yerine uluslararası bir yapının parçası şeklinde ifade edilmiştir(Eraydın,2002,17).

Çalışmanın ilk bölümünde, bölgesel kalkınmayla ilgili kavramlar, bölgesel kalkınma politikası uygulanmasını gerektiren nedenler, bölgesel kalkınmanın temel araçları ve amaçları ve yeni bölgeselcilik konuları açıklanmıştır.

İkinci bölümde, Avrupa Birliği’nde uygulanan bölgesel kalkınma politikaları, oluşturulan topluluk girişimleri, katılım öncesi yapısal araçlar, bölgesel kalkınmanın mali araçları ve yapılan başarılı projeler üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın son bölümünde, Türkiye’de bölgesel gelişmişlik farklarının nedenleri, Türkiye’de uygulanan bölgesel kalkınma politikaları ve Türkiye’de kalkınma politikaları içinde bölgesel kalkınma ajansları konuları üzerinde durularak, Türkiye’de uygulanan bölgesel kalkınma politikalarının beklenen etkiyi yaratıp yaratmadığı konusunda genel bir değerlendirme yapılması hedeflenmektedir.

2. BÖLGESEL KALKINMA

2.1. Bölgesel Kalkınmayla İlgili Kavramlar

Bölgesel kalkınma kavramıyla ilgili birden çok kavram bulunmaktadır. Bu kavramlar aşağıda açıklanacaktır.

Bölge: Latince, çevre veya bölge olarakgeçen bölge kavramı, regio kelimesinden türemiştir (Akpınar,2011a,2). EUROSTAT’a göre bölge şu şekilde belirtilmektedir: “dağ, kıyı, orman vb. peyzaj bakımından; kuraklık veya yüksek yağış gibi iklim bakımından; Belçika’da, Finlandiya’da ve İspanya’da olduğu gibi dil bakımından; Galler, Kuzey İsveç ve Finlandiya veya Bask’ta olduğu gibi etnik orijin veya ortak tarih bakımından; bölge spesifik nitelikleri benzerlik gösteren, homojenliktir”(Eurostat,2010,3).

Türkiye’de de bölge kavramını tam bir şekilde açıklayabilen bir kavram bulunmamaktadır. Bölge’nin belirttiği mekan biriminin boyutu ve içeriği değişkenlik unsuru içerdiğinden ötürü farklılık oluşabilmektedir(Bayramoğlu,2005a,38).

Avrupa’daki bölgelerin ortak özellikleri şu şekilde belirtilmektedir:(Bayramoğlu,2005a,39)

- 1.Kadelenmede illere göre büyük olması
2. Devlet varlığının olmayışı
3. İdari ve hukuki bakımdananlama sahip olması

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, bölge kavramını açıklamaya yönelik sabit, ortak bir tanım bulunmamaktadır.Bütün bu tanımlamalardan yola çıkarak; bölge kavramıyla ilgili toparlayıcı şu tanım yapılabilir: Bölge, yerel yönetim birimi olması, fiziksel birim olması, işlevsel birim olması veya siyasi açıdan bir birim olması şeklinde ifade edilmektedir(Keleş,Erbay,1999,6).

Bölge kavramına, homojenlik esas alınarak;“Coğrafi bölgeler”,“Kültürel bölgeler”, “Tarihsel bölgeler”,“Yerleşim” bakımından bölgeler ve “Yoğunluk” bakımından bölgelerolmak üzere farklı tanımlamalar getirilmektedir(Akpınar,2011a,4).Bölge

kavramını tanımlarken, birden çok yapılan tanımların nedeni olarak küreselleşmenin yansımalarını göz ardı etmememiz gerekmektedir.

Günümüzde bölgelerin birbirleriyle olan etkileşimleri artmıştır. Bölge, bağımsız bir yapıya bürünerek, dünyadaki farklı ağlarla bütünleşik bir yapı oluşturan ve bu ağlarla etkileşim halinde olan bir boyut niteliği kazanmıştır(Eraydın,2004,126).

Bölgeler ekonomi yapı açısından dörde ayrılmaktadırlar:

Homojen (Türdeş) Bölgeler

Birbirleri arasında tüm noktaları olabildiğince aynı özellikler gösteren bölgeler; homojen bölge olarak adlandırılmaktadır(Dinler,2001,77).

Polarize (Kutuplaşmış-Nodal) Bölgeler

Bir yerleşim yerinin kendinden küçük yerleşim yerlerini etkilemesi, o bölgeyi cazibe merkezi yapmaktadır. Oluşan bu durumda, cazibe merkezlerinin oluşturduğu alanlar ile oluşturduğu bölge kutuplaşmış- nodal olarak adlandırılmaktadır (Dinler,2001,81).

Plan Bölgeler

Bölge planlarının uygulamaya konulduğu alanlara “plan bölge” denilmektedir. Söz konusu bölgeler, kalkınma planlarını oluştururken fayda sağlamakla birlikte, bölgenin kalkınmaya katılmasını sağlamaya da çalışmaktadır. Bu doğrultuda kaynakların en verimli şekilde kullanılmasını sağlamaktadır(Akpınar,2011a,6).

Bu planların ortak amaçlarından birisi bölgenin ekonomik açıdan kalkındırmaya ve bölgeler arası eşitsizlikleri gidermeye çalışmak şeklinde belirtilmektedir.

Coğrafi Bölge

Coğrafi bölge, “iklim, bitki örtüsü v.b özellikler bakımından aynı özelliklere sahip alanların gruplaştırılmasıyla oluşturulan homojen bölgelerdir” (Dinler,2001,79); Farklı bir tanıma göre, coğrafi açıdan benzerlik gösteren alanlardır(Doğanay,1993,98).

Bölgecilik

Bölgecilik, etnik, kültürel ve tarih bakımından ortak bir temele sahip olan bireylerin mevcut merkezi yönetime karşı geliştirilen bağımsızlık isteğinin vücut bulmasıdır. Buna yönelik çabalar, o bölgede yaşayan nüfusun kendi kararlarını alabilme, özerk

anlamda bir yönetim biçimi elde etme ve merkezi yönetimden ayrıcalık talep etmek ve benzeri girişimlerden oluşur (Mengi,Algan,2003,83).

Bölgeselleşme

Bölgeselleşme, “yönetimsel açıdan bölgenin güçlendirilmesini” ifade etmektedir(Mengi,1998,37). Küreselleşmeyle birlikte ülkelerin yaşadığı ekonomik ve ekolojik problemlerden ötürü bölgeselleşme oranı hızla artmaktadır.

Bölgesel Kalkınma

Gelişmiş bölge, “ülke ortalamasının üstünde bir gelir artışı ve gelir düzeyinin olduğu bölgedir.” Az gelişmiş bölge ise, “gelişmiş ülkelere nazaran gelir artışı ve gelir düzeyinin daha az olduğu bölge türüdür”(Erkal,1978,29).

Bölgesel kalkınma kavramı, özellikle az gelişmiş bölgeler açısından yapısal değişimleri içeren, bölgelerde sürdürülebilirliği ve bölge refahının artırılmasını amaçlayan kapsamlı bir kavramdır.

Bölgesel Planlama

Bölge planı bir bölgenin sosyo-ekonomik ve fiziksel bakımdan en optimum şekilde koordine edilmesi olarak ifade edilmektedir. Bunları gerçekleştirmek için devletin elinde bulundurduğu sulama ve enerji kaynakları, ulaşım, krediler, konut yatırımları, organize sanayi teşvikleri gibi kaynakları en iyi şekilde kullanması gerekmektedir(DPT,2000,10).

Bölge planlamalarının yapılması, yerel bilgilerin ulusal planlara aktarılmasını kolaylaştırmakta ve yapılacak olan ulusal planların amaçlarının içinde yerel planları da yansıtma olanağına kavuşmuş olmaktadır. Ayrıca, bölge planları fiziksel, ekonomik ve toplumsal planlar arasında eşgüdüm sağlamaya uygun bir planlama türüne sahiptir(Keleş,2004,31).

Teknoloji, bilgi ve bunların kullanımı, nitelikli insan gücü, doğal kaynak, ekonomik altyapı gibi farklı kaynakların eşit bir şekilde bölgelere dağılmaması, problemler oluşturmaktadır. Bu gibi nedenlerden ötürü, bölgesel planlamanın esas amacı bölgeler arasındaki dengesizliklerin giderilmesidir(Akpınar,2011a,11).

OECD ise bölgesel planlamayı“bölgelerdeki iş imkanlarıve sosyal refah sağlayacak girişimlerle bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesine yönelik faaliyet olarak tanımlar”(OECD,2015,1).

Bir bölge planlamasının olmazsa olmaz unsurları şunlardır: (Akpınar,2011a,11)

- Sektörel etkinliklerin bağımlılıklarının vurgulanması ve kapsamlı olması
- Efektif bir vizyonun yaratılması
- Ulusun ve toplumun talepleriyle zıt olmaması
- Konjonktüre karşı başa çıkabilecek düzeyde olması
- Bölge planının uygulanması sürecinde toplum ile yönetim arasında yönetişimin sağlanması
- Yaratılan mekanizmanın düzenli revize edilebilir olması

Bir ülkede genel olarak bölge planlamasının dört ihtiyaçtan ötürü yapıldığı görülmektedir: (Akpınar,2011a,12)

- Kaynakları zengin fakat potansiyelini tam olarak kullanamayan bölgelerin kalkındırılması(Örneğin ABD Tennessee, Hindistan Domador vadisi, Türkiye’de Çukurova projesi).
- Metropolen bölgeler için yapılan planlama(Örneğin New York, Londra, Toronto, Türkiye’de Marmara bölgesi için yapılan planlama)
- Gelişmiş ve geri kalmış bölgelerin arasındaki farkları azaltmaya yönelik yapılan planlama(Örneğin Güney İtalya, Türkiye’de Doğu Anadolu için hazırlanmış planlar)
- Kendine has nitelikleri olan bölgelere yönelik planlama(Örneğin Türkiye’de Yeşilirmak havzası, Zonguldak projesi)

Bölgesel Dengesizlik

Bölgesel dengesizlik ekonomik ve sosyal düzlemde ortaya çıkan eşitsizlik olarak ifade edilmektedir. Ekonomik anlamda meydana gelen fırsat eşitsizliği farklı bölgelerde yaşayan kesimin refah ve ücret gibi alanlarda eşit imkanlardan yoksun olmasıdır. Sosyal düzlemde ortaya çıkan fırsat eşitsizliği ise bireylerin, kültür, sağlık ve eğitim gibi alanlardan aynı şekilde yararlanamaması şeklindedir(Dinler,2001,97).

Bölgesel dengesizlik, gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında az gelişmiş ülkelerde daha fazla görülmektedir. Buna neden olarak şunlar gösterilebilir;(Küçüköğlu,2005,29).

- Endüstriyel faaliyetlerin gelişmemesi
- İstihdam alanlarının yetersizliği
- Kişi başı milli gelirin bölgelerle kıyaslandığında düşük seviyede olması

Bu gibi nedenlerden ötürü gelişmiş ülkelere iş göçü yaşanmakta, az gelişmiş ülkelerde açık ve gizli işsizliğin oluşmasına sebep olmaktadır. Buna ek olarak, firmaların ihtiyaç duyduğu ara malı ve üretim faktörlerini, bunların bol olduğu bölgelerden seçmeleri ve bu bölgelerde firmalarını kurmaları dengesizliği artırıcı etki yapmaktadır.

Bölgesel dengesizlikler üç gruba ayrılmaktadır: (Kulaksız,2008,18)

- Doğal ve coğrafi dengesizlikler: Doğal kaynakların bazı bölgelerde olumlu, bazılarında ise olumsuz sonuç çıkardığı bölgesel dengesizliklerdir.
- İktisadi ve fonksiyonel dengesizlikler: İş gücünün tarım sektöründen sanayi sektörüne aktarılması, aynı üretim faktörlerinin değişik bölgelerde farklı kazançlar sağlanması bu tür dengesizliklere örnek olarak gösterilmektedir.
- Sosyal ve kültürel dengesizlikler: Eğitim düzeyi, insan davranışları ve değer yargıları sosyal ve kültürel dengesizliğin oluşmasında etkilidir. Kültürlü ve eğitim düzeyi yüksek insanların davranışları, değer yargıları ve giyim kuşamları diğerlerinden farklıdır.

2.2. Bölgesel Kalkınma Politikası Uygulanmasını Gerektiren Nedenler

Bölgesel dengesizliğin farklı bölgelerde ve farklı düzeylerde ortaya çıkması, belirli alanları merkez, diğer alanları ise çevre konumuna getirmiştir (Mardin,2010,s.72). Bu dengesizliğin oluşumunda ekonomik nedenlerle birlikte sosyo ekonomik vepolitik nedenler de etkili olmuştur.

2.2.1. Ekonomik Nedenler

Hecksher-Ohlin modeli ekonomilerin zaman içerisinde birbirine yaklaşacağını belirtirken, klasik ve neoklasik görüş, emek ve sermayenin tam hareketli olması durumunda, büyümenin bölgeler arasındaki eşitsizliği ortadan kaldıracığını ifade etmiştir. Diğer taraftan, Myrdal, Kaldor ve Krugman'a göre dışsal ekonomilerin,

ölçek ekonomilerin bölgeler arasındaki farklılığı artırdığı görüşünü öne sürmüşlerdir(Tokatlıoğlu,2004,45).

Üretim Faktörlerinin Eksik Kullanımı ve Sektörler Arası Optimal Dağılımının Bozulması

Üretim faktörlerinin tam kullanılmadığıve etkin olarak dağılımının gerçekleştirilemediği, mevcut kaynakların gerekli alanlara yönlendirilemediği yerler geri kalmış bölge olarak adlandırılmaktadır(Dinler,2001,145). Kaynakların verimli alanlardan verimsiz alanlara kayması, atıl hale gelmesi bölgeler arası farklılıklara neden olan önemli sorunlardan birisidir.

Sermaye Birikiminin Yetersizliği

Geri kalmış bölgelerin kronik sorunu olan gelir seviyesinin düşüklüğü, tasarrufların yeterli düzeyde olmamasına yol açması ve üretim faktörlerinin marjinal verimliliği düzeyindeki düşüklük, sanayileşmenin gelişmesi için önemli olan sermaye birikiminenegatif yönde etkietmektedir. Buna ek olarak, bu bölgelerde yapılan sınırlı tasarrufun, gelişmiş bölgelere akımı, bölgeler arasındaki dengesizliği daha da artırmaktadır(Bozdoğan,2014,54).

Sanayiler Arası İletişimin Sağlanamaması

Sanayiler arası “geri-ileri” bağlantılar, ara malı sektörünün gelişimine katkıda bulunarak, ara malların girdi olarak kullanıldığı sektörlerde maliyetleri azaltıcı etki yaratmaktadır. Fakat, geri kalmış bölgelerde sanayiler arasında geri-ileri bağlantıların olmaması, ara mallarının girdi olarak kullanıldığı alanlarda maliyetleri arttıran bir etki oluşturmaktadır(Küçüker,2000,12).

Dışsal Ekonomilerden Yeterince Faydalanılamaması

Geri kalmış bölgelerde dışsal ekonomilerin yeterince gelişmemesi, artan getirilerin elde edilememesine neden olarak ekonomik faaliyetleri azaltan bir etki yaratmaktadır.

Ölçek Ekonomilerinin Oluşturulamaması

Ölçek ekonomisi artan getiri ile maliyetleri azaltması bakımından ekonomik faaliyetlerin mekansal dağılımıüzerinde etkilidir. Geri kalmış bölgelerde üretim hacminin büyük olması, ölçek ekonomilerinin oluşmamasına zemin hazırlamaktadır. Bu durum, ekonomik faaliyetlerin yoğunlaşmamasına, maliyetlerin minimum düzeye

indiği ve artan getirilerin olduğu alanlara yönelmemesine sebep olmaktadır(Bozdoğan,2014,55).

Nitelikli İşgücü ve Sermaye Mobilitesinin Üretim Faktörlerine Negatif Etkisi

Göç, iktisadi faaliyetlerin azalmasına, sermaye kaybına, alt-yapı ve hizmetlerde bozulmaya, harcamaların azalmasına neden olarak bir nitelik/nicelik kaybının oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Az gelişmiş bölgelerdeki var olan işgücü ve sermayenin de gelişmiş bölgelere yönelmesi, az gelişmiş olan bölgenin daha çok zayıflamasına neden olmakta, iki bölge arasındaki makası açmaktadır.

Piyasa ve Sosyal Rasyoneller Arasındaki Dengesizlik

Piyasa güçleri her zaman kar maksimizasyonunu göz önüne alarak, yüksek kar sağlayacağı sektörleri ve yerleri seçmektedirler(Dinler,2001,276). Bu açıdan piyasa güçleri sosyal anlamda fayda sağlayan yatırımları gerçekleştirse de, rekabet ve kar elde etme düşüncesiyle yaklaşacağı için sosyal rasyonellerle uyumsuzluk yaşamaktadırlar. Dolayısıyla, piyasa güçlerinin söz konusu kaygılarını dikkate almadan az gelişmiş bölgelere yönelmeleri mantıklı bir girişim değildir(Bozdoğan,2014,56).

2.2.2. Sosyo-Ekonomik ve Politik Nedenler

Gelişmiş bölge ve az gelişmiş bölgelerin arasındaki farkın giderek artış göstermesi süregelen bazı sorunlar yaratmaktadır. Buna istinaden, az gelişmiş bölgelerde oluşan fakirlik döngüsünün kırılabilmesi için kamu müdahalesinin gerekliliği kaçınılmazdır. Bu kısır döngünün kırılmaması zincirleme bir etki yaratarak; ekonomiden politikaya sosyal barış ve huzuru olumsuz etkilemektedir.

İşsizlik

Endüstriyel gelişmelerin olmadığı ve işsizlik oranlarının yüksek olduğu bölgeler geri kalmış bölgelerdir. İşgücündeki yetersiz istihdam, açık ve gizli işsizlikteki yüksek oran, bu bölgelerde gelişmiş bölgelere doğrudan göç davetiyesi sunmakta ve bu durum refah kaybı yaşanmasına neden olmaktadır(Dinler,2001,281).

Hızlı Nüfus Artışı

Hızlı nüfus artışının özellikle geri kalmış bölgelerde olmasının nedeni olarak; eğitim, gelir düzeyi, inanç, sosyal, entelektüel, ahlaki ve mali faktörler gösterilmektedir.

Bunun olumsuz sonucu olarak, geçim Őartlarının zorlaŐması, kamu hizmetlerinin ve istihdam olanaklarının yetersizliği gösterilmektedir.

Sağlık ve EĞitim Hizmetlerinin Yetersizliği

Geri kalmış bölgelerde yaşayan insanların sağlık ve eğitim hizmetinden diğer blgedekilerle eşit oranda yararlanamaması, buna bağlı olarak sosyal fırsat eŐitsizliklerinin oluşmasına neden olmaktadır.

Sosyal ve Kültürel Hizmetlerin Yetersizliği

Geri kalmış bölgelerin önemli sorunlarından birisi de sosyal ve kültürel hizmetlerin gelişmemiş durumda olması ve sosyal-kültürel alanlardaki eksikliklerdir. Bu açıdan, farklı bölgelerde yaşayan insanların sosyal ve kültürel hizmetlerden eşit oranda faydalanmasının sağlanması gerekmektedir.

Satın Alma Gücünün Düşüklüğü

Az gelişmiş bölgeler, gelir düzeyi anlamında görece düşük satın alma gücüne sahiptir ve üretim,üretim yapısı gibi unsurlar bu duruma göre biçimlenmekte ve oluşmaktadır. Arz-talep unsurlarının düşük seviyede olması satın alma gücünün düşük olmasına neden olmaktadır. Bundan ötürü, uygulanacak olan bölgesel kalkınma politikalarında, geri kalmış bölgelerde talep yetersizliğini iyileştirecek politikaların uygulanması ve gelişmiş bölgelerle daha iyi bir koordinasyon içinde olmaları için büyük pazarlar oluşturulması amaçlanmaktadır(Bayraktar,2002,15).

Üretim Düşüklüğü, cret Düşüklüğü

Az gelişmiş bölgelerde kronikleŐmiŐ bir sorun olan üretim düŐüklüĐünün düzeltilmesi için ekonomik aktivitelerin canlandırılması, rekabet unsurunun artırılması, üretim canlandırılması gereklidir. Bu bakımdan, yerel pazarlar üretim artırılması için önem arz edici bir boyut kazanmaktadır. Ayrıca, bu bölgelerde yaşanan işsizlik ücretlerin de düşük olmasına neden olmaktadır. Yalnızca düşük işgücü ile maliyetlerini azaltan gelişmemiş bölgelerin uzun dönemde, ekonomik alanda varlıklarını sürdürmeleri pek mümkün olmamakla birlikte sosyal açıdan çeşitli sorunlara da davetiye çıkartacağı göz önünde bulundurulmalıdır(Bozdoğan,2014,58).

Altyapı Yetersizliği

Alt yapı yetersizliği bölgenin gelişmiş seviyesi ile alakalı bir göstergedir. Buna bağlı olarak bölgeler arasındaki alt yapı farklılıkları bölgeler arası gelişmişlik düzeyi ve rekabet seviyesi hakkında da bilgi vermektedir. Bölgeler arasındaki bu alt yapı dengesizliği rekabet seviyesine etki ederek bir rekabet sorunu ortaya çıkarmaktadır(Özküten,Ergünel,1992,10).

Planlama Yetersizliği

Az gelişmiş bölgelerde kalkınmayı gerçekleştirecek uygun bir ortam yaratılmamasından ötürü; buna bağlı olarak bölgesel plan ve programların hazırlanmasına engel teşkil etmektedir.

2.3. Bölgesel Kalkınmada Temel Araçlar

2.3.1. Kurumsal Katmanın Gelişimine Yönelik Bölgesel Gelişme Araçları

Kalkınma Ajansları

Bir ülkenin bölgeleri arasındaki gelişmişlik farklarını en aza indirmeyi hedefleyen ve bu doğrultuda özel ve kamu şirketleri, sivil toplum kuruluşları ve yerel otoriler ile iş birliğine giderek, ekonomik kalkınmayı amaçlayan yasallaşmış yapılardır. (Koçberber,2006,37).

Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği'ne göre(EURADA); sektörel ve genel kalkınma problemlerini belirleyen, söz konusu sorunları gidermeyi sağlayacak olanakları ve çözümleri oluşturan, bu imkanlarla birlikteçözümleri de ortaya koyan, projeleri destekleyen kurumlardır(Hasanoğlu,2006,81).

Yatırım Destek Ofisleri

“Tek Durak Ofisler”(One Stop Shops), devletin sağladığı hizmetlerin yararlanıcıların talepleriyle birlikte belirlenmesi suretiyle tek bir noktadan sunulmasına yöneliktir. Yatırım öncesi ve yatırım dönemi, yatırımcı adına izin ve onayları takip eden ve sonuçlandıran bir kurumdur (Akpınar,2011a,42).

“Tek Durak Ofisler”in amaçları;

- iş ortamında yapılacak iyileştirmelerle ekonominin güçlendirilmesi

- kamu yönetiminde yapılacak olan işlemlerde tasarruf gerçekleştirmek için etkinlik ve verimliliğe öncelik verilmesi
- kamu yönetimi imajının girişimciler ve vatandaşlar nezdinde düzenlenmesi

Üniversiteler

Üniversiteler; toplumun gelişmesine fayda sağlayan, ekonomik ve toplumsal refahın artmasında önemli rol oynayan, yeni bilgilerin, yeni araştırmaların yapıldığı ve bunları yaparken bilim ve teknolojinin gelişimine de katkıda bulunan kurumlardır(Akpınar,2011a,42).

Akpınar’a göre üniversitelerin temel fonksiyonları şunlardır:

- bölgesel bilgi ekonomisidir
- ekonomik istikrarı sağlamada önemi büyüktür
- bölgedeki sosyal yaşamın ana merkezidir
- kültürel kaynakların ana unsurudur ve bu kaynakları zenginleştirir
- bölgenin global düzeyde işbirliğine girmesini ve dış dünyaya açılmasını sağlar
- yenilikçi aktivitelerin merkezidir
- üniversiteler, akademik girişimcilik yoluyla bölgesel ekonomik aktif bir rol oynayabilir.

Üniversiteler, bir bölgenin AR-GE faaliyetlerine katılımını sağlayarak, teknolojik sorunlara çözümler üretmede ve entelektüel girişimleri destekleyerek ekonomik istikrarı sağlamada rol oynamaktadırlar.

Yerel Yönetimler-Yönetişim

Yönetişim, devlet merkezli yönetimin yerini toplum merkezli yönetimin alması şeklinde ifade edilmektedir. Yönetişimin önemli ilkelerinden birisi olan “hükümet olmadan yönetme”, yöneten-yönetilen arasındaki ayrım yerine, birlikte yönetmeyi esas almaktadır(Bayramoğlu,2005b,33).

Kamu hizmetlerinin gerçekleştirilmesinin merkez tarafından yapılması, bazen maliyetlerin bazen ise gecikmelerin oluşumuna neden olmaktadır. Bundan ötürü, mahalli kamu hizmetlerinin yerel yönetimler aracılığıyla yapıldığı görülmektedir. Günümüzde bilgi toplumuna hızlı geçişimiz, iletişim-ulaşım maliyetlerinin azalması,

insanların ihtiyaçlarının ve taleplerinin farklılaşmasına neden olmaktadır. Bu farklılıklara, değışen taleplere yerel yönetimlerin hızlı ve etkin bir şekilde cevap vermesi, yerel yönetimlere gereken önemin verilmesine neden olmuştur.

Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil toplum, kendi kendine organize olmuş, devletten ve merkezi yönetimden bağımsız, gönüllülük esasıyla çalışan ve bir hukuki dayanağı tabi olan toplumsal bir oluşumdur (Akpınar,2011a,44). Sivil toplum kuruluşları, kamusal otoritenin eksik kaldığı; sosyal hizmetler, eğitim, sağık, kırsal kalkınma, çevre, kentsel dönüşüm gibi alanlarda faaliyetlerini sürdürmektedirler.

Yerel Medya

Dünyada yerelleşmenin artması, yerel medyanın öneminin artmasına ve bölgesel kalkınmadaki rolünün artmasına neden olmaktadır. Bu açıdan, bölgede izleme ve hesap sorma işlevleriyle demokrasi bilincinin oluşmasına ve kültürel gelişime önemli katkılarda bulunmuştur.

Kooperatifler

Kooperatifler, girişimcilerin gönüllü olarak örgütlenmesi temeli üzerinde oluşmuş, dernekçi bir yapı özelliğı taşıyan sosyo-ekonomik birimler olarak ortaya çıkmaktadır. Kooperatiflerin en önemli özelliğı, fazla sermaye gereksinimi duymadan istihdam yaratmak suretiyle zenginlik üreten girişim biçimleri olmasıdır(Akpınar,2011a,44).

2.3.2. Yerel Donanımın Gelişimine Yönelik Bölgesel Gelişme Araçları

Organize Sanayi Bölgeleri

Birleşmiş Milletler'e göre organize sanayi bölgeleri; birbirleriyle etkileşimi içerisinde faaliyet gösteren fabrika yerleşim birimleridir. Ortak bir plan çerçevesinde hareket etmekte ve üretim yapmaktadırlar. Bununla birlikte söz konusu bölgeler alt yapı hizmetlerinden de ortak biçimde yararlanmaktadır(Çezik,Eraydın,1982,1).

Kamu Yatırımları ve Teşvikler

Kamu yatırımlarının, özel sektör yatırımlarını yönlendirerek bölgesel kalkınmada dolaylı bir etki yaratmasından ötürü, bölgesel kalkınmanın temel araçlardan birisi olarak görülmektedir.

Az gelişmesi bölgelerin, sanayileşerek kalkındırılması için devletin öncelikle o bölgede yatırım yapması gerekmektedir. Bu açıdan, devletin o bölgedeki ileri ve geri bağlantıları yüksek olan ekonomik faaliyetleri oluşturması, atıl kalmış üretim potansiyelini canlandırması gerekmektedir. Gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde devletin farklı düzeylerde ekonomiye müdahale ettiği, bazı sanayileri himayesi altına aldığı görülmektedir. Devlet, bununla birlikte faaliyete geçirdiği endüstrileri karlı bir düzeye getirdikten sonra özel sektöre devrini gerçekleştirmektedir(Dinler,2001,218).Ülkedeki atıl kaynakların verimli alanlara yönlendirilmesinde bir diğer önemli unsur olarak karşımıza “teşvik” faktörü çıkmaktadır.

Mikro Finansman-Mikro Kredi

Mikro finansman, kredi ve mevduattan oluşan finansal hizmetlerin küçük ölçekte ve zaruret halindeki ihtiyaç sahiplerine(sürü hayvancılığı, bağ-bahçe işleriyle veya balıkçılıkla ilgilenenler gibi) ulaştırılmasını ifade etmektedir. Mikro kredi ise; sermaye ihtiyacı olan ancak gelir getirecek bir iş fikrine sahip kişilere sağlanan bir finansman projesidir (Akpınar,2011a,46).Söz konusu krediler, güvene dayalı, teminat gerektirmeyen ve kefil istemeyen sermaye şeklindedir. Bu krediler, yoksullara yoksulluklarının giderilmesi için verilen önemli ve etkili bir stratejik unsurdur. Mikro krediler, günümüzde dünyanın 111 ülkesinde etkin olarak uygulanmaktadır. Türkiye’de ise Türkiye İsrافی Önleme Vakfı, Diyarbakır Valiliği ve Grameen Trust’ın işbirliğiyle, mikro kredi “Türkiye Diyarbakır Grameen Bank Mikrokredi Projesi(TDGMP)” adı altında 11 Haziran 2003’te Diyarbakır’da uygulanılmaya başlanmıştır(Akpınar,2011a,46).

Risk Sermayesi

Risk Sermayesi, girişimcilerle sermayedarları biraraya getiren ve aynı zamanda oluşan projenin gidişatını ve yönetimini halka arz olarak sunan bir unsurdur(Akpınar,2011a,46).

Bu sermaye, finansal gücü yerinde olmayan ama aynı zamanda yaratıcı ve dinamik girişimcilerin girişimlerini gerçekleştirmeye olanak sağlayan bir finansman şekli olarak tanımlanmaktadır.

Teknoloji Takibi ve Transferi

Teknoloji transferi, “ülke içinde bölgeden bir başka bölgeye yahut bir ülkeden diğer bir ülkeye teknolojinin efektif olarak içselleştirilmesiyle bölgesel koşullara entegreolabilmesi için “know-how”un bir anlamda aktarım şeklinde ifade edilmektedir(Akpınar,2011a,47). (know-how kavramı, bir eylemin nasıl bir şekilde yapılacağına dair pratik bir bilgidir)

Teknolojik yeniliklerin ekonomide büyümeyi ve iktisadi faaliyetlerde verimliliği artırması, bölgesel kalkınmada yeni teknolojilerin bir an önce bölgelerde kullanılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Kümelenme

Kümelenme stratejisi, 1990’lı yıllarda Porter tarafından ortaya atılmıştır. Bu stratejiye göre; kümeler şeklinde yapılaşan şirketlerin, ortamlara daha kolay ve esnek bir biçimde uyum sağlayabileceğini ve bu şekilde verimliliği, üretkenliği, yenilikleri ve rekabetçiliği geliştirebileceklerini ifade etmektedir(Akpınar,2011a,47).

İnovasyon Merkezi

İnovasyon kısaca, herhangi bir ürün veya bir hizmetle ilgili olarak yeni, farklı fikirler üretmek ve bunları uygulamaktır. İnovasyon merkezi, inovasyon için gerekli ortamı oluşturmayı amaçlayan uzmanlaşmış kuruluşlardır. (Akpınar,2011a,48).

İnovasyon, ekonomik büyümeyi sağlamada, istihdamın artmasında, yaşam kalitesinin yükselmesinde önemli bir yer edinmektedir. Küreselleşen dünyadaki rekabetin hızlı bir şekilde değişmesi, üretim yöntemlerini sürekli olarak yenilemeyi ve değiştirmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu yüzden, inovasyon, ülkelerin kalkınmalarında önem arz etmektedir.

İnkübatörler

İnkübatörler, küçük şirketlere finansal açıdan destek vererek, onların teknolojilerini geliştirmelerine katkıda bulunan yapılardır(Akpınar,2011a,48).

Kiracı durumundaki girişimciler ticari üretime hazır hale geldiklerinde mevcut bulunduğu yeri yeni bir girişimciye bırakırlar.(iş seraları, iş kuluçkaları)

Teknoparklar

Teknoparklar, farklı bir adıyla, “Teknolojik Geliştirme Bölgeleri” bulundukları bölgedeki üniversite, araştırma merkezi ve sanayi kuruluşlarıyla işbirliği halinde olan, kendi aralarında AR-GE ve inovasyon çalışmalarını sürdürdükleri, bilgi ve teknoloji transferini gerçekleştirdikleri merkezlerdir. (Startup, [20.06.2019]).

2.3.3. Karma Nitelikli Bölgesel Gelişme Araçları

Kentsel Dönüşüm-Konut Yatırımları

"Kentsel dönüşüm, İngilizce bir kelime olan “urban renewal” kelimesinin karşılığı olarak “kentsel yenileme” şeklinde çevrilmiştir. Kentsel dönüşüm; az gelişmiş alanların gelişimini amaçlayan, aynı zamanda ticari, hizmet ve sanayi ekonomilerini de eşgüdümlü bir şekilde geliştirmeyi hedefleyen, yaşam alanlarını günlük yaşama uygun olacak şekilde düzenleyen bir planlama şeklidir"(Turok,2004,63).

İnsanoğlunun en temel gereksinimlerinden biri olan barınma ihtiyacının karşılanmasında kullanılan konut yatırımları, aynı zamanda kişilerin verimliliğini yükselterek ekonomide üretimin artmasında ve ekonominin kalkınmasında önemli bir unsur olarak gösterilmektedir. Barınmanın, insanların temel gereksinimlerinden birisi olması, konut yatırımlarının toplumun yaşam standardının belirlenmesinde önemli bir ölçüt haline gelmesine neden olmaktadır. Bundan ötürü, ekonominin büyüme ve kalkınmasında insanoğlunun birinci sırada olması, konut yatırımlarının “üretken sosyal altyapı yatırımı” olarak görülmesini zorunlu kılmaktadır(Gazi,1994,51).

Bölgesel Asgari Ücret, Aktif İşgücü, Esnek İstihdam

Aktif işgücü piyasası politikaları; “politika yapıcılarının, çalışma, eğitim faaliyetlerini,transfer harcamalarıyla birleştirdiği politika türüdür.” Bu politikalar, işsizlere iş arama yardımı, mesleki eğitim, temel eğitim ve birlik çalışma programları gibi faaliyetlerden oluşmaktadırlar. Özetle, bu politikalar işsizlere ve eksik istihdam edilmiş kesimi işgücünü kazandırma amacını taşırlar(Karabulut,2007,43).

Küreselleşen dünyada artan rekabet, yeni teknolojiler standart olan katı çalışma şekillerinin değişmesine, yeni çalışma şekillerinin oluşmasına neden olmuştur. Böylece, geleneksel olan, pazartesiden-cumaya veya sekizden-beşe şeklinde standartlaşmış çalışma biçimleri daha esnek bir çalışma şeklini almıştır.

Bölgesel Kalkınma Planları

Bölge kalkınma planları, bölgedeki var olan kaynakların, bölgenin kalkınmasında nasıl bir şekilde kullanılması gerektiğini açıklayan, rehber niteliğinde bir araçtır. Bölgesel kalkınma planı, bölgenin tanınırlığını ve bilinçliliği artırmasından ötürü ekonomik kalkınmada, dünyada önemli bir araç olarak kullanılmaktadır.

Ulaşım Projeleri (Otoyol, Havalanı)

Hammadde ve pazara yakınlık, kara-deniz-hava yollarına yakınlık bölgesel kalkınmayı etkileyen önemli unsurlardan birisidir. Bölgenin sahip olduğu doğal kaynaklara ve pazarlara ulaşımında bu faktörler önemli bir fayda sağlamaktadır. Ekonomik maliyetleri düşürmede ulaşım faktörünün önemli olduğu ve ulaşım projelerinin bölgesel farklılıkları azaltmada bir etkisi olduğu bilinmektedir. (Bozdoğan, 2014, 178)

Sağlık Yatırımları

Kişinin ve kişinin üretiminin verimliliğini etkileyen insan kaynakları yatırımlarından birisi, sağlık sektörüne yapılan harcamalardır.

Toplumsal kalkınmasını sağlamak için sağlıklı bir insan oluşturmak elzemdir. Bir şeyler üreten, düşünen, makineleri kullanan insan, fiziksel, ruhsal ve sosyal açıdan yeterli olmayan bireylerin bunları uygulaması, efektif kullanımı zordur. Bu açıdan, sağlık yatırımlarının yapıldığı müddetçe, insan kaynaklarında verimlilikte bir artış olacak ve bölgesel kalkınmada önemli kazanımlar elde edilmiş olacaktır. (Bozdoğan, 2014, 179)

Eğitim Yatırımları

Az gelişmiş ve gelişmiş ülkeler arasındaki en belirgin farklılıklardan birisi de yetişmiş insan gücü sayısındaki farklılıklardır. Yetişmiş insan gücünü artıracak olan araçlardan birisi eğitimidir. Bu nedenle insana yapılan yatırımlardan birisi olan eğitimin, bölgesel kalkınmada önemi büyüktür. (Bozdoğan, 2014, 180)

Spor

Spor, kişisel ve toplumsal düzeyde sağlıkaşısından koruyucu ve geliştirici bir etki yaratmasının yanı sıra reklam haline gelmesi, bir taraftan gösteri ve eğlence faaliyetine dönüşürken, bir taraftan da müteşebbisler için finansal

anlamdamobilitenin yaşandığı ekonomik bir hareket alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. (Bozdoğan, 2014, 180)

Sosyal Sermaye

Sosyal sermaye kavramı, “toplumlar arasındaki güven, ortak bir iş birliği, karşılıklı hoşgörü, normlar, değerler ve davranışları ifade eden bir kavramdır. Toplumdaki bireyler, STK, kamu kurumları arasındaki koordinasyon faaliyetlerini etkin bir şekilde yürüterek, üretkenlik seviyesini arttıran bir kavramdır”(OECD, 2000, 23).

İhtisas Fuarları

Uluslararası ticaretin hızla artmasıyla beraber, fuarların da önemi artmıştır. Bir tanıma göre; “düzenlendiği konuda üretilen ürün ya da hizmetlerin sergilenmesine izin verilen ve genellikle o sektörle ilgili hedef kitleler tarafından ziyaret edilen fuarlar” ihtisas fuarlarıdır. İhtisas fuarları, günümüzün en iyi pazarlama metotlarından birisi olmakla beraber, işletmelerin yeni teknolojileri takip etmesini, üretim yapma şekillerini ve işletmelerin ürünlerini ve rakiplerini analiz edebilmesini sağlar(Kagim,[15.09.2018]).

Turizm

Gelişmekte olan ülkelerde, ekonomik geçişme ve büyümenin gerçekleştirilmesi için dış satımın gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu ekonomilerde “tarım ekonomisinden endüstriyel ekonomiye geçiş” zorunluluktur. Fakat, bu geçiş için büyük miktarda sermayeye veya dış borçlanmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bundan ötürü, endüstriyel ekonomiye geçişte, gerekli finansman kaynaklarını turizm sektörüne yönelerek kompanse etmeye yönelmektedirler. Turizmin bölgesel kalkınmada ve kaynakların etkin kullanımı konusunda önemi büyüktür. Bu açıdan turizm sektörü, turistik açıdan zengin fakat tarım ve sanayi açısından yetersiz kaynaklara sahip olan bölgelerde, uygulanacak olan turizm politikalarıyla bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesini sağlayacaktır(İçöz,Kozak,1998,159).

2.4. Bölgesel Kalkınma Politikasının Amaçları

2.4.1. Kır-Kent Dengesinin ve Nüfusun Optimal Dağılımının Sağlanması

Bölgeler arası yaşanan göçlerde, bölgeler arası gelir farklılıkları, nüfusun ekonomik ve sosyal amaçlarının ve beklentilerini az gelişmiş bölgelerde karşılayamaması

sonucu olmaktadır. Bölgeler arasındaki göçün, kırsal nüfusun azalması, kentsel nüfusun artması şeklinde gerçekleştiğinden ötürü, kentleşme eğilimiyle bağdaştırılması gerekmektedir. Kırsal bölgeden kentsel bölgelere olan göçlerde, makineleşme, doğal afetler, iklim koşulları, terör, toprakların bölünmesi gibi faktörler kırsal bölgelerde itici etkilere neden olurken; iş olanakları, teknolojik imkanlar, sosyal ve kültürel faaliyetler de kentleşme eğilimine neden olmaktadır. (Keleş,2000,23-24)

Kırsal bölgelerden kentsel bölgelere göç, az gelişmiş bölgelerde nüfus miktarının düşmesine neden olurken, aynı zamanda kentsel bölgelerde hızlı nüfus artışına bağlı olarak, kentleşme maliyetlerinde artışa neden olmaktadır. Bu kentleşme maliyetleri, kısaca; işsizlik, çarpık kentleşme, kaçak yapılaşma, altyapı, ulaşım ve konut gibi maliyetlerden oluşmaktadır. Bunun yanı sıra, sanayileşme topluma yerleşmeden kentleşmenin oluşması, köyden kente giden işgücünün, sanayide istihdam edilememesine, bu durumda işgücünün kayıtdışı sektörlerde yoğunlaşmasına zemin hazırlayarak kayıtdışı istihdama ve gecekondulaşmaya neden olmaktadır(Kalça,1999,47-50).

Nüfus yığılmalarıyla büyüyen modern kentler çevresel değerlerin yok olmasını da hızlandırıcı bir etki yaratmaktadır. Dolayısıyla, hava kirliliği, çevre kirliliği, su kirliliği, toprak kirliliği, gürültü kirliliği şeklinde çevre kirlilikleri söz konusu olacaktır.

Bu gibi durumlardan ötürü, bölgelerdeki göçün engellenmesi ve bölgelerdeki işgücünün ve kaynakların tutulması için kentsel çevrelerin oluşturulması ve kırsal kalkınmaya gerekli önemin verilerek, kırsal kalkınma alanında bölgesel kalkınma politikalarının oluşturulması gerekmektedir.

2.4.2. Geri Kalmış Bölge Sorunlarının Önlenmesi ve Kalkınmanın Sağlanması

Bir ülkede kalkınmanın, tarihsel ve coğrafi faktörlerden ötürü bölgeler arasında farklılık göstermesi, bölgesel eşitsizlik kavramının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bölgesel eşitsizliği azaltmak için uygulanması gereken bölgesel politikaların amaçları arasında; yapısal anlamdazayıf bölgelerin kurtarılması, gelişim potansiyellerinin ortaya çıkarılması ve milli ekonomiye katkı sağlamaları gelmektedir. Bir ülkede az gelişmiş bölgelerin kalkındırılmaya çalışması, bütün ülkenin kalkındırılmasına ve bölgeler arası entegrasyonun ve

bütünselliğinin oluşmasına yardımcı olmaktadır. Bu durum, aynı zamanda etkin bir rekabet ortamının oluşmasına da zemin hazırlamaktadır. Bölgesel kalkınmanın diğer bir önemli amacı ise iç pazar entegrasyonunun ve sağlıklı rekabetçi yapının sağlanması olduğu da ifade edilmektedir(Şahinkaya,2001,682).

2.4.3. Ekonomik ve Sosyal Düalizmin Önlenmesi

Her bölgenin kendine has eğitim, sağlık, telekomünikasyon, kişi başına düşen GSYİH, taşımacılık ve istihdam gibioranlara sahip olmaktadır. Bölgesel kalkınma politikalarının amaçlarından birisi; bölgeler arasındaki dengesizliklerin minimum düzeye indirilmesi ve düalist yapıların ortadan kaldırılmasıdır(Bozdoğan,2014,61). Doğal kaynak, iklim ve tarihsel faktörlerin etkisiyle; haberleşme, ulaşım ve finansal hizmetlerin artışı sonucu ekonomik faaliyetler gelişmiş bölgelerde yoğunlaşmıştır. Oluşan bu dengesizlikten ötürü az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere hizmet, mal ve işgücünün hareket etmesi kaçınılmaz bir durumdur.

Buna ek olarak, az gelişmiş bölgelerin diğer bölgelerden ayrı olarak faaliyet göstermesi uzun vadede bu bölgelerin rekabet gücünün azalmasına, düalist yapıların kalıcı hale gelmesine ve bunların sonucu olarak da politik alanda huzursuzluklara yol açmaktadır. Örneğin; İtalya’da Mezzogiorno, Venezüella’da Guayana, Brezilya’da Kuzey Amazon Bölgesi, Arjantin’de Patagonya, Şili’de Aisen gibi bölgelerde bölgesel kalkınma politikaları uygulanarak düalist yapılar önlenmeye çalışılmıştır(Bozdoğan,2014,61).

Bölgeler arasında ekonomik, sosyal eşitliğin sağlanabilmesi için güçlü bir bölgesel kalkınma politikasıyla, kamusal mal ve hizmetler ve kişi başına düşen GSYİH’nin dengeli bir şekilde dağılması amaçlanmaktadır. Ayrıca, az gelişmiş bölgelere yapılacak olan eğitim desteği, insan kaynaklarının gelişimini sağlayarak, istihdam sorununu ortadan kaldıracaktır.

Bölgeler arasındaki farklılıkların, sadece bölgesel bir sorun olarak algılanmaması gerektiği; bölgelerin kendine has sosyal, kültürel ve ekonomik çeşitliliğinin getirdiği zenginliklerin doğrultusunda büyüme potansiyelini arttıracak şekilde kullanılması gerektiği önemli noktalardan birisidir.

2.5. Küreselleşme Sürecinde Bölgelerin Artan Önemi ve Yeni Bölgeselcilik Yaklaşımı

Küreselleşmeyle beraber, bölgeler ekonomik büyümede önemli bir unsur haline gelmişlerdir. Yenilik, bilgi yaratmak ve öğrenme yeni bölgesel kalkınmanın olmazsa olmaz unsurları haline gelmiştir. Bölgesel ekonomilerin, küresel ekonomide gücünün artması, bölgesel politikalara verilen önemin artmasına zemin hazırlamıştır.

Küreselleşme doğrultusunda bazı bölgelerin yenilikçi faaliyetlerde üstün başarı göstermeleri, birtakım kuruluşların, bu bölgelerdeki yenilikçiliği tetikleyen unsurların araştırılmasına neden olmuştur.

Bölgelerin performans kriterlerinin birbirinden farklı olmasında; “coğrafi, demografik yapı, uzmanlaşma, verimlilik, fiziki ve beşeri sermaye, altyapı ve yenilikçilik kapasitesi” gibi faktörler belirtilmektedir. Yeni Ekonomik Coğrafya teorisine göre, büyüme oranlarının yüksek olduğu yerler ekonominin yoğunlaştığı ortamlarda oluşmaktadır. Büyüme üç durumda gerçekleşmektedir:(Dulupçu,Sungur,Keskin,2015,242)

- makro ekonomik faaliyetler
- kurumlar
- politikalar

Kurumlar ve politikaların bölgesel boyutu ön plandadır. Her bölgenin kendine has üretim kapasitesi, coğrafi özellikleri, kurumları, politikaları ve değerleri vardır. Küreselleşme sürecinde, bu durumun farkındalığının oluşmasıyla birlikte bölgelerin önemi artmıştır.

Yeni bölgeselcilik anlayışı bölgeyi; “ilişki ağı ile belirlenen, mekânsal süreklilik şartı olmayan yerellerin oluşturduğu ve uluslararası ilişkilere doğrudan açılan sınırları değişken bir birim” olarak ifade etmektedir (Dulupçu,Sungur,Keskin,2015,241) Dolayısıyla, yeni bölgeselci anlayış bölgeleri refah ve öğrenme yerleri olarak değerlendirmeyip, sosyo-kültürel düzlemde ve kurumsal yapıların boyutları ve sınırlarını gözeterekele almaktadır. Üretim faktörlerine ve piyasalara dayanan geleneksel yaklaşımın yetersizliklerinden ötürü, yeni bölgeselcilik, bölgeleri başarıya araçları ve performanslarını incelemektedir. Bu yeni bölgeselcilik

yaklaşımına göre bölgesel ekonomik büyümenin olmazsa olmazları;(Dulupçu,Sungur,Keskin,2015,242)

- bilgi yaratmapotansiyeli
- yenilik oluşturma becerisi
- nitelikli nüfus oluşturma
- küresel rekabet ortamına entegrasyonun sağlanabilirliği
- “iş-dostu” bir ortam
- altyapı sistemi
- işler bir emek piyasası

Özetle, geleneksel bölgesel kalkınma ile yeni bölgesel kalkınma ile ilgili farklılıklar şu şekilde belirtilebilir;(Dulupçu,Sungur,Keskin,2015,243)

- Geleneksel bölgesel kalkınmanın ana noktası bölgesel gelişme iken, yeni bölgesel kalkınmada bu bölgesel yeniliktir.
- Geleneksel bölgesel kalkınmada kaynak, bölgeler arası dağıtımken; yeni bölgesel kalkınmada yerel ve bölgesel kaynakların harekete geçirilmesidir. Böylece bölgeler kendi yerel varlık ve kaynaklarını kullanıp karşılaştırmalı üstünlük elde edeceklerdir.
- Yeni bölgesel kalkınmada, bilgi ve bilgi üretimine yönelik kaynaklara ve yenilikçiliği vurgulaması şeklindedir.

3. DÜNYADA BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARI

3.1. Birleşmiş Milletlerde Sürdürülebilir Kalkınma

Birleşmiş Milletler yoksullukla mücadele, eşitsizlikleri azaltma, çevre ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak ve küresel boyutta işbirliği için Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nı (UNDP) oluşturmuştur. UNDP, yoksulluğu ortadan kaldırmak ve daha iyi bir refah seviyesinin sağlanması için 2030 yılına kadar 17 hedef belirlemiştir. Bu hedefler şunlardır (UNDP, [25.06.2019]):

- Yoksulluğu bütün boyutlarıyla ortadan kaldırmak
- Açlığı yok etmek, beslenmeyi geliştirmek ve tarımın sürdürülebilir bir şekilde gelişmesini teşvik etmek
- Sağlıklı yaşam oluşturmaya yönelik ortamların yaratılması
- Eğitim kalitesinin iyileştirilmesi ve öğrenimin insanın doğumundan ölümüne kadarki sürecinde sürekliliğini sağlamak
- Kadın-erkek eşitliğinin sağlanmaya çalışılması ve kadınların sosyal statülerinin sağlamaştırılması
- Sağlığa uygun suyun erişebilirliğini ve sürdürülebilirliğini sağlamak
- Makul fiyatlı, güvenilir ve sürdürülebilir enerjiye erişimi sağlamak, tam istihdamın sağlamak, istihdamın üretkenlik düzeyinin artırılması, adil ücret, iş güvenliği ve sosyal korumayı sağlamak
- Sanayileşmenin ve sanayide yenilikçiliğin desteklenmesi
- Ülkelerin bölgeleri arasında ve ülkeler arasındaki eşitsizliklerin azaltılması
- Şehirlerin sağlam, güvenli ve sürdürülebilir nitelikte oluşturulması
- Üretim ve tüketim alışkanlıklarının sürdürülebilirliğini sağlamak

- İklim değişikliği ve bunun sonucunda oluşan etkileri azaltma konusunda önlemlerin acilen alınması
- Okyanusların, denizlerin, nehirlerin, göllerin sürdürülebilir bir şekilde kullanmak ve korunmalarını sağlamak
- Ormanların sürdürülebilir bir şekilde kullanmak, biyoçeşitliliği korumak ve çölleşmenin durdurulmasını sağlamak
- Adalet kavramının oluşturulması, barışçıl ve adil toplumların desteklenmesi ve kurumların şeffaf ve hesapverilebilir nitelikte olması
- Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için küresel boyutta işbirliğinin oluşturulması

UNDP, 1990 yılında İnsani Gelişmişlik Endeksini hazırlamıştır. Oluşturulan bu endeks, ülkelerin az gelişmiş veya gelişmiş ülke olduğu ve ülkelerin refah seviyeleri hakkında bilgi vermektedir. İnsani Gelişmişlik Endeksi'ni (HDI) tanımlayacak olursak; insani gelişmeyi, yaşam süresi, eğitim ve kişi başına düşen GSMH değerlerine göre ölçen bir yöntemdir. Aşağıdaki tablo, ilk üç ülke ve son üç ülkenin 2017 yılındaki İnsani Gelişmişlik Endeksini göstermektedir (UNDP, [25.06.2019]).

Tablo 1: 2017 Yılına Göre İnsani Gelişmişlik Endeksi

Ülkeler	İnsani Gelişmişlik Endeksi	Doğuştan Beklenen Yaşam Süresi	Beklenen Eğitim Yılı	Ortalama Eğitim Yılı	Kişi Başına Düşen GSMH (\$)
Norveç	0.953	82.3	17.9	12.6	68.012
İsviçre	0.944	83.5	16.2	13.4	57.625
Avustralya	0.939	83.1	22.9	12.9	43.560
Güney Sudan	0.388	57.3	4.9	4.8	963
Orta Afrika Cumhuriyeti	0.367	52.9	7.2	4.3	663
Nijer	0.354	60.4	5.4	2.0	906

Kaynak: UNDP, http://www.tr.undp.org/content/turkey/en/home/library/human_development/nsani-geli-me-endeksleri-ve-goestergeleri--2018-statistiksel-gue.html [25.06.2019].

Tabloda görüldüğü üzere, en yüksek insani gelişmişlik endeksi değerine sahip ülkeler sırasıyla 0.953 ile Norveç, 0.944 ile İsviçre, 0.939 ile Avustralya olurken, en düşük insani gelişmişlik endeksi değerine sahip ülkeler 0.354 ile Nijer, 0.367 ile Orta Afrika Cumhuriyeti ve 0.388 ile Güney Sudan olmuştur.

3.2. Avrupa Birliğinde Bölgesel Kalkınma, NUTS Sistemi

1970’lerde Eurostat, AB’deki bölgesel istatistik birimlerini belirlemek için NUTS adında (Nomenclature of Statistical Territorial Units) sistemini oluşturmuştur. Bu doğrultuda, NUTS sistemi 26 Mayıs 2003 tarihinde kanun olarak kabul edilmiştir. AB bölgeler arasındaki dengesizlikleri kaldırmada, bölgesel planların oluşturulmasında bu sistem önem arz etmektedir. NUTS sistemine göre bölgelerin minimum ve maksimum nüfus aralıkları aşağıdaki Tablo 1’deki gibidir(Akpınar,2011a,55).

Tablo 2: NUTS bölgelerinin nüfus aralıkları

Düzey	Asgari	Azami
Nuts1	3 Milyon	7 Milyon
Nuts2	800 000	3 Milyon
Nuts3	150 000	800 000

Kaynak: Eurostat,<https://ec.europa.eu/eurostat>, [02.01.2019].

NUTS sistemine göre AB’de 91 NUTS-1, 271 NUTS-2 ve 1303 NUTS-3 bölgesi bulunmaktadır. AB katılan ülkelerin çoğalmasıyla birlikte bölgesel farklar gitgide yüksek bir boyuta ulaşmıştır.(Eurostat, [02.01.2019])

“Türkiye’de ise NUTS sistemi 2002 yılında, İBBS adı altında (İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması) Türkiye içerisindeki bölgeler sınıflandırılmış, iller düzey-3 olarak tanımlanırken, ekonomik, sosyal, coğrafi, nüfus ve kalkınma planı açısından aynı özellikler gösteren iller ise düzey-1 ve düzey-2 şeklinde sistematik bir düzenlemeye tabi tutulmuştur”(Ardıç,2007,76).

İstatiksel Bölge Birimleri, hiyerarşik bir sistem olarak tanımlanmaktadır. En geniş alanları kaplayan ülkeler NUTS-1’e bu oluşturulan bölgelerde kendi aralarında NUTS-2’ye, bunlar da sırasıyla NUTS-3 şeklinde ayrılmıştır. Ülkeler yönetsel açıdan

genelde iki ana bölge şeklinde oluşturulmaktadır(Örneğin Almanya’da Lander ve Kreise, İtalya’da Regioni ve Provincie bölgelerinde) (Ardıç,2007,77).

1970’lerden itibaren NUTS sistemi tarım, sanayi ve ulaştırma gibi alanlarda kullanılmaya başlanmıştır. Bunun yanı sıra, 1961 yılında düzenlenen Brüksel Konferansında NUTS-2 bölgeleri, bölgesel politikaların uygulanmasında oluşacak sorunların belirlenmesinde ana bölge olarak kabul edilmiştir. NUTS-1 ise sosyo-ekonomik bölgeler olarak nitelendirilmekte ve bölgesel sorunların incelenmesinde kullanılmaktadır. NUTS-3 ise bölgesel tedbirlerin belirlenmesi maksadıyla kullanılmaktadır. Ayrıca, yapısal fonlardan yararlanacak olan geri kalmış bölgeler NUTS-2 düzeyinde oluşturulmaktadır. Sonraki öncelikler de NUTS-3 düzeyinde belirlenmektedir(Ardıç,2007,77).

AB ülkeleri göz önüne alındığında, ülkelerin kültürel, coğrafi ve doğal kaynaklar açısından oluşan farklılıkları ve uygulanan ekonomi politikalarındaki farklılıkları, üye ülkelerin arasındaki gelişmişlik farklarını belirgin bir şekilde ortaya çıkartmaktadır.

Satın alma gücü paritesine göre;(kişi başı milli gelir bazında) 2009 AB ortalamasını 100 varsaydığımızda 271 NUTS-2 bölgesinden 67 bölgenin 75 değerinin altında oluşmaktadır. Türkiye’de ise bütün bölgeler 75’in altındadır.

Tablo 3: Kişi başına düşen GSYH değeri(2009-2017,AB=100)

Lüksemburg	271	Kıbrıs	98
Norveç	178	Yunanistan	94
ABD	146	Slovenya	88
İsviçre	144	Çek Cumhuriyeti	82
Hollanda	131	Malta	81
İrlanda	127	Portekiz	80
Avusturya	124	Slovakya	73
Danimarka	121	Macaristan	65
İsveç	119	Estonya	64
İzlanda	117	Hırvatistan	64
Belçika	116	Polonya	61
Almanya	116	Litvanya	55
Finlandiya	113	Letonya	52
İngiltere	112	Romanya	46
Fransa	107	Türkiye	45
İtalya	104	Bulgaristan	44
İspanya	103		

Kaynak: Eurostat,<https://ec.europa.eu/eurostat>, [02.01.2019].

2009 yılındaki satın alma gücü paritesi kişi başı milli gelir hesaplarına bakıldığında, (AB=100), en yüksek değer 271 ile Lüksemburg olurken, en düşük değer 44 ile Bulgaristan olmuştur. Türkiye ise 45 değerindedir.

Tablo 4: NUTS-2 bölgelerine göre kişi başına düşen GSYH değeri (2007-2017,AB=100)

Engelişmiş bölgeler	Değer	En az gelişmiş bölgeler	Değer
Inner London	83200-119250	Eszak-Magyarország	10000-13700
Luxembourg	68500-75900	Nord-Vest	10000-16900
Hamburg	47800-60600	Eszak-Alföld	9800-12900
Praha	42800-56200	Balıkesir	9300-17000
Île de France	42000-53100	Lubelskie	9200-17300
Southern and Eastern	41400-47.275	Podkarpackie	9100-14600
Groningen	41100-36500	Manisa	8900-15700
Oberbayern	41000-53000	Sud-Muntenia	8500-15100
Stockholm	41000-49700	Gaziantep	5600-12800
Wien	40600-45200	Erzurum	5500-12500
Bratislavský kraj	39900-53800	Mardin	4600-9200
Bremen	39500-46500	Sanlıurfa	4400-8100
Darmstadt	38900-47300	Agri	4300-8600
Berkshire	38900-43500	Van	3500-7600

Kaynak: Eurostat,<https://ec.europa.eu/eurostat>, [02.01.2019].

Tabloda görüldüğü üzere, Avrupa'nın en gelişmiş bölgesi İngiltere – Inner London olurken, en az gelişen bölgesi Türkiye-Van bölgesi olmuştur.

Tablo 5: Satın Alma Gücü Paritesine Göre Kişi Başı Milli Gelir, (2008,AB=100)

En Az Gelişmiş Bölge	Minimum Değer	En Gelişmiş Bölge	Maksimum Değer	Ülke	Ülke Ortalaması
Prov Hainaut	75,3	Region de Bruxelles	220,9	Belçika	115,7
Severozapaden	25,6	Yugozapaden	62,0	Bulgaristan	37,7
Severozapad	61,7	Praha	171,8	Çek Cumhuriyeti	80,1
Sjaelland	91,4	Hovedstaden	150,3	Danimarka	121,3
Brandenburg	76,1	Hamburg	192,0	Almanya	115,8
Border, Midland and Western	99,2	Southern and Eastern	166,1	İrlanda	148,1
West Wales and The Valleys	73,4	Inner London	334,2	İngiltere	116,7
Sredisnja	42,7	Sjeverozapadna	74,9	Hırvatistan	60,0
Van	15,0	İstanbul	72,7	Türkiye	44,4

Kaynak: Eurostat,<https://ec.europa.eu/eurostat>,[02.01.2019].

Tablo 5’te kişi başına milli geliri AB’de 100 kabul edersek; İnder London bölgesi 334 iken, West Wales and The Valleys bölgesi 73 değerindedir. Yani, İngiltere’de bölgeler arasındaki fark yaklaşık olarak 4,5 katına çıkmaktadır. Türkiye’de ise en gelişmiş bölge 72 değerle İstanbul olurken, en az gelişmiş bölge 15 değeriyle Van olmaktadır. İngiltere’yle kıyasladığımız zaman bölgesel fark 4,8 ile daha yüksektir.

Tablo 6: AB Ülkeleri Arasında NUTS-2 Bölgelerine Göre İşsizlik Oranları (2004, AB=100)

En Düşük İşsizlik Oranları (%)			En Yüksek İşsizlik Oranları (%)		
Ülke	Bölge	Oran(%)	Ülke	Bölge	Oran (%)
Birleşik Krallık	Dorset-Somerset	2,4	Fransa	Reunion	32,8
Birleşik Krallık	North Yorkshire	2,6	Fransa	Guyane	25,7
İtalya	Provincia Autonoma Bolzano	2,7	Fransa	Guadeloupe	25,1
İtalya	Valle d'Aosta	3,0	Polonya	Doinoslaskie	24,9
Birleşik Krallık	Cheshire	3,1	Slovakya	Vychodne Slovensko	24,2
Birleşik Krallık	Herefordshire	3,2	Polonya	Zachodniopomorskie	23,8
İtalya	Provincia Autonoma Trento	3,2	Almanya	Halle	23,4
Avusturya	Tirol	3,3	Polonya	Lubuskie	23,2
Birleşik Krallık	Hamshire	3,3	Almanya	Dessau	22,9
Birleşik Krallık	Surrey	3,3	Polonya	Warmisko-Mazurskie	22,3

Kaynak: Eurostat, <https://ec.europa.eu/eurostat>, [02.01.2019].

Tablo 6'dan görüldüğü üzere, işsizlik oranı en yüksek düzeyde olan ülkeler Fransa, Polonya ve Almanya olurken; en düşük işsizlik oranlarına sahip ülkeler Birleşik Krallık, İtalya gibi ülkeler olmuştur.

Tablo 7: Yıllara Göre NUTS 2 Bölgelerinde İşsizlik Oranları

Ülke	Bölge	2013	2014	2015	2016	2017
Birleşik Krallık	Dorset-Somerset	5.5	4.5	4.0	4.3	2.9
Birleşik Krallık	North- Yorkshire	4.4	4.6	3.2	2.9	4.1
İtalya	Provincia Autonoma Bolzano	4.4	4.4	3.8	3.7	3.1
İtalya	Valle d'Aosta	8.3	8.9	8.9	8.7	7.8
Birleşik Krallık	Cheshire	5.2	3.4	3.5	3.3	3.1
Birleşik Krallık	Herefordshire	5.1	4.4	3.2	3.7	2.9
İtalya	Provincia Autonoma Trento	6.5	7.0	6.8	6.9	5.7
Avusturya	Tirol	3.1	3.2	3.0	3.5	3.3
Birleşik Krallık	Hamshire	5.7	4.2	4.1	3.7	3.2
Birleşik Krallık	Surrey	5.5	4.7	3.7	3.6	3.2
Fransa	Reunion	28.9	26.4	24.1	22.4	22.8
Fransa	Guyane	21.3	22.2	21.9	23.2	22.4
Fransa	Guadeloupe	26.2	23.9	23.7	23.99	22.4
Polonya	Doinoslaskie	11.3	9.1	7.0	5.5	4.7
Slovakya	Vychodne Slovensko	18.5	16.6	15.0	13.2	12.0
Polonya	Zachodniopomorskie	10.1	8.4	7.5	7.0	4.7
Almanya	Halle	6.0	5.8	5.6	4.9	4.5

Tablo 7- devam

Polonya	Lubuskie	9.7	8.3	6.4	4.7	3.7
Almanya	Dessau	9.1	8.8	8.0	7.4	6.9
Polonya	Warmisko-Mazurskie	11.4	9.8	9.5	8.8	7.2

Kaynak: Eurostat, <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>, [10.04.2019].

Tablo 7 incelendiğinde, en düşük işsizlik oranlarına sahip bölgelerin; Birleşik Krallık'ta Dorset-Somerset, Cheshire, Herefordshire, Hampshire ve Surrey olduğu, İtalya'da Provincia Autonoma Bolzano olduğu, Avusturya'da Tirol olduğu, Polonya'da ise Lubuskie olduğu görülmektedir. En yüksek işsizlik oranlarına sahip bölgelerin ise; Fransa'da Reunion, Guyane ve Guadeloupe olduğu, Slovakya'da Vychodne Slovensko olduğu, Polonya'da Warmisko-Mazurskie olduğu, Almanya'da ise Dessau olduğu görülmektedir.

Tablo 6'daki NUTS-2 Bölgelerinin 2004 yılındaki işsizlik verileriyle kıyasladığımızda; 2004 yılında İtalya'da Bolzano ve Trento bölgelerindeki işsizlik oranlarının sırasıyla, 3.0 ve 3.2 iken 2017 yılına gelindiğinde bu oranların 7.8 ve 5.7'ye yükseldiği görülmektedir. Ayrıca, 2004 yılında Fransa'da Reunion, Guyane ve Guadeloupe bölgelerindeki işsizlik oranları 32.8, 25.7 ve 25.1 iken, 2017 yılına gelindiğinde oranların 22.8, 22.4 ve 22.4 oranında olduğu, 2004-2017 arasındaki zaman diliminde işsizlik oranlarında önemli bir değişimin yaşanmadığı görülmektedir. Buna ek olarak, 2004 yılında Polonya'da Zachodniopomorskie, Lubuskie, Warmisko-Mazurskie, Doinoslaskie bölgelerindeki işsizlik oranının sırasıyla; 23.8, 23.2, 22.3, 24.9 olduğu, 2017 yılına gelindiğinde ise bu oranların 4.7, 3.7, 7.2 4.7'ye düştüğü; Almanya'da Halle ve Dessau bölgelerinde ise 23.4 ve 22.9 iken 4.5 ve 6.9 düştüğü; Slovakya'da Vychodne Slovensko bölgesinde ise 24.2 oranından 12.0 oranına düştüğü görülmektedir.

Tablo 8: AB Ülkelerinin GYSH Değerleri (2008-2017,milyon dolar)

Ülkeler	2008	2017
Avusturya	430,294.29	416,595.67
Belçika	518,625.90	492,681.28
Bulgaristan	54,409.14	58,220.97
Hırvatistan	70,474.60	55,213.09
Kıbrıs	27,839.72	22,054.23
Çek Cumhuriyeti	235,718.59	215,725.53
Danimarka	353,361.06	324,871.97
Estonya	24,194.04	25,921.08
Finlandiya	283,742.49	251,884.89
Fransa	2,918,382.89	2,582,501.31
Almanya	3,752,365.61	3,677,439.13
Yunanistan	354,460.80	200,288.28
Macaristan	157,998.42	139,135.03
İrlanda	275,020.02	333,730.76
İtalya	2,390,729.16	1,934,797.94
Letonya	35,956.02	30,264.45

Tablo 8 -devam

Litvanya	47,850.55	47,168.30
Lüksemburg	55,849.69	62,404.46
Malta	8,977.15	12,518.13
Hollanda	936,228.21	826,200.28
Polonya	533,815.79	526,465.84
Portekiz	262,007.59	217,571.08
Romanya	213,605.07	211,883.92
Slovakya	100,324.63	95,769.66
Slovenya	55,589.85	48,769.66
İspanya	1,635,015.38	1,311,320.02
İsveç	513,965.65	538,040.46
Birleşik Krallık	2,890,564.34	2,622,433.96
Avrupa Birliği (Toplam)	19,137,006.64	17,281,870.76

Kaynak: Worldbank, <https://data.worldbank.org/indicator/NY>, [10.04.2019].

Tablo 8 incelendiğinde, AB'ye üye ülkelerin 2008 yılındaki GYSH değerlerinin, 2017 yılına kıyasla daha fazla bir oranda oluştuğu görülmektedir. Bununla ilgili olarak, AB'nin 2004 yılındaki toplam GYSH değerinin 19,137,006.64 trilyon dolar iken, 2017 yılına gelindiğinde bunun 17,281,870.76 trilyon dolar'a gerilediği görülmektedir.

3.3. Avrupa Birliği'nde Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları

3.3.1. 1957-2000 Arası Dönem

Avrupa Birliği'nde bölgesel kalkınmayla ilgili yapılan ilk adım 1957'de yılında, Fransa, Almanya, Hollanda, İtalya, Belçika ve Lüksemburg tarafından imzalanan Roma Antlaşmasıdır. Bu uygulanan adımla, birlik güçlendirilmesi, bölgeler arasındaki eşitsizliklerin giderilmesi ve geri kalmış bölgelerin iyileştirilmesi

hedeflenmiştir. Roma Anlaşmasının özellikle 130.maddesi bölgesel politikalarla ilgili kapsamlı bilgiler sunmaktadır; geri kalmış bölgelerin kalkınmasında yapılacak olan projelere Avrupa Yatırım Bankası'nın(European Invest Bank) ve Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu'nun(European Regional Development Fund-1975) tam destek vermesi şeklinde ifade edilmektedir. Buna ek olarak, iş gücü alanını desteklemek, istihdam ve yaşam kalitesini iyileştirmek amacıyla Avrupa Sosyal Fonu(European Social Fund) kurulmuştur. 1962 yılında, tarım sektöründeki sorunları gidermek ve altyapıyı geliştirmek amacıyla Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu(European Agricultural Guidance and Guarantee Fund) kurulmuştur(İncekara,Savrul,2011,2).

1 Temmuz 1987'de uygulanan Avrupa Tek Senedi ile Roma Anlaşmasında bazı değişikliklere gidilerek; bölgeler arası dengesizliği azaltmak, az gelişmiş bölgeleri kalkındırmak ve birlik içerisindeki ülkeler arasında ortak bir pazar oluşturma amacına gidilmiştir. Bunların finanse edilmesinde yapısal fonların aracı olarak kullanılması hedeflenmiştir.(ESF, ERDF, EAGGF)

Uygulanacak olan projelerin finansmanında önemli bir araç haline gelen yapısal fonların, 1994-1999 yılları arasında yapılacak projelerin belirlenmesinde belli altın kurallar oluşturulmuştur. Bunlar aşağıdaki gibidir:(İncekara,Savrul,2011,2)

Hedef 1- GSMH'si AB ortalamasının altında olan(%75) az gelişmiş bölgeler tespit edilmiştir.(AB=100) Bu doğrultuda, İtalya, Doğu Almanya, Portekiz, Yunanistan ve İspanya yapısal fonlardan faydalanmıştır.

Hedef 2- Endüstriyel çöküşün yaşandığı, işsizliğin fazla olduğu ve eski teknolojilere sahip bölgeler belirlenmiştir.(Kuzey Avrupa, İspanya ve İtalya)

Hedef 3 ve 4 – Kronik işsizlik sorunu ve genç nüfus için iş alanı oluşturma maksadıyla İngiltere, Fransa, Almanya, İspanya ve İtalya gibi ülkeler belirlenmiştir.

Hedef 5- Tarım alanlara destek sağlanması amaçlanmıştır.

Hedef 6- 1995 yılında AB'ye Avusturya, Finlandiya ve İsveç gibi kuzey ülkelerinin katılımıyla birlikte, buradaki düşük düzeydeki bölgeler belirlenmiştir.

Tablo 9: 1994-1999 Yılları Arası AB Bölgesel Kalkınma Fonları (1994 Fiyatlarıyla, Milyon ECU)

Üye Ülke	Geri Kalmış Bölgeler (Hedef 1)	Sanayi Bölgeleri (Hedef 2)	Kırsal Bölgeler (Hedef 5b)	Düşük Nüfus Yoğunluğu Olan Bölgeler (Hedef 6)
Belçika	730	342	195	0
Danimarka	0	119	54	0
Almanya	13 640	1 566	1 227	0
Yunanistan	13 980	0	0	0
İspanya	26 300	2 416	664	0
Fransa	2 190	3 774	2 238	0
İrlanda	5 620	0	0	0
İtalya	14 860	1 463	901	0
Lüksemburg	0	15	6	0
Hollanda	150	650	150	0
Avusturya	162	99	403	0
Portekiz	13 980	0	0	0
Finlandiya	0	179	190	450
İsveç	0	157	135	247
Birleşik Krallık	2 360	4 581	817	0
Toplam	93 972	15 360	6 862	697

Kaynak: İncekara, Ahmet., Savrul Kılınç, Burcu., Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikaları: Yapısal Fonlar ve Diğer Mali Araçlar Çerçevesinde Bir Değerlendirme, **International Conference on Eurasian Economies**, 2011, s.3.

Not: ECU (European Currency Unit), AB üyeleri arasında parasal bir işbirliği kurmak amacıyla, Avrupa Birliği tarafından üretilen ortak bir para birimidir.

1990 yılında, AB yeni bir topluluk girişimi olan Interreg 1'i yürürlüğe sokmuştur. Bu girişimle sınır bölgelerine destek sağlanması amaçlanmıştır. Bu topluluk girişimine

1,082 milyar ECU(European Currency Unit) kaynak sağlanmıştır. Hedef 1’de belirlenen bölgeler Interreg 1 programı kapsamında kullanılmıştır, bu doğrultuda sınır bölgelerinin kalkındırılması hedeflenmiştir (İncekara,Savrul, 2011,3).

1994 yılına gelindiğinde, 3,519 milyar euro bütçe yaratılarak Interreg 2 programı yayımlanmıştır.

1 Kasım 1993 yılında, Maastricht Anlaşması ile birlikte ekonomik ve parasal birlik sağlanması ve bölgeler arasındaki dengesizlikleri gidermek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Uyum Fonu(Cohesion Fund) ve Balıkçılığı Yönlendirme Mali Aracı(Financial Instrument for Fisheries Guidance) gibi kurumlar oluşturulmuştur. Uyum Fonu doğrultusunda İspanya, İrlanda, Yunanistan ve Portekiz gibi ülkelerde kişi başına düşen GSMH % 11.2 oranında yükselmiş, 2.2 milyon iş alanı oluşturulmuştur(İncekara,Savrul,2011,3).

3.3.2. 2000-2006 Arası Dönem

15 Temmuz 1997 tarihinde AB Komisyonu tarafından oluşturulan Gündem 2000, temel olarak AB’nin yaşadığı genişlemeden sonra mali açıdan nasıl bir strateji izlenmesi gerektiği ve sorunların çözümüyle ilgili hazırlanmıştır. Gündem 2000, bütünleşmenin sağlanması, etkin bir sistemin oluşturulması, yerinden yönetimin sağlanması, Orta ve Doğu Avrupa’ya yayılma gibi konular üzerine odaklanmıştır(İncekara,Savrul,2011,3).

2000 yılında hazırlanan Lizbon Stratejisinde, ekonomik reformların, istihdamın, sosyal uyumun ve sürdürülebilir büyümeyi sağlamak amaçlanmıştır. Bu dönemde yapılan Gündem 2000 ve Lizbon Stratejileri AB’nin 2000-2006 döneminin bölgesel politikaları revize edilmiştir. Bu iki stratejide de sürdürülebilir büyüme, bölgesel dengesizlikleri azaltma, AB ülkeleri arasındaki tam bütünleşmeyi sağlama, sosyal uyumu oluşturma ve dayanışmayı gibi unsurları temel aldığından bu dönemdeki bölgesel politikalar “Uyum Politikası” olarak ifade edilmektedir. Aşağıdaki tabloda, 2000-2006 dönemi AB’nin hedefleri ve bu hedefler doğrultusunda kullandığı mali araçlar gösterilmektedir.

Tablo 10: 2000-2006 Dönemi Hedefleri ve Mali Araçları

Hedef 1	Hedef 2	Hedef 3
Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF)	Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF)	Avrupa Sosyal Fonu (ESF)
Avrupa Sosyal Fonu (ESF)	Avrupa Sosyal Fonu (ESF)	-
Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu-Yönlendirme Kısmı (EAGGF)	-	-
Balıkçılık Yönlendirme Mali Aracı (FIFG)	-	-

Kaynak: İncekara, Ahmet, Savru Kılınç, Burcu, Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikaları: Yapısal Fonlar ve Diğer Mali Araçlar Çerçevesinde Bir Değerlendirme, **International Conference on Eurasian Economies**, 2011, s.3.

2000-2006 döneminde temel olarak üç hedef oluşturulmuştur;(İncekara,Savrul,2011,3)

Hedef 1- Geri kalmış bölgelerin gelişimine yönelik yapısal uyumlarının sağlanmaya çalışılması ve teşvik edilmesi; önceki dönemdeki Hedef 6'nın Hedef 1 ile birleştirilmesi söz konusu olmuştur. Bu bakımdan, ERDF, ESF, EAGGF ve FIFG, Hedef 1'i gerçekleştirmede mali araç olarak kullanılmıştır.

Hedef 2 - Sosyo-ekonomik bir dönüşüm yaşamakta olan bölgelerin yaşadığı yapısal sorunlarının çözülmesi hedeflenmiştir. Buna ek olarak, sorun yaşanan bazı balıkçılık bölgeleri de bu hedef kapsamına alınmıştır. ERDF ve ESF hedefin gerçekleştirmede araç olarak kullanılmıştır.

Hedef 3 – Önceki dönemdeki Hedef-3 ve Hedef-4'teki bölgeleri kapsamakta; bu dönemdeki Hedef-1 ve Hedef-2'deki belirtilmeyen bölgeleri ele almaktadır. ESF, hedefi desteklemede aracı olarak kullanılmıştır.

Bu dönemdeki 195 milyar Euro'luk toplam bütçenin, %70'i Hedef-1 için, %11,5 Hedef-2 için, %12'si Hedef-3 için kullanılmıştır. 2000-2006 döneminde, Urban 2, Equal, Leader+, Interreg 3 programları oluşturulmuştur.

3.3.3. 2007-2013 Dönemi

2007-2013 döneminde uygulanan bölgesel politikalarda yapısal uyumun sağlanmasına dikkat edilmiştir. AB Komisyonu, uyum politikasını; “Sürdürülebilir büyüme ve istihdam stratejilerinin gerçekleşmesinde bir araç” olarak ifade etmiştir. Bu dönemde üç ana hedef belirlenmiştir(Basılğan,2012,56):

- Yakınsama, geri kalmış bölgelerin gelişebilmesinde yenilik, teşvik ve sosyo-ekonomik değişimlere uyumun sağlanması amaçlanmaktadır.
- Bölgeler arasında rekabet ve istihdamın sağlanması için bölgelerin kendi aralarında işbirliğine yönelik politikalara başvurmaları amaçlanmaktadır.
- AB bölgesinin kalkınmasını ve işbirliğini gerçekleştirmek için bölgesel bazda işbirliği kurma amaçlanmaktadır.

Tablo 11: 2007-2013 Dönemi Hedefleri ve Finansal Araçları

Hedefler	Yapısal Fonlar ve Araçlar
Yakınsama	ERDF, ESF, Uyum Fonu
Bölgesel Rekabet ve İstihdam	ERDF, ESF
Avrupa Bölgesel İşbirliği	ERDF

Kaynak: Basılğan, Müslüm, Avrupa Birliği’nin Ekonomik Kalkınma Politikası, **Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1,Uludağ Üniversitesi, 2012, s.56.

Tablo 11’de 2017-2013 döneminin hedefleri ve bu hedefleri gerçekleştirmede yardımcı olan yapısal fonlar ve araçlar gösterilmektedir.

Tablo 12: 2007-2013 Dönemi Hedeflere Ayrılan Bütçe

Yakınsama			Bölgesel Rekabet ve İstihdam		Avrupa Bölgesel İşbirliği	Toplam
Uyum Fonu	Yakınsama	Phasing out	Phasing in	Bölgesel Rekabet ve İstihdam		
69 578	199 322	13 955	11 409	43 556	8 723	347 410

Kaynak: Basılğan, Müslüm, Avrupa Birliği’nin Ekonomik Kalkınma Politikası, **Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1,Uludağ Üniversitesi, 2012, s.57.

Tablo 12’de görüldüğü üzere, bu dönemde AB kaynaklarının %78,5’ini, 347 Milyar Euro’yu sadece geri kalmış bölgelere ayırmıştır.

Ayrıca, bu dönem içerisinde belirli paket programlar hazırlanmıştır. Bunlar aşağıdaki gibidir(İncekara,Savrul,2011,5).

- İşbirliği Özel Programı, çevre, tarım, sağlık, nano-teknoloji, gıda, enerji, taşımacılık, güvenlik, beşeri bilimler, uzay, bilgi ve iletişim konuları üzerine odaklanmıştır.
- Fikirler Özel Programı, Avrupa’daki insan kaynağının niceliğini ve niteliğini kuvvetlendirmek için bilim adamı, öğretim görevlisi ve mühendisleri desteklemektedir.
- Kişiyi Destekleme Programı, Avrupa’daki insanları araştırmacı olmaya ve dünyanın diğer ülkelerindeki araştırmacıları Avrupa’ya çekmeyi amaçlayan bir programdır.
- Kapasiteler Özel Programı, Avrupa’da araştırmanın ve yenilikçiliğin geliştirilmesini amaçlamaktadır.

3.3.4. Avrupa 2020 Stratejisi ve 2014-2020 Dönemi

“Akıllı”, “sürdürülebilir” ve “kapsamlı büyüme” olarak da tanımlanan Avrupa 2020 Stratejisi 2010 yılında Avrupa Komisyonu tarafından sunulmuştur. Bu kapsamda, Avrupa 2020 Stratejisi beş amaçbelirlemiştir(European Commission, 2010, 3;Basılğan,2012,57).

- İstihdam: nüfusun %75’ini istihdam etmek(20-64)
- Ar-Ge: AB’nin GSYH’nın %3 dilimini araştırma ve geliştirmeye ayırmak
- İklim/Enerji: Sera gazı emisyon düzeyini %20 düzeyine düşürmek, enerji verimliliğini %20 oranında artırmak, yenilenebilir enerji kaynaklarının ürettiği enerjiyi %20 oranında artırmak
- Eğitim: Okulu bırakanların oranını %20 azaltmak ve genç nüfusun %40’lık diliminin belli bir orta düzey eğitimi almasını sağlamak
- Yoksulluk/Sosyal Dışlanma: Yoksulluğa ve sosyal dışlanmaya maruz kalan insan sayısının 20 milyondan aşağıya düşmesini sağlamak

Avrupa 2020 Stratejisinin gerçekleştirilmesinde uyum politikası ve yapısal fonlar önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Avrupa 2020 Stratejisinin gerçekleştirilmesinde bölgesel fonların nasıl dağıtılacağıyla ilgili bölgeler kendi aralarında sınıflandırmaya tabi tutulmuştur (Basılğan,2012,57):

- Az Gelişmiş Bölgeler: Kişi başına düşen GSYH, AB'nin ortalamasının %75'inden düşük olan bölgeleri ifade etmektedir.
- Geçiş Bölgeler: AB ortalamasının %75-%90 arasındaki bölgeleri kapsamaktadır. Ayrıca, geçiş bölgeleri 2006-2010 döneminde uygulanan phasing-in ve phasing-out sisteminin bir alternatifi olarak uygulanmıştır.
- Daha Gelişmiş Bölgeler: AB ortalamasının %90 ve üzerindeki olan bölgeleri kapsamaktadır.

Bu dönemde uyum politikasının gerçekleştirilmesinde; “Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu”, “Avrupa Sosyal Fonu”, “Uyum Fonu”, “Kırsal Kalkınma İçin Avrupa Tarım Fonu”, “Avrupa Denizcilik ve Balıkçılık Fonu” gibi fonlar mali araçlar olarak kullanılmıştır. Ayrıca, bütün fonlar Ortak Stratejik Çerçeve Fonları olarak tanımlanmıştır. Avrupa Komisyonu, Ortak Stratejik Çerçeve Fonlarını yönetirken şu ilkeleri kendine amaç edinmiştir(European Commission,2010,3):

- İş Birliği
- Çok BoyutluYönetişim
- AB ve Ulusal Hukuka Uygunluk
- Kadın-Erkek Eşitliğinin Sağlanması
- Kalkınmanın Sürdürülebilir Olması

**Tablo 13: 2014-2020 Döneminde Uyum Politikası Bütçesi
(2011 Fiyatlarıyla, 2014-2020)**

Bölgeler	Milyar Euro
Az Gelişmiş Bölgeler	162,590
Geçiş Bölgeleri	38,952
Daha Gelişmiş Bölgeler	53,143
Bölgesel İşbirliği	11,700
Uyum Fonu	68,710
Dış ve Seyrek Nüfuslu Bölgeler	926
Uyum Politikası (Toplam)	336,020
Avrupa'yı Birleştirme Tesisi	40,000
Toplam	376,020

Kaynak: Basılğan, Müslüm, 2012. Avrupa Birliği'nin Ekonomik Kalkınma Politikası, **Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, Uludağ Üniversitesi, s.58.

Tablo 13 incelediğinde, bu döneme ayrılan bütçenin 376,020 Milyar Euro olduğu görülmektedir. 2007-2013 dönemleri arasında ayrılan bütçe miktarına 28,61 Milyar Euro daha eklendiği görülmektedir.

3.4. Topluluk Girişimleri

3.4.1. Interreg 3

Interreg 3, 2000-2006 yılları arasında sınır bölgelerinde işbirliğini teşvik ederek ekonomik ve sosyal açıdan güçlenmeyi hedefleyen bir programdır. Bu program Interreg 1 (1991-1993) ve Interreg 2 (1994-1999) programlarının devamı niteliğindedir. Temel hedefleri; sınır ötesinde işbirliğini sağlamak, AB bölgeleri içinde ve dışında yaşanan sorunları çözmek, sınır ötesi ülkeler arasında işbirliğini sağlayarak kalkınmayı gerçekleştirmek gibi unsurlardır. Bu açıdan 2004-2006 yılları arasında Yunanistan-Türkiye arasında yapılan işbirliği programı Interreg 3 kapsamında yapılmıştır (İncekara, Savrul, 2011, 4).

3.4.2. Urban 2

Kentsel çevreleri ve alanları düzenlemek amacıyla oluşturulmuş bir programdır. Bu topluluk girişimi, 1994-1999 yılları arasında yapılan Urban 1 programının devamı şeklindedir. 1994-1999 yılları arasında AB’de 188 bölge ve 3.2 milyon insan bu programdan faydalanmış; yarattığı maliyet 900 milyon Euro olmuştur. Bu programla “bütünleşmiş bir kent” kavramı oluşturulmaya çalışılmıştır(Akpınar,2011a,65).

3.4.3. Leader+

Kırsal kalkınmanın sürdürülebilir kılınması için oluşturulan ve bu alanlarda sosyo-ekonomik birimler arasındaki işbirliğini sağlamak amacıyla yapılan programdır. Leader 1 ve Leader 2 programları, bölgesel bazda bütünleşmeyi ve yapılan projelerin yenilikçi tarafını ön planda tutmaya çalışırken, Leader+ programı kırsal alanda gelişimi teşvik eden, yeni yaklaşımları destekleyen bir program olmuştur. Avrupa Tarımsal Yön Verme ve Garanti Fonu, mali açıdan tam destek sağlamıştır(Akpınar,2011a,66).

3.4.4. Equal

Bu topluluk girişimi eşitsizlikle ve ayrımcılıkla mücadele amacıyla oluşturulmuştur. Bu doğrultuda, kadınların ve erkeklerin iş bulamamasına neden olan eşitsizlik ve ayrımcılığa karşı mücadele etmektedir. Finansmanı, ESF tarafından sağlanmaktadır(Akpınar,2011a,66).

3.4.5. Yeni Topluluk Girişimleri

Yeni Topluluk Girişimleri, 2007-2013 döneminde yapısal ve uyum fonlarının etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamak için Jessica, Jaspers ve Jeremie gibi topluluk girişimleri oluşturulmuştur(İncekara,Savrul,2011,6).

- Jessica: Kentsel alanlardaki iş alanlarının, ekonomik büyüme düzeyinin ve sürdürülebilir yatırımların artırılması hedeflenmiştir
- Jaspers: Ulaşım-enerji-altyapı, enerjinin verimli kullanımında ve yenilenebilir enerji alanlarında üye devletlere kalifiye personel sağlamak hedeflenmiştir.
- Jeremie: Küçük ve orta boyutluk kuruluşlara finansal açıdan destek sağlamak üzere kurulmuştur.

3.5. Katılım Öncesi Yapısal Araçlar

AB Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin üye olarak katılım süreçlerini hızlandırmak için PHARE, ISPA ve SAPARD gibi yapısal araçlarını kullanarak ülkelerin kolay bir şekilde birliğe uyum sağlamalarını amaçlamıştır. Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Estonya, Litvanya, Letonya, Romanya, Slovenya ve Slovakya gibi ülkeler 2000-2006 yılları arasında bu yapısal araçlardan faydalanmıştır. (Ardıç, 2007, 145)

3.5.1. PHARE Programı(Doğu ve Orta Avrupa Ülkelerini Yeniden Yapılandırma Programı)

1989 yılında, AB'ye girme sürecinde olan Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerine bu süreçte yardımcı olmayı hedefleyen bir programdır. Aynı zamanda, KOBİ'lerin geliştirilmesine yönelik projelerde destek sağlamaktadır. Program öncelikle Polonya ve Macaristan için düzenlense de daha sonra diğer Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerini kapsayacak bir şekilde düzenlenmiştir. 2002 yılında, aday ülkelere 1.2 Milyon Euro'luk bir yardımda bulunulmuştur. En fazla pay alan ülke 449.8 Milyon Euro ile Polonya olurken, minimum payasahip ülke ise 40.4 Milyon Euro ile Estonya olmuştur. Programın başlıca amaçları şunlardır(Akpınar,2011a,67):

- Devlete ait tarımsal işletmelerin yapılandırılması
- Özel sektörün geliştirilmesi
- Kamu kurumları ve kamu yönetiminin güncellenmesi
- İstihdam alanlarında, sosyal sağlık hizmetlerindeki yenilik yapılması
- Altyapıda geliştirmelerin sağlanması (Enerji, ulaşım, iletişim)
- Nükleer karşı güvenlik
- Çevre güvenliğinin sağlanması

3.5.2. SAPARD Programı(Tarımsal ve Kırsal Kalkınma İçin Özel Katılım Programı)

2000 yılında hazırlanan SAPARD Programı, aday ülkelerin tarımsal ve kırsal gelişimine katkıda bulunmak amacıyla, AB tarafından sağlanan mali bir destek programıdır. Başlıca amaçları;(İncekara,Savrul,2011,4)

- Tarımsal ve kırsal kalkınma
- Ortak tarım politikası
- Tarımsal ve kırsal alanlarda yaşanan sorunların çözümü
- İstihdam yaratmak
- Çiftçilik ve gıda sanayi alanlarında rekabet ortamı yaratmak

SAPARD Programının, 2006 yılına kadarki yıllık bütçesi 520 Milyon Euro'dur.

3.5.3. ISPA Programı(Katılım Öncesi Yapısal Politika Aracı)

2000-2006 yıllarında uygulamaya geçen ISPA Programı, AB'ye aday ülkelerin çevre ve ulaştırma alanlarında uyumunu sağlamak için, AB tarafından aday ülkelere verilen mali destek programıdır(Bilgili,2006,70).

3.5.4. IPA(Katılım Öncesi Araçlar)

2007-2013 döneminde, AB yardımları tek çatı altında toplamak, basitleştirmek amacıyla, uygulanan üç yardım programını birleştirerek 1 Ocak 2007 tarihinde IPA Programını(Katılım Öncesi Araçlar) oluşturmuştur. IPA Programı kapsamında; Türkiye, Hırvatistan, Arnavutluk, Bosna Hersek, Eski Yugoslav Cumhuriyeti, Makedonya, Sırbistan, Kosova ve Karadağ gibi ülkeler mali yardımlardan faydalanmışlardır(Ardıç,2007,148).

3.6. Bölgesel Kalkınmanın Mali Araçları

3.6.1. Yapısal Fonlar

Yapısal fonlar, ekonomik büyümeyi, yaşam standartlarını, istihdamı ve refah düzeyini sağlama amacını gerçekleştirmek için oluşturulmuşlardır. Bu açıdan, AB, yapısal fonları birlikteki sosyo-ekonomik dengeyi sağlamak için kullanmaktadırlar. Yapısal fonlar üç hedef doğrultusunda oluşturulmuşlardır. Bunlar aşağıdaki gibidir(Bilgili,2006,67);

Hedef1- Az gelişmiş bölgelerin kalkındırılması ve yapısal uyumu sağlamak hedeflenmektedir. GSYH'sı AB ortalamasının %75 altında olan bölgelerde, yapısal fonun %70'lik kısmı kullanılmıştır.

Hedef2- Endüstriyel, kırsal, kentsel ve balıkçılık alanlarında ekonomik ve sosyal dönüşümün gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir.

Hedef3- Eğitim ve istihdam alanlarını modernize edip, uyumlaştırılmasını sağlamak üçüncül hedeflerindendir.

3.6.2. Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu(ERDF)

Altyapı projeleri, istihdam yaratan yatırım projeleri ve KOBİ'lerin geliştirilmesini sağlamak amacıyla kurulmuşlardır. Fonun kuruluş süreci, Roma Antlaşması'na kadar gitmektedir(1975). 1987'de konsey tarafından kabul edilen Avrupa Tek Senedi ile Roma Antlaşması'nın ekonomi ve sosyal uyumu sağlamakla ilgili konunun içeriğine eklenmiştir.(130.madde) Bu bakımdan bölgesel dengesizlikleri giderme, az gelişmiş bölgelerin ve az gelişmiş sanayi bölgelerinin geliştirilmesi konuları üzerinde odaklanılmıştır. 1999 yılında çıkarılan yeni tüzükle birlikte, ERDF'nin amaçlarının kapsamı genişletilmiş, sürdürülebilir kalkınmayı ve istihdam yaratmak amaçları üzerinde de durulmuştur(Karabacak,2004,73).

3.6.3. Avrupa Sosyal Fonu(ESF)

1957 yılında istihdamı arttırmak, işçilere yönelik mesleki eğitimleri gerçekleştirmek, çalışma koşullarını iyileştirmek, hayat standartlarını üst seviyelere çıkarmak ve işsiz sınıfa gelir sağlamak amacıyla kurulmuştur. Roma Antlaşması'nın 124.maddesi düzenlenerek, 1960 yılında uygulanır hale getirilmiştir(European Social Fund, [05.02.2019]).

3.6.4. Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu(FEOGA/European Agricultural Guidance and Guarantee Fund-EAGGF)

“Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu”nun kuruluş amacı, kırsal kalkınmayı desteklemek, tarımsal yapıların ve kırsal gelişmenin uyumunu teşvik etmektir. AB, 2005 yılında kırsal kalkınmayı sağlamak ve istihdam yaratmak için “Avrupa Tarımsal Garanti Fonu” ve “Avrupa Kırsal Kalkınma Fonu”nu kurmuştur.(İncekara,Savrul,2011,6)

3.6.5. Balıkçılığı Yönlendirme Mali Aracı (FIFG)

İlk zamanlarda, balıkçılık sektörünün harcamaları FIOGA'dan finanse edilse de 1993 yılında gelen reformla birlikte FIFG için ayrı bir fon oluşturulmuştur. Bu doğrultuda, Balıkçılığı Yönlendirme ve Mali Aracı'nın hedefleri şunlardır(Akpınar,2011a,64);

- Ürünlerin pazara girişlerinin ve katma değerlerinin geliştirilmesi
- Sanayi alanında sürdürülebilir girişim geliştirilmesi ve bu yapılacak girişimlerin rekabetçi bir şekilde güçlendirilmesi
- Balıkçılık kaynaklarının sürdürülebilir yönetilmeleri sağlamak için verimli ortamların oluşturulması ve balıkçılık kapasitesinin artırılması

2007-2013 döneminde Balıkçılığı Yönlendirme Mali Aracı'nın yerine Avrupa Balıkçılık Fonu kurulmuştur. Fon, balıkçılık sektöründeki çalışan sayısına, ihtiyaç oranına ve sektör genişliğine bakarak fon transferinde bulunmaktadır. Ayrıca, bu dönemde ortak balıkçılık politikası uygulanmıştır. Bunlar; balıkçılık kaynaklarının sürdürülebilirliğinin sağlanması, balıkçılık sektöründe rekabetçi işletmeler oluşturmak, çevre ve deniz kaynaklarının korunması, sektördeki kadın ve erkeklerin eşitliğini teşvik etmek gibi hedeflerdir(Atay,2004,5).

3.6.6. Avrupa Yatırım Bankası (European Investment Bank)

Avrupa Yatırım Bankası 1958'de kurulan, finansal bakımdan bağımsız bir yapıdır. Avrupa Yatırım Bankası, ulaştırma, iletişim, çevre, enerji altyapıları ve bölgesel kalkınma temel faaliyet alanlarıdır. Geri kalmış bölgelerin kalkınması, iş alanlarının oluşturulması, birliğin finanse edemeyeceği büyük ölçekli altyapı girişimlerine uzun vadeli krediler sağlama amacını güderler(İncekara,Savrul,2011,6).

3.6.7. Uyum Fonu(Cohesion Fund)

Üye ülkeler arasındaki ekonomik ve sosyal dengesizlikleri azaltmak için kullanılan ve ekonomilerin stabilizasyonunda kullanılan yapısal bir araçtır. Uyum Fonu, daha çok çevre ve ulaşım alt yapısı ile ilgili projeleri finanse etmektedir. AB'nin GSYH ortalamasının %90'ından az orana sahip olan; Yunanistan, Portekiz, İspanya, Kıbrıs Rum Kesimi, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Slovakya Slovenya gibi ülkelere fon tahsili gerçekleşmiştir(European Commission,2004,1-3).

3.7. Başarılı Projeler

3.7.1. İşsizlere Yardım Etmek İçin Ortaklıklar (Belçika)

Belçika'nın kömür ve çelik alanındaki merkezlerinden biri olan Liege şehrinde sektördeki gerileme sonucunda yaşanan işsizlik sorununu çözmek için 1994 yılında işsizleri mesleki anlamda eğitmek için bir eğitim merkezi kurulmuştur. Kursun süresi 1 yıl olmakla beraber, çalışma tecrübesi ise 6 aydır. Eğitim merkezinin kurulmasında Liege Ticaret ve Sanayi Odası, ticaret okulu ve bölgesel büronun katkıları bulunmaktadır. İlerleyen yılında bu gibi girişimler artarak iş arayan kesimin mesleki anlamda yetiştirilmesi ve işverenlerin işçilerde aradığı kriterler doğrultusunda bir uyumlaştırmaprogramı uygulanarak KOBİ'lere destek verilmiştir(Akşahin,2008,84).

3.7.2. Madrid Çevre Yolu(İspanya)

İspanyanın nüfusu yoğun olan, sıkışık şehirlerinden birisi Madrid'de çevre yolunun öneri olarak sunulması trafikteki yoğunluğu azaltıcı bir etki yaratması beklenilmiştir. Yapılan bu çevre yolu, trafik etkisini azaltmasının yanı sıra, kirlilik ve gürültünün azalmasına, yol sürelerinin kısaltmasına ve yol güvenliğinin sağlanmasına zemin oluşturmıştır(Akşahin,2008,84).

3.7.3. CREATE: Topluluk Yeniden Değerlendirme ve Eğitimi(İngiltere)

İngiltere'nin Liverpool şehrinde kurulan CREATE programı, insanların tekrar iş hayatına entegre olmalarını ve çevre dostu bir topluluk olmaları amacıyla kurulmuştur. Bu doğrultuda, eğitimde kişiler evlerindeki eşyaların onarılmasını öğrenmektedirler(bulaşık makinesi, mikro dalga gibi). Onarılan eşyalar, tekrardan cüzi miktar karşılığı satılmaktadır. Eğitim bittikten sonra, elde ettikleri bilgi ve deneyimi, iş yaşamında kullanmaya başlamaktadırlar. Bu şekilde, hem cüzi fiyatlarda ürünler satılmakta, hem çevredeki atık ürünlerin oranı azalmakta ve eğitim alan kişilerin istihdam edilmesine olanak sağlamaktadır(Akşahin,2008,84).

3.7.4. Bisiklet Yolu Haritalama Projesi(Almanya ve Avusturya)

Yerel turizmin gelişimini sağlamak için Bavyera ve Tirol bölgelerinde bisiklet yolu projesi düşünülmüştür. Bu açıdan, bütün bölgenin sınırları kapsamında ortak bir bisiklet yolu haritası çizilmiş, turistler için bilgi merkezleri oluşturulmuş ve bisiklet

kiralama yerleri yapılmıştır. Yapılan proje turizm sektörünü geliştirerek, yerel istihdamın artmasını sağlamıştır (Akşahin,2008,85).

3.7.5. Bir Eğitim Merkezinin Modernize Edilmesi (Almanya)

Almanya'nın Dresden şehrindeki Ticaret ve Sanayi Odasının eğitim programlarının eskimiş ve geliştirilmesi gerektiğini belirtmiş, yoksa bunun işsizlik artışına neden olacağını vurgulamıştır. Eğitim merkezlerini modernize etmek amacıyla Münih şehrindeki Ticaret ve Sanayi Odası'ndan destek almış, bu doğrultuda eski olan eğitim yeri, ileri teknoloji kullanılarak yenilenmiş, modern bir eğitim programının oluşmasını sağlamışlardır (Akşahin,2008,85).

3.7.6. Kesintisiz Su Mucizesi(Portekiz)

Portekiz'in en meşhur turistik merkezlerinden biri olan Alvarge şehri, yaz dönemleri kuraklık sorunuyla karşı karşıya gelmektedir. Su taleplerini karşılamak, toprağın tuzlaşmasını önlemek ve yüzey suyunu bölgeye aktarmak için "Águas do Sotavento Algarvio" adında bir şirket kurulmuştur. Şehirdeki barajın hemen yanına bir tane daha baraj kurularak, su seviyesinin aynı kalması, barajlar bağlanarak sağlanmış, bunun sonucunda yüzeydeki suyun, su arıtma bölgelerine giderek, çevredeki belediyelere dağıtılmıştır(Akşahin,2008,85).

3.7.7. Sigoules'te Bir İş Merkezinin Kurulması(Fransa)

Fransa'nın Bergerac şehrindeki Sigoules belediyesinin yaklaşık olarak nüfusu 700 civarındadır. Bölgedeki göçleri engellemek, buna istinaden yerel meslek sahiplerine bir çalışma merkezi oluşturulmasını sağlamak için iş merkezi kurulması fikri ortaya atılmıştır. Şehrin Ticaret ve Sanayi Odası, Esnaf Odası ve KOBİ işbirliği kurarak iş merkezi kurulmuştur. Yapılan iş merkezinde şu an 10 tane şirket bulunmaktadır(Akşahin,2008,86).

3.7.8. Hollanda'nın Lahey Şehrinde Uygulanan Urban Programı

Yüksek suç oranlarının işlendiği Vermeerveld bölgesinde uygulanan urban programı, bu bölgedeki insanların katılımıyla birlikte sosyal, kültürel ve sportif etkinliklerin düzenlendiği bir parka dönüşmüştür. Burada vurgulanması gereken nokta olarak, bu bölgedeki uygulanan planın yapım aşamasından, planın uygulanmasından sonraki bakım aşamalarına kadar bu yöredeki insanların bizzat kendilerinin ilgilenmesidir(Akşahin,2008,86).

4. TÜRKİYE’DE UYGULANAN KALKINMA POLİTİKALARI

4.1. Türkiye’de Bölgesel Gelişmişlik Farklarının Ortaya Çıkış Nedenleri

Türkiye’de bölgeler arasındaki dengesizlikler oldukça yüksek bir düzeydedir. Bu açıdan, bölgeler arasındaki dengesizliklerin oluşmasında coğrafi, tarihi, sosyal ve kültürel faktörler etkili olmuştur.

4.1.1. Coğrafi Nedenler

Bölgeleri iklim, bitki örtüsü, yükseklik açısından karşılaştıracak olursak, doğu anadolu bölgesinin bu bakımdan eksi bir puana sahip olduğu görülmektedir. Çünkü, bölgenin tamamen dağlık alanlardan oluşması ve buna ek olarak, yükseklik seviyesinin 1500 metre olmasıdır. Doğu Anadolu Bölgesi’nin bu açıdan çok yüksek bir seviyede olması, iklimin daha sert bir şekilde oluşmasına yol açmış ve bitki örtüsünün yoksun olmasına neden olmuştur. Bundan ötürü, bölgede yeşil alanlar oldukça az ve araziler ise ekime uygun düzeyde değildir. Böylece bu bölgelerde, makineli tarımın uygulanmasının zorlaşmasına neden olarak modern tarımın uygulamasının yapılamamasına neden olmaktadır. Aynı şekilde, bölgedeki iklimin yaratmış olduğu kuraklık ve sulama açısından yetersizlikler de göz önünde bulundurulduğunda tarımın gelişmemesiyle sonuçlanmaktadır. Lakin, Batı Anadolu Bölgesi’ne bakacak olursak, bölgenin iklimi ılıman bir deniz iklimi olmakla birlikte hem kara hem de deniz ulaşımına uygun bir ortam mevcuttur. Yeni Ekonomik Coğrafya Modeli’ne göre, piyasalara yakın yerlerde üretimin gerçekleştirilmek istenmesi ve ulaşım maliyetlerinin minimum maliyette olduğu merkez bölgeleri tercih etmeleriyle, bölgeler arasındaki “ıraksama” daha da artacaktır. Fakat, Doğu Anadolu bölgesinde dağlık alanlar, ulaşımın yapılmasını güç kılmıştır; yapılan ulaşım ağları ise kış dönemindeki yoğun kardan ötürü kapalı olmaktadır. Ulaşım ağlarındaki güçlüklerin yaşanması, ulaşım maliyetlerini arttırmakta ve bu durum sanayi alanlarının gelişmemesine neden olmakla sonuçlanmaktadır. Bununla ilgili olarak, Yeni Bölgeselcilik Yaklaşımı, bölgelerin kendi iç dinamiklerini yaratarak,

yerel kaynakların harekete geçirilmesiyle geri kalmış bölgelerin kalkındırılacağını belirtmektedir. Bunun gerçekleştirilmesinde, bölgesel, yerel girişimleri ve devlet yoluyla özel sektörün yönlendirilmesini vurgulamaktadır. (Günaydın, 2013, 78;Kulaksız,2008,23).

4.1.2. Tarihsel Nedenler

Bölgeler arası gelişmişlik farkı, 1800'lü yıllarda Osmanlı Devleti'nin Batıyla ilişkilerini yoğunlaştırması sonucunda oluşmuştur. Bunun neticesinde, Osmanlı'nın el sanatlarıyla ilgili geleneksel faaliyetlerin geri kalmasına neden olmuştur. Bu durum, Osmanlı'nın kentlerinde düzenin bozulmasına sebep olmuştur. Osmanlı'nın Batıyla ilişkilerini arttırması neticesinde, Batı Anadolu'daki şehirler, ileri sanayileşmiş Batı Avrupa toplumlarıyla daha uygun bir ilişki ağının oluşmasına yol açmıştır. Özetle, Osmanlı dönemindeki bölgesel dengesizliğin kaynağı olarak; emperyalist ilişkilerin neticesinde oluşan bir dengesizlik şeklinde ifade edilmektedir(Kulaksız,2008,24).

Endüstrileşmiş Batı Avrupa ile ilişkilerini yoğunlaştıran Batı Anadolu, doğal zenginliği, iklimi ve coğrafi konumu elverişli olmayan Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgesine nazaran daha gelişmiş bir seviyeye ulaşmıştır. İlerleyen dönemlerde ise uygulanan politikaların yetersizliği ve metropoliten bölgelere yönelmesi neticesinde oluşan makas giderek açılmıştır(Kulaksız,2008,24).

4.1.3. Sosyo-Ekonomik Nedenler

Türkiye'de bölgesel dengesizliğin başı olarak, doğu ve batı arasındaki eğitim farkı birinci sıraya konulmaktadır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde eğitim, eksik ve yetersiz bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Aynı zamanda bu durum, iş gücünün niteliğinin de düşük olmasına yol açmaktadır. Bunlara ek olarak, batı bölgelerinde kullanılan ileri teknolojinin ve tarımda makineleşmenin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde kullanılmayışı, bölgelerden metropoliten bölgelere yoğun bir göç sorununa ve tarım istihdamı verimliliğinin düşük bir seviyede olmasına neden olmaktadır. Birikimli Nedensellik Teorisi'ne göre, oluşan bu durum "püskürtme etkisi" yaratarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde var olan iş gücünün ve sermayenin göçüne neden olarak olmaktadır(Kulaksız,2008,25).

Ayrıca, iç ticaret hadlerinin tarım sektörünün aleyhine bir şekilde oluşması, bölgeler arasındaki dengesizliklerin oluşmasında önemli bir faktördür. Tarımsal üretimin artışının gerçekleşmediği ortamlarda, iç ticaret hadlerinin aleyhine bir durum göstermesi, kişi başına düşen gelirin azalmasına sebep olmakta ve oluşan bu durumda, refah düzeyinin düşmesiyle sonuçlanmaktadır(Kulaksız,2008,25).

İçsel Büyüme Teorisi'ne göre, kalkınmayı gerçekleştirmenin temel yolunun dışsallıkların yaratılmasıyla gerçekleşeceğini savunmaktadır. Bunu sağlamada, AR-GE, inovasyon, teknik donanım ve bilgi'nin uygulandığı bölgelerde pozitif dışsallıkların oluşturulacağı şeklindedir. Fakat, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerini incelediğimizde AR-GE, inovasyon, teknik donanım ve bilgi açısından yetersiz olduğu görülmektedir. (Günaydın, 2013, 79)

Merkez Çevre Teorisi'ne göre, merkez bölge, teknolojinin, AR-GE'nin, gelir düzeyinin ve nüfusun yüksek olduğu yerleri ifade etmektedir. Merkez bölgelerde yaratılan inovasyonun, çevre bölgelere yayılmasının devlet ve özel sektörler aracılığıyla gerçekleştirileceğini ve bu şekilde var olan bölgeler arasındaki farklılıkların azaltılabileceğini belirtmektedir. (Günaydın, 2013, 79)

4.1.4. Kültürel Nedenler

Osmanlı İmparatorluğu'ndan beri Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde hala ağalık, aşiret gibi geleneksel ve ilkel bir sistem varlığını sürdürmektedir. Günümüzde bu sistemin, ülkenin çoğu bölgelerinde kalkmasına rağmen, hala Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde bu yapının devam ettiği görülmektedir. Bu durum, geleneksel ve ilkel sistemin bu bölgelerde ekonomik faaliyetlerin biçimlendirilmesinde rolü büyük olmaktadır. Bu geri kalmış bölgelerdeki sorunların çözümü için eğitim kalitesinin artırılması ve geliştirilmesi, vasıflı bir işgücünün yaratılması, üniversite, yüksek okul, kütüphane, sinema, tiyatro ve enstitülerin kurulması bölgelerin gelişimi için kilit faktörlerdir(Kulaksız,2008,26).

Özetle, Türkiye'deki bölgesel dengesizliklerin sebeplerini sıralayacak olursak;(Tiftikçigil,2010,155)

- Coğrafi yapı ve iklim
- Pazarlara yakınlık
- Kırsal yerleşimlerin fazlalığı ve düzensiz bir şekilde oluşumu

- Eğitim düzeyinin düşüklüğü
- Göç
- Hızlı nüfus artışı
- Yatırım ve hizmetlerin eksikliği
- İşsizlik
- Sanayi kurumlarının dağılımı
- Özel sektörün kamu yatırımlarının yarattığı ortamdan yararlanamaması
- Alt yapı yetersizliği ve kaçak yapılaşma gibi nedenlerdir.

Tablo 14: Düzey-2 Bazında İşletme Birimi Başına Düşen Toplam Gelirler (2003-2007)

Düzey 2 Bölgesi	2003	2004	2005	2006	2007
TR42	555	775	892	972	987
TR10	774	897	787	874	912
TR51	495	643	705	726	786
TR31	440	537	503	625	716
TR41	463	510	669	582	672
TR	402	490	473	534	575
TR21	395	421	457	599	498
TR62	298	387	424	354	434
TR72	309	361	284	408	388
TR81	233	326	320	444	356
TR61	242	312	349	338	430
TRC1	280	293	400	333	362

Tablo 14 - devam

TR63	253	394	187	268	376
TR33	261	266	245	360	338
TR52	269	249	242	319	375
TR71	253	251	238	227	401
TR32	226	353	193	277	319
TR22	205	217	214	244	305
TR83	194	235	189	285	279
TR90	187	256	203	265	263
TRC3	207	267	190	318	187
TRB1	172	172	210	283	276
TRA1	165	260	216	207	211
TRC2	185	194	149	244	240
TR82	154	220	138	152	180
TRA2	129	95	148	143	139
TRB2	145	102	61	139	182

Kaynak: Akpınar, Rasim, **Teori ve Uygulamada Bölgesel Kalkınma Politikaları**, Ekim Yayın, 2011, s.86.

Tablo 14’te görüldüğü üzere, 2007 yılında Türkiye’de yıllık ortalama işletme geliri 575 bin TL’dir. Türkiye ortalamasını geçen yalnızca beş bölge yer almaktadır. Bunlar, TR42 Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova bölgesi, TR10 İstanbul bölgesi, TR51 Ankara Bölgesi, TR31 İzmir ve TR41 Bursa, Eskişehir ve Bilecik bölgeleridir. Yıllık ortalama işletmeden elde edilen gelirin en fazla olduğu bölge 987 bin TL ile TR42 Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova olurken; en düşük olan bölge ise 139 bin TL ile TRA2 Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan bölgesi olmuştur. Bununla ilgili olarak, iki bölge arasında bir uçurum olduğu, TR42 bölgesinin TRA2 bölgesinden 7,10 kat daha fazla gelir elde ettiği görülmektedir.

Ayrıca, TR31 İzmir bölgesinin verilerine baktığımızda, işletmelerin yıllık ortalama gelirinin 716 bin TL olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, komşu bölgesi olan TR22 Balıkesir, Çanakkale bölgesindeki işletmelerin ortalama yıllık geliri ise 305 bin TL olduğu, aralarındaki uçurumun 2,34 kat olduğu görülmektedir. Bu durum, var olan kalkınma problemini yalnızca Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki gelişmişlik farklarına dayandırmak yetersiz olmakla birlikte, aynı şekilde batı ve kuzey bölgelerindeki illerde de girişimcilik açısından sorunların yaşandığını göstermektedir.

Tablo 15: 2011 Yılı Mart Ayı Düzey-1 Bölgeleri Bazında Merkezi Yönetim Bütçe Gelir ve Giderlerinin Karşılaştırılması

TR1 İstanbul	100 birim gideri karşısında 899 birim gelir sağlıyor
TR2 Batı Marmara	100 birim gideri karşısında 111 birim gelir sağlıyor
TR3 Ege	100 birim gideri karşısında 227 birim gelir sağlıyor
TR4 Doğu Marmara	100 birim gideri karşısında 375 birim gelir sağlıyor
TR5 Batı Anadolu	100 birim gideri karşısında 187 birim gelir sağlıyor
TR6 Akdeniz	100 birim gideri karşısında 114 birim gelir sağlıyor
TR7 Orta Anadolu	100 birim gideri karşısında 61 birim gelir sağlıyor
TR8 Batı Karadeniz	100 birim gideri karşısında 64 birim gelir sağlıyor
TR9 Doğu Karadeniz	100 birim gideri karşısında 57 birim gelir sağlıyor
TRA Kuzeydoğu Anadolu	100 birim gideri karşısında 29 birim gelir sağlıyor
TRB Ortadoğu Anadolu	100 birim gideri karşısında 25 birim gelir sağlıyor
TRC Güneydoğu Anadolu	100 birim gideri karşısında 38 birim gelir sağlıyor

Kaynak: Akpınar, Rasim, **Teori ve Uygulamada Bölgesel Kalkınma Politikaları**, Ekim Yayın, 2011,s.89.

Tablo 15’te, 2011 yılında Düzey-1 bölgelerinin merkezi yönetim bütçe gelir ve giderleri gösterilmektedir. Tablodan da görüldüğü üzere en fazla geliri elde bölge, İstanbul bölgesi olmakla birlikte, en az geliri elde eden bölge ise Ortadoğu Anadolu bölgesi olmuştur.

Tablo 16: Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksine (SEGE) Göre İlk ve Son Beş Düzey 2 Bölgesinin Seçilmiş Göstergeleri

Bölgeler	SEGE (2003,26 Bölge)	Kişi Başına GSYİH (2001)	Tarım Sektörü (2005,%)	Sanayi Sektörü (2005,%)	Hizmet Sektörü (2005,%)	Şehirleşme Oranı (2000,%)	Net Göç Oranı (2000, %)
TR10	1	143	0,7	37	62,4	90,7	46,1
TR51	2	128	7,3	16	76,6	88,3	25,6
TR31	3	150	18,1	27,7	54,2	81,1	39,9
TR41	4	117	18,3	37,8	43,8	76,4	38,7
TR42	5	191	20,4	26,8	52,8	57,2	-9,5
Türkiye	-	100	29,5	19,4	51,1	64,9	-
TRA1	22	50	62	3,5	34,5	57,3	-43,5
TRC2	23	54	38,1	5,7	56,1	59,1	-39,5
TRC3	24	46	29,3	10	60,8	59,6	-46,8
TRA2	25	34	61,8	3,1	35,1	44,6	-57,3
TRB2	26	35	48	6,3	45,8	49,3	-39,5

Kaynak: Tiftikçgil, Yavuz Burcu, Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yaşanan Dönüşüm ve Kalkınma Ajansları Üzerine Bir Değerlendirme, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2010, s.154.

Tablodan da görüldüğü gibi, SEGE Endeksine göre seçilen ilk beş düzey 2 bölgesiyle, son beş düzey 2 bölgesi arasında, şehirleşme oranı, net göç oranı ve kişi başına düşen GSYİH gibi değişkenler dikkate alındığında, ciddi farklılıkların olduğu görülmektedir.

Tablo 17: Bölgelere Göre Kişi Başına Gayri Safi Katma Değer (\$,2011)

Bölgeler	İller	ABD Doları (\$)	Sıra
İstanbul	-	13.865	1
Batı Marmara	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	12.029	5
	Balıkesir, Çanakkale	8.954	8
Ege	İzmir	11.443	6
	Aydın, Denizli, Muğla, Manisa	8.668	9
	Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	8.283	11
Doğu Marmara	Bursa, Eskişehir, Bilecik	12.126	4
	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	13.138	2
Batı Anadolu	Ankara	12.259	3
	Konya, Karaman	7.118	13
Akdeniz	Antalya, Isparta, Burdur	10.122	7
	Adana, Mersin	7.232	12
	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	5.904	19
Orta Anadolu	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	7.087	14
	Kayseri, Sivas, Yozgat	6.675	16
Batı Karadeniz	Zonguldak, Karabük, Bartın	8.536	10
	Kastamonu, Çankırı, Sinop	6.594	18
	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	6.762	15
Doğu Karadeniz	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	6.652	17

Tablo 17 - devam

Kuzeydoğu Anadolu	Erzurum, Erzincan, Bayburt	5.901	20
	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	4.001	25
Ortadoğu Anadolu	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	5.820	21
	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	3.515	26
Güneydoğu Anadolu	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	4.952	22
	Şanlıurfa, Diyarbakır	4.282	24
	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	4.689	23
Türkiye	-	9.244	-

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=istgosterge>, [11.03.2019].

Kişi başına gayri safi oranlarının en fazla olduğu bölgeler, 13.865\$ ile İstanbul ve 13.138\$ ile Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu ve Yalova bölgeleri olurken; en az olduğu bölgeler ise 3.515\$ ile Van, Muş, Bitlis ve Hakkari bölgesi olduğu görülmektedir. Tablodan da görüldüğü üzere, İstanbul bölgesiyle Van, Muş, Bitlis ve Hakkari bölgesi arasında kişi başına gayri safi değer yaklaşık olarak 4 katı olduğu görülmektedir. Bu durum, az gelişmiş bölgelerde var olan işgücünün ve sermayenin gelişmiş bölgelere hareket etmesine neden olmaktadır. Böylece, iki bölge arasındaki var olan makas açılmakta, düalist yapıların oluşmasına zemin hazırlamaktadır.

Tablo 18: Bölgelere Göre İşsizlik Oranı (2013)

Bölgeler	İller	İşsizlik Oranı /Toplam (%)
İstanbul	-	12,7
Batı Marmara	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	5,6
	Balıkesir, Çanakkale	4,6

Tablo 18 -devam

Ege	İzmir	10,8
	Aydın, Denizli, Muğla	4,7
	Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	4,8
Doğu Marmara	Bursa, Eskişehir, Bilecik	8,8
	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	7,2
Batı Anadolu	Ankara	11
	Konya, Karaman	7
Akdeniz	Antalya, Isparta, Burdur	7,3
	Adana, Mersin	12,2
	Hatay,Kahramanmaraş,Osmaniye	8,3
Orta Anadolu	Kırıkkale,Aksaray,Niğde,Nevşehir,Kırşehir	7
	Kayseri,Sivas,Yozgat	7,6
Batı Karadeniz	Zonguldak,Karabük,Bartın	5,4
	Kastamonu,Çankırı,Sinop	4,5
	Samsun,Tokat,Çorum,Amasya	6,1
Doğu Karadeniz	Trabzon,Ordu,Giresun,Rize,Artvin,Gümüşhane	8,3
Kuzeydoğu Anadolu	Erzurum,Erzincan,Bayburt	8,1
	Ağrı,Kars,Iğdır,Ardahan	7,9
Ortadoğu Anadolu	Malatya,Elazığ,Bingöl,Tunceli	9,3
	Van,Muş,Bitlis,Hakkari	10,5
Güneydoğu Anadolu	Gaziantep,Adıyaman,Kilis	11
	Şanlıurfa,Diyarbakır,	14,4
	Mardin,Batman,Şırnak,Siirt	13,2

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=istgosterge>, [11.03.2019].

En fazla işsizliğin yaşandığı bölgelerin Şanlıurfa, Diyarbakır bölgesi ile Mardin, Batman, Şırnak ve Siirt bölgeleri olduğu görülmektedir. Bu bölgelerde toplam

işsizlik oranları sırasıyla, %14,4 ile %13,2'dir. İşsizliğin yoğun olarak yaşandığı bölgelerde kadınlara ve işsiz gençlere, niteliklerini iyileştirmek için mesleki eğitim kursları, istihdam yaratma amaçlı projelerin oluşturulması ve gerekli finansmana sahip olmayan girişimcilere mikro kredi gibi finansal destekler verilmeli, STK, İŞKUR ve kooperatiflerle işbirliği içerisinde olunması gerekmektedir.

Tablo 19: Bölgelere Göre Sektör Payları (% ,2011)

Bölgeler	İller	Tarım	Sanayi	Hizmet
İstanbul	-	0,2	27,4	72,4
Batı Marmara	Tekirdağ,Edirne,Kırklareli	9,7	39,1	51,2
	Balıkesir, Çanakkale	22,3	22,2	55,4
Ege	İzmir	5,4	26,9	67,7
	Aydın,Denizli,Muğla	16,7	22,8	60,5
	Manisa,Afyonkarahisar,Kütahya,	19	35,9	45,2
	Uşak			
Doğu Marmara	Bursa,Eskişehir,Bilecik	5,6	41,1	53,4
	Kocaeli,Sakarya,Düzce,Bolu,	6,9	36,1	57,1
	Yalova			
Batı Anadolu	Ankara	2,8	25,7	71,5
	Konya,Karaman	22,5	23,6	53,9
Akdeniz	Antalya,Isparta,Burdur	16,6	13,3	70,2
	Adana,Mersin	14,7	21	64,2
	Hatay,Kahramanmaraş,Osmaniye	14,4	27,5	58,1
Orta Anadolu	Kırıkkale,Aksaray,Niğde,Nevşehir,Kırşehir	22,7	22,9	54,4
	r	15,3	30	54,7
	Kayseri,Sivas,Yozgat			
Batı Karadeniz	Zonguldak,Karabük,Bartın	6	39,7	54,3
	Kastamonu,Çankırı,Sinop	23,1	20,1	56,9
	Samsun,Tokat,Çorum,Amasya	18,5	21,8	59,7

Tablo 19 -devam

Doğu Karadeniz	Trabzon,Ordu,Giresun,Rize,Artvin,Gümüş hane	12,7	23,1	64,2
Kuzeydoğu Anadolu	Erzurum,Erzincan,Bayburt	17,4	20	62,7
	Ağrı,Kars,Iğdır,Ardahan	24,8	14	61,2
Ortadoğu Anadolu	Malatya,Elazığ,Bingöl,Tunceli	14	22,8	63,2
	Van,Muş,Bitlis,Hakkari	23	15,2	61,8
Güneydoğu Anadolu	Gaziantep,Adıyaman,Kilis	10,5	32	57,5
	Şanlıurfa,Diyarbakır	24	19	57
	Mardin,Batman,Şırnak,Siirt	17,3	28,8	53,9
Türkiye	-	100	100	100

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=istgosterge>, [11.03.2019].

Tablodan görüldüğü üzere, tarım sektörü açısından en büyük pay, %24,8 ile Ağrı, Kars, Iğdır ve Ardahan bölgesi olurken, sanayi sektörü açısından %41,1 ile Bursa, Eskişehir, Bilecik olurken, hizmet sektörü açısından ise %72,4 ile İstanbul olduğu görülmektedir.

Tablo 20: Bölgelere Göre Dış Ticaret Göstergeleri (\$,2012)

Bölgeler	İller	Kişi Başına İhracat (\$)	Kişi Başına İthalat (\$)
İstanbul	-	5530	8633
Batı Marmara	Tekirdağ,Edirne,Kırklareli	492	565
	Balıkesir,Çanakkale	390	337
Ege	İzmir	2162	2641
	Aydın,Denizli,Muğla	1274	953
	Manisa,Afyonkarahisar,Kütahya,Uşak	1628	1347
Doğu Marmara	Bursa,Eskişehir,Bilecik	3297	3017
	Kocaeli,Sakarya,Düzce,Bolu,Yalova	4340	3913

Tablo 20 -devam

Batı Anadolu	Ankara	1437	2112
	Konya,Karaman	679	558
Akdeniz	Antalya,Isparta,Burdur	464	267
	Adana,Mersin	847	1096
	Hatay,Kahramanmaraş,Osmaniye	958	2072
Orta Anadolu	Kırıkkale,Aksaray,Niğde,Nevşehir,	254	217
	Kırşehir		
	Kayseri,Sivas,Yozgat	717	722
Batı Karadeniz	Zonguldak,Karabük,Bartın	493	1720
	Kastamonu,Çankırı,Sinop	146	90
	Samsun,Tokat,Çorum,Amasya	254	445
Doğu Karadeniz	Trabzon,Ordu,Giresun,Rize,Artvin,	816	147
	Gümüşhane		
Kuzeydoğu Anadolu	Erzurum,Erzincan,Bayburt	46	85
	Ağrı,Kars,Iğdır,Ardahan	114	77
Ortadoğu Anadolu	Malatya,Elazığ,Bingöl,Tunceli	206	87
	Van,Muş,Bitlis,Hakkari	193	39
Güneydoğu Anadolu	Gaziantep,Adıyaman,Kilis	2261	2027
	Şanlıurfa,Diyarbakır	92	81
	Mardin,Batman,Şırnak,Siirt	986	116

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=istgosterge>, [12.03.2019].

İhracat açısından değerlendirildiğinde, en fazla ihracat yapılan il, 5.530\$ ile İstanbul iken, en az ihracatın yapıldığı iller ise, 46\$ ile Erzurum, Erzincan ve Bayburt illeri olduğu görülmektedir. İthalat açısından bakıldığında, en fazla ithalat yapılan il, 8.633\$ ile İstanbul olurken, en az ithalatın yapıldığı iller ise, 39\$ ile Van, Muş, Bitlis ve Hakkari olduğu görülmektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde ihracat ve ithalat alanında, tarım ve sanayinin gelişmesini sağlamak için tarımda modern araçların kullanılması, tarım sektöründeki verimliliği arttıracak teknik ve donanımlı

istihdamın yaratılması, AB yürürlüğünde kırsal kalkınma programlarının oluşturulması, GAP projesinin yürütülmesi için gerekli finansman kaynaklarının ve kalifiyeli personellerin bulunması ve sanayi alanında devletin gerekli teşvik ve yönlendirmelerle özel sektörü bu bölgelere çekerek gerekli yatırım ortamını sağlaması gerekmektedir.

Tablo 21: Bölgelere Göre Yıllık Nüfus Artış Hızı (2013)

Bölgeler	İller	%0 (Binde)
İstanbul	-	21,83
Batı Marmara	Tekirdağ,Edirne,Kırklareli	12,7
	Balıkesir, Çanakkale	6,43
Ege	İzmir	13,79
	Aydın,Denizli,Muğla	15,14
	Manisa,Afyonkarahisar,Kütahya,Uşak	6,5
Doğu Marmara	Bursa,Eskişehir,Bilecik	18,18
	Kocaeli,Sakarya,Düzce,Bolu,Yalova	21,21
Batı Anadolu	Ankara	15,89
	Konya, Karaman	12,79
Akdeniz	Antalya,Isparta,Burdur	24,93
	Adana,Mersin	12,15
	Hatay,Kahramanmaraş,Osmaniye	12,68
Orta Anadolu	Kırıkkale,Aksaray,Niğde,Nevşehir,Kırşehir	5,82
	Kayseri,Sivas,Yozgat	4,95
Karadeniz	Zonguldak,Karabük,Bartın	0,83
	Kastamonu,Çankırı,Sinop	23,98
	Samsun,Tokat,Çorum,Amasya	-1,27
Doğu Karadeniz	Trabzon,Ordu,Giresun,Rize,Artvin,Gümüşhane	3,28

Tablo 21 -devam

Kuzeydoğu Anadolu	Erzurum,Erzincan,Bayburt	-8,93
	Ağrı,Kars,Iğdır,Ardahan	-7,85
Ortadoğu Anadolu	Malatya,Elazığ,Bingöl,Tunceli	4,69
	Van,Muş,Bitlis,Hakkari	4,98
Güneydoğu Anadolu	Gaziantep,Adıyaman,Kilis	20,07
	Şanlıurfa,Diyarbakır	16,96
	Mardin,Batman,Şırnak,Siirt	14,02

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=istgosterge>, [12.03.2019].

Tablodan görüldüğü üzere, yıllık nüfus artış hızının en fazla olduğu bölgeler, Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova bölgesi, Antalya, Isparta ve Burdur bölgesi ve Kastamonu, Çankırı ve Sinop bölgesi iken; en az olduğu bölgeler Erzurum, Erzincan, Bayburt bölgesi ile Ağrı, Kars, Iğdır ve Ardahan bölgelerinde görülmektedir. Nüfus artış hızının fazla olduğu bölgelerde, nüfus artışını engellemek için aile planlamaları yapılmalı ve eğitim seviyesinin yükseltilmesi gerekmektedir.

Tablo 22: Bölgelere Göre Net Göç Hızı (Binde,2013)

Bölgeler	İller	%0(Binde)
İstanbul	-	4,69
Batı Marmara	Tekirdağ,Edirne,Kırklareli	8,53
	Balıkesir,Çanakkale	3,34
Ege	İzmir	3,45
	Aydın,Denizli,Muğla	3,5
	Manisa,Afyonkarahisar,Kütahya,Uşak	-2,75
Doğu Marmara	Bursa,Eskişehir,Bilecik	5,45
	Kocaeli,Sakarya,Düzce,Bolu,Yalova	7,77
Batı Anadolu	Ankara	6,53
	Konya,Karaman	-1,99

Tablo 22 - devam

Akdeniz	Antalya,Isparta,Burdur	8,72
	Adana,Mersin	-4,23
	Hatay,Kahramanmaraş,Osmaniye	-4,95
Orta Anadolu	Kırıkkale,Aksaray,Niğde,Nevşehir,Kırşehir	-5,05
	Kayseri,Sivas,Yozgat	-4,64
Batı Karadeniz	Zonguldak,Karabük,Bartın	-6,67
	Kastamonu,Çankırı,Sinop	15,53
	Samsun,Tokat,Çorum,Amasya	-11,21
Doğu Karadeniz	Trabzon,Ordu,Giresun,Rize,Artvin,Gümüşhane	-3,61
Kuzeydoğu Anadolu	Erzurum,Erzincan,Bayburt	-15,61
	Ağrı,Kars,Iğdır,Ardahan	-22,49
Ortadoğu Anadolu	Malatya,Elazığ,Bingöl,Tunceli	-2,56
	Van,Muş,Bitlis,Hakkari	-10,77
Güneydoğu Anadolu	Gaziantep,Adıyaman,Kilis	-3,21
	Şanlıurfa,Diyarbakır	-7,75
	Mardin,Batman,Şırnak,Siirt	-5,43

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=istgosterge>, [12.03.2019].

Tablo 22’den de görüldüğü üzere, gelir ve istihdam açısından diğer bölgelere nazaran daha geride kalan Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Karadeniz bölgelerinden diğer bölgelere göçün yoğun bir şekilde yaşandığı görülmektedir. Oluşan bu durum, sermaye ve iş gücünün kaybına neden olmaktadır. Bunu önlemek için, göç olgusunu önleyici plan ve programların gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bununla ilgili, bölgelerde yeni istihdam alanları yaratılmalı, bölgedeki iş gücünün niteliğini iyileştirmek için mesleki eğitim programları oluşturulmalı ve bölgedeki terör ortamının yaratmış olduğu kaotik havanın kaldırılması şeklindedir.

Tablo 23: Bölgelere Göre Sağlık Sektöründe Mevcut Durum (2012)

Bölgeler	İller	Yüz Bin Kişi Başına Hastane Yatak Sayısı
İstanbul	-	233
Batı Marmara	Tekirdağ,Edirne,Kırklareli	284
	Balıkesir,Çanakkale	264
Ege	İzmir	285
	Aydın,Denizli,Muğla	237
	Manisa,Afyonkarahisar,Kütahya,Uşak	287
Doğu Marmara	Bursa,Eskişehir,Bilecik	282
	Kocaeli,Sakarya,Düzce,Bolu,Yalova	238
Batı Anadolu	Ankara	375
	Konya,Karaman	323
Akdeniz	Antalya,Isparta,Burdur	277
	Adana,Mersin	250
	Hatay,Kahramanmaraş,Osmaniye	188
Orta Anadolu	Kırıkkale,Aksaray,Niğde,Nevşehir,Kırşehir	236
	Kayseri,Sivas,Yozgat	315
Batı Karadeniz	Zonguldak,Karabük,Bartın	307
	Kastamonu,Çankırı,Sinop	294
	Samsun,Tokat,Çorum,Amasya	303
Doğu Karadeniz	Trabzon,Ordu,Giresun,Rize,Artvin,Gümüşhane	331

Tablo 23 - devam

Kuzeydoğu Anadolu	Erzurum,Erzincan,Bayburt	403
	Ağrı,Kars,Iğdır,Ardahan	181
Ortadoğu Anadolu	Malatya,Elazığ,Bingöl,Tunceli	359
	Van,Muş,Bitlis,Hakkari	194
Güneydoğu Anadolu	Gaziantep,Adıyaman,Kilis	216
	Şanlıurfa,Diyarbakır	209
	Mardin,Batman,Şırnak,Siirt	154

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=istgosterge>, [12.03.2019].

Tablo 23 incelendiğinde, yüz bin kişi başına düşen hastane sayısı bakımından, bölgeler arasında ciddi farklılıklar görülmektedir. Ankara bölgesinde, yüz bin kişi başına düşen hastane yatak sayısı 375, Erzurum, Erzincan ve Bayburt bölgelerinde 403 iken; Mardin, Batman, Şırnak ve Siirt bölgelerinde ise 154 olduğu görülmektedir. Bununla ilgili olarak, sağlık yatırımlarının artırılması ve bu bölgelerde yaşayan kesime ait yerel dilleri konuşabilen sağlık çalışanları istihdam edilmelidir.

Tablo 24: Bölgelere Göre Eğitim Göstergeleri

Bölgeler	İller	Bin Kişi Başına Halk Kütüphanelerinden Yararlanma Sayısı (2009)	Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı (İlköğretim) (2010-2011)	Toplam Öğretim Elemanı / Toplam (2013)
İstanbul	-	27	27	27092
Batı Marmara	Tekirdağ,Edirne,Kırklareli	393	20	3096
	Balıkesir,Çanakkale	342	16	2692

Tablo 24 -devam

Ege	İzmir	86	18	9150
	Aydın,Denizli,Muğla	461	17	4812
	Manisa,Afyonkarahisar,Kütahya ,Uşak	364	17	4542
Doğu Marmara	Bursa,Eskişehir,Bilecik	198	20	6649
	Kocaeli,Sakarya,Düzce,Bolu, Yalova	156	20	7053
Batı Anadolu	Ankara	128	19	18376
	Konya,Karaman	427	19	4798
Akdeniz	Antalya,Isparta,Burdur	302	18	5420
	Adana,Mersin	248	21	4330
	Hatay,Kahramanmaraş, Osmaniye	282	21	2667
Orta Anadolu	Kırıkkale,Aksaray,Niğde,Nevşe	778	17	3735
	hir,Kırşehir	314	19	4935
	Kayseri,Sivas,Yozgat			
Batı Karadeniz	Zonguldak,Karabük,Bartın	271	17	2371
	Kastamonu,Çankırı,Sinop	767	16	1542
	Samsun,Tokat,Çorum,Amasya	494	17	4367
Doğu Karadeniz	Trabzon,Ordu,Giresun,Rize,	505	16	5524
	Artvin,Gümüşhane			
Kuzeydoğu Anadolu	Erzurum,Erzincan,Bayburt	584	17	3764
	Ağrı,Kars,Iğdır,Ardahan	288	23	1711
Ortadoğu Anadolu	Malatya,Elazığ,Bingöl,Tunceli	547	18	3981
	Van,Muş,Bitlis,Hakkari	367	26	2617

Tablo 24 -devam

Güneydoğu Anadolu	Gaziantep,Adıyaman,Kilis	331	25	2982
	Şanlıurfa,Diyarbakır	339	29	2858
	Mardin,Batman,Şırnak,Siirt	360	25	1373

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=istgosterge>, [12.03.2019].

Tablo 24’te görüldüğü üzere, Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinde, öğretmen başına düşen öğrenci sayısının oldukça fazla olduğu, 29 olduğu görülmektedir. Balıkesir ve Çanakkale bölgesi ve Kastamonu, Çankırı ve Sinop bölgelerine baktığımızda, öğretmen başına düşen öğrenci sayısının 16 olduğu görülmektedir. Ayrıca, İstanbul, İzmir ve Ankara bölgelerinde bulunan toplam öğretim elemanları sırasıyla, 27.092, 9.150, 18.376 iken; Kastamonu, Çankırı, Sinop bölgesi, Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan bölgesi ve Mardin, Batman, Şırnak ve Siirt bölgesinde ise sırasıyla 1.542, 1.711 ve 1.373 olduğu, aradaki farkın uçurum bir düzeye geldiği görülmektedir. Bunlarla ilgili olarak, eğitim göstergeleri açısından Doğu ve Batı bölgelerindeki oluşan farkın hala fazla olduğu, buna yönelik olarak eğitimin iyileştirilmesi adına yapılan planların ve programların yetersiz olduğu görülmektedir. Bu bölgelerde, eğitimli ve nitelikli insan gücü geliştirmek adına, okullaşma oranının artırılması, eğitim yatırımlarının artırılması ve ailelerin çocuklarını okula göndermelerinde oluşan maliyet kalemini gerekli devlet yardımlarıyla kompanse etmesi ve gerekli burs ve destek programlarının oluşturulması gerekmektedir.

4.2. Türkiye’de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Tarihsel Süreç

4.2.1. Plansız Dönem

Osmanlı devletinin yıkılıp Türkiye devletinin kurulmasıyla birlikte yapılan ilk adım 1923 yılında yapılan, “İzmir İktisat Kongresi” olmuştur. Kongrede yabancı sermayeye karşı olumlu bir tavır sergilendiği görülmüştür. Bu doğrultuda, yerli sermaye ile ortaklık şeklinde gelen yabancı yatırımların desteklenmesi şeklinde olmuştur (Boratav,2004,42). Dikkati çeken unsurlardan bir tanesi de, Türkiye’nin kronik sorunlarından birisi olan Doğu-Batı arasındaki gelişmişlik farkının hiç konuşulmamış olmasıdır (Dinler,2001,184). Sonuç olarak, yeni Cumhuriyet’in serbest bir piyasa düzeni kurmaya çalıştığı görülmektedir.

Cumhuriyet'in kurulduğu yıllarda sanayinin gelişmesini sağlamak için, 1925 yılında Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur. 1927 yılına ise sanayi teşvik etmek için Sanayi Teşvik Kanunu çıkarılmıştır.

1923-1931 yılları arasında serbest piyasayla ilgili oluşturulan politikalarda beklenen bir etkinin oluşturulmaması, 1929'da yaşanan dünya ekonomik buhranı ve Lozan Antlaşması'nda sınırlayıcı ekonomik koşulların kalkmasıyla, devletçilik politikası döneme hakim olmuştur. 1930 yılından sonra devlet iktisadi işletmeler kurmuştur (Bozdoğan,2014,191).

1920-1933 yılları arasındaki döneme bakıldığında bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının dile getirilmediği, sadece demiryolları açısından bir ulaşım politikası olarak bakıldığı görülmüştür.

Devletçilik politikasının beklenen etkiyi yapmamasıyla birlikte Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı(1933-1937) ve İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı(1938-1942) hazırlanmıştır. Planlar incelendiğinde, bölgesel gelişmişlik farklarının farkında olduğu görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesiyle birlikte bölgesel kalkınma; köy-kent, tarım-sanayi, devlet-özel teşebbüs şeklinde devam edilmiştir (Bozdoğan,2014,191).

Marshall yardımlarıyla birlikte tarımda makineleşmeye geçirilmiş, karayolları inşaatları da bu yardımla yapılmıştır. Marshall Planı'nın Türkiye'den beklediği; "Avrupa'nın tahıl merkezi olması" planı gerçekleştirilmiştir. 1958 yılında İmar ve İskan Bakanlığı kurulmuştur. Kurulan İmar ve İskan Bakanlığı, bölgesel çapta; Doğu Marmara, Çukurova, Ege, İç Anadolu, Keban ve Zonguldak bölgelerinde bölgesel planlar oluşturmuştur. Oluşturulan planların, ekonomik bir amaç yerine, fiziki plan olarak hazırlanılması anlık sorunlara çözüm bulma amacı taşıdığı izlenimi vermektedir (Bozdoğan,2014,192).

4.2.2. Planlı Dönem

1960 yılıyla birlikte planlı bir döneme geçilerek, bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını azaltmaya yönelik politikalar oluşturulmuştur. Kaynakların verimli bir şekilde kullanılmasını sağlamak, ekonomik ve sosyal kalkınmanın hızlandırılmasını sağlamak, kalkınma planlarını yürütmek amacıyla 30 Eylül 1960 yılında DPT kurularak, kalkınmanın yürütücülüğü görevine getirilmiştir. Bu dönemdeki uygulanan kalkınma planlarına bakacak olursak;

4.2.2.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1963-1967) bölgesel planlamanın gerek Türkiye'de gerek dünyada yeni olduğu, bundan mütevellit deneme çalışmalarının yapılması ve geliştirilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur(Akpınar, 2011a, 100).

Bu dönemde, planla ilgili önemli özelliklerden birisi bölgelerin potansiyel gelişme bölgeleri, geri kalmış bölgeler ve büyükşehir(metropoliten) bölgeler şeklinde bir sınıflamaya tabi tutulması şeklindedir. Ayrıca, planda potansiyel gelişme bölgelerinin hızlı bir şekilde gelişmesi için belirli sektörler seçilerek, o sektörlerde yatırım yapılması stratejisi uygulanması ifade edilmiştir (Akpınar, 2011a, 100).

Dönemin bir diğer özelliği ise, metropoliten şehirlerdeki hızlı nüfus artışı ve aşırı şehirleşme durumunun çözümüne yönelik yeni merkezlerin yaratılması fikridir (Akpınar,2011a,100).

4.2.2.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1968-1972) bir bölgesel planın hazırlanırken milli planın baz olarak oluşturulması gerektiği fikri öne çıkmıştır. Planda bölgesel gelişme, kamu sektörünün hizmet götüren yatırımlarından faydalanamayan, az gelişmiş bölgelere öncelik verilmesi ifade edilmiştir(Akpınar, 2011a, 101).

Öte yandan, gelişme ve büyüme potansiyeli taşıyan merkezlerin desteklenmesi ve az gelişmiş bölgelerde stratejik şehirleşme merkezlerinin belirlenmesiyle, o bölgelere alt yapı yatırımlarının yoğunlaştırılması üzerinde durulmuştur (Akpınar, 2011a, 101).

Ayrıca, özel sektörü teşvik etmek adına, ucuz enerji imkanları, özel kredi imkanları, vergi indirimleri ve danışmanlık hizmetleri verilmiştir. Buna ek olarak, DPT'nin de desteğiyle Antalya, Çukurova, Marmara, Zonguldak ve Keban bölgelerindeki çalışmalara devam edildiği görülmüştür. Bu planın önemli noktalarından birisi de, "Organize Sanayi Bölgeleri" ve "Küçük Sanayi Siteleri"meydana getirmeye yönelik fikirlerin ortaya çıkmasıdır (Akpınar,2011a,101).

4.2.2.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977) önceki planlarla kıyaslandığında daha yüzeysel olan bu planda, ilk defa kalkınmada öncelikli yöreler(KÖY) politikası

uygulanmıştır. KÖY Politikası, geri kalmış bölgelere devletinde destek sağlaması suretiyle gelişmesine imkan verme amacıyla oluşturulmuştur.

Bu dönemde varsayılan temel düşüncelerden birisi; bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının kısa bir zaman diliminde kaldırmaya çalışmanın, kaynakların etkin olmayan bir şekilde dağılmasına yol açacağını ve bunun sermaye birikimini azaltıp, kalkınmayı yavaşlatacağı üzerinde durulmuştur (Sungur,Keskin,2009,284).

Ayrıca, bölgesel gelişmişlik farkını en aza indirmek için yerleşme ve şehirleşme düzeninin getirilmesi gerektiği vurgulanmıştır(Candır,1974,671).

4.2.2.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1979-1983) planların önceki dönemlerde uygulanan planlar gibi yüzeysel olduğu belirtilmiş ve ülkede yaşanan iki siyasi iktidar değişikliğinden dolayı bölge planlamasının düşüşte olduğu bir dönem olmuştur. Bu dönem GAP'ın ilk konuşulduğu bir dönemdir(Bozdoğan, 2014, 194).

DPT, Türkiye'de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi çalışmasını 1982 yılında yayımlatmıştır. Çalışmada, 16 fonksiyonel bölge belirlenip her mekanın kademeli bir yapı oluşturduğundan bahsedilerek, 7 adet kademe merkezleri oluşturulmuştur. Birinci kademe olarak köyler belirlenirken, en üst kademede merkez olarak İstanbul belirlenmiştir, 7.kademe olarak da Türkiye bütün olarak ele alınmıştır. İstanbul'un alt kademe merkezleri (6.kademe) olarak da Adana, Ankara, Gaziantep ve İzmir olması kararlaştırılırken; diğer kademe merkezleri (5.kademe), Bursa, Eskişehir, Konya, Samsun, Kayseri, Sivas, Malatya, Gaziantep, Trabzon, Erzurum, Elazığ ve Diyarbakır olarak belirlenmiştir (Bozdoğan,2014,194).

4.2.2.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda(1985-1989) gelişmeyi sağlamak adına belirli alanlarda gelişme gösterebilecek bölgelerde bölge planlamaları yapılmıştır. Bu dönemde, 4.Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda oluşturulan, yerleşim birimlerinin karşılıklı ilişkilerinin fazla olduğu fonksiyonel bölgeler politikasına devam edilmiştir(Bafoil, Kaya, 2009, 28; Peşelioğlu, 2007, 249).

Ayrıca, bu planda “bölgesel ayrım” stratejisi görülmüştür. Bölgelerin potansiyel ve mevcut kaynaklarını, sorunlu alanları ayırt etmek amacıyla envanter çalışmalarına

ağırlık verilerek sektörler için uygun gelişme alanları, Bölge Gelişme Şema'larının yapılması planlanmıştır. (Bafoil,Kaya,2009, 28; Peşelioğlu,2007,249).

4.2.2.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda(1990-1994) önceki dönem uygulanan bölge planlaması fikri bölgesel gelişme fikri ile yer değiştirilmiştir. Önceki planda yer alan 16 fonksiyonel bölge fikri terkedilerek, yapılacak olan planların KÖY'lere kaydırılması gerektiği belirtilmiş ve planların alt-bölge temelinde yapılması kararlaştırılmıştır(Bozdoğan, 2014, 212).

Ayrıca, uygulanacak olan bölgesel politikalarda AB'nin uyguladığı bölgesel politikaların feyz alınması gerektiği,metropoliten bölgelerin sorunları ve çevreye de öncelik verilmesi gibi konular üzerinde durulmuştur. Bu dönemin önemli oluşumlarından birisi ise, 1990 yılında Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı'nın(KOSGEB) kurulmasıdır(Dinler,2001,194).

4.2.2.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın(1996-2000) başlıca ilkesi, sürdürülebilir kalkınmanın, ulusal birliği sağlayarak bölgeler arası gelişmişlik düzeylerindeki farklarını azaltacağı ve il gelişme-fiziki planlarda metropollere öncelik verileceği, KÖY'lerde yaşam standartlarının artırılması gerektiği yönünde olmuştur. Bunu gerçekleştirmek için Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerinde, geri kalmış alanların belirlenerek bölgesel gelişme projelerinin hazırlanılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu bakımdan, bu bölgelerdeki ihtiyaçları karşılamak için 1994 yılında "Acil Destek Programı" oluşturulmuştur(Özaslan, Akpınar, 2005, 237).

Bu dönemdeki planlarda, vurgulanması gereken noktalardan bir tanesi, planların çevresel etkenler, ekolojik dengenin sağlanması ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması çerçevesinde ele alınmasıdır. Ayrıca, bu dönemde DAP, DOKAP, Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi gibi projeler uygulanmıştır(Özaslan,Akpınar, 2005,237).

4.2.2.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda(2001-2005) özel sorunlu bölgelerin gelişmesini sağlamak için bölgesel planların hazırlanması fikri sunulmuştur. Bu

şekilde belirlenen GAP, Zonguldak-Bartın-Karabük, DAP ve DOKAP plan bölgeleri oluşturulmuştur. Planlarda uygulanacak olan bölgesel gelişme politikalarının AB ile uyumlu olması gerektiği; yeni sanayi alanlarının oluşturulması, sektörel uzlaşma, eğitim-danışmanlık hizmetleri, AR-GE, teknolojikteşvik ve girişimciliğin geliştirilmesine yönelik faaliyetlere ve hizmetlere destek verileceği belirtilmiştir(Bozdoğan, 2014, 197).

Bu dönemde geri kalan bölgelerin gelişimine yönelik çabalar ve bölgelerarası gelişmişlik farkının elimine edilmesinde onca yol kat edilmesine rağmen hedeflenen düzeye gelinemediği belirtilmiştir. Bundan ötürü, “Olağanüstü Hal Bölgesi” ve KÖY’lerde yatırımların teşviki ve istihdamın sağlanması açısından 22 ilde gelir ve kurumlar vergisi ertelenmesi, vergi-resim-harç muafiyeti, sigorta primi gibi teşvik unsurlarının devam ettiği görülmüştür (Peşelioğlu,2007,251).

Ayrıca, bu dönemde GAP bölgesinde yerli ve yabancı yatırımcıları çekmek amacıyla, GAP bölgesindeki illerde “Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezleri” (GİDEM) ve kadının iş hayatına katılımının artırılması ve kalkınmaya katkı sağlamasını gerçekleştirmek amacıyla Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM) kurulmuştur. Bunun yanı sıra, kırsal kalkınma stratejisini gerçekleştirmek amacıyla, 2005-2006 yıllarında köy alt yapılarının iyileştirilmesini sağlamak için Köylerin Altyapısını Destekleme Projesi (KÖYDES) uygulanmıştır. Proje kapsamında il özel idarelerine ve mahalli idarelere kaynak tahsisinde bulunulmuş ve kırsal yerleşimlerin daha düzenli bir şekilde dağılmaları, sosyal hizmetlerin yüksek bir düzeyde sağlanması gerektiği belirtilmiştir (Bozdoğan, 2014, 198).

Bu dönemin önemli yeniliklerinden birisi de, bölgesel analizlerin daha etkin şekilde yapılabilmesini sağlamak amacıyla Avrupa Birliği İstatistiki Sınıflandırma Birimlerinin kurulmasıdır. Bu doğrultuda, Türkiye 12 adet Düzey 1 ve 26 adet Düzey 2 bölgesine ayrılmıştır. Bu plan döneminin diğer önemli oluşumlarından birisi de, 2006 yılında bölgeler arasındaki eşitsizlikleri gidermek ve bölgesel kalkınmayı sağlamak amacıyla, 26 adet Düzey 2 bölgesinde kurulan Bölgesel Kalkınma Ajansları’dır(Bozdoğan,2014,198).

Ayrıca, bu plan döneminde Avrupa Birliği’ne geçiş için AB eksenli Ön Ulusal Kalkınma Planı hazırlanmıştır. Avrupa Birliği’nin 1999 yılında Helsinki Zirvesinde Türkiye’nin AB’ye aday bir ülke konumunda olduğu belirtilmiştir. Bu karardan

sonra, 2001 yılında AB-Türkiye Katılım Ortaklığı belgesi onaylanmıştır. Bununla birlikte, 2004-2006 yılları arasında, Türkiye'nin AB'ye uyumlaştırılmasını hızlandırmak amacıyla, katılım öncesi mali yardımlardan planlanmasıyla ilgili bir ön ulusal kalkınma planı oluşturulmasına karar verilmiştir. (Ön Ulusal Kalkınma Planı, 2003,1-2).

8.Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde, AB tarafından hazırlanan İlerleme Raporları'nda dönemle ilgili;(Avrupa Komisyonu,2005,42-54)

- Ortak Tarım Politikası'nın uygulanmasındaki uyumlaştırma sürecinin hızlandırılması gerektiği, bu açıdan idari kapasitenin oluşturulmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur.
- Tarımsal ve kırsal kalkınmayla ilgili Türkiye'nin yapmış olduğu faaliyetlerden memnuniyet duyulduğu fakat bu ilerlemenin sınırlı bir şekilde olduğundan bahsedilerek, kırsal kalkınma planlarının hazırlanılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Ayrıca, tarımsal ve kırsal kalkınmada IPARD'ın kilit bir nokta olduğu belirtilmiştir.
- Tarım istatistiklerinin güncel bir şekilde sunulmasının gerekliliği belirtilmiştir.
- Kurumlar arasındaki koordinasyon ve yönetim sisteminin yeterli olmadığı belirtilmiştir.
- Yapılacak olan planların ve projelerin uygulanması sürecinde idari kapasitenin artırılması, plan ve projelerden alınacak verimi maksimize etmede kilit bir unsur olduğu belirtilmiştir.

4.2.2.9. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013)

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın'da bölgesel gelişmeyi hızlandırmada, yatırımların, istihdamın artmasını sağlamak ve özel sektörden destek sağlamak amacıyla bir dizi teşvikler oluşturulmuştur. İlk olarak 2004 yılında yürürlüğe giren kanunla 36 ilde başlatılan teşvik uygulaması, 2005'te 49 olmuştur. Ayrıca, istihdam artışına göre işletmeler gelir vergisi ve SSK priminden teşvik sağlamışlardır(Bozdoğan,2014,213;DPT,2006,46).

Planda bölgesel gelişme politikalarıyla ilgili olarak;(DPT,2006,91)

- Bölgesel gelişmenin ve bölgesel farkların azaltılması için ulusal bir bölgesel gelişme stratejisi oluşturulacaktır.
- Bölgesel gelişme planları yerel dinamikleri harekete geçirecek şekilde oluşturulacaktır. Buna istinaden planların esnek, dinamik ve uygulanabilir bir şekilde oluşturulacaktır.
- Yenilikçi, rekabet edebilen, dinamik ve yüksek bir katma değer yaratan sektörler seçilerek devlet tarafından desteklenecektir.
- Geri kalmış bölgelerde yerel düzeyde uzmanlaşmayı sağlamak için beşeri sermaye, sosyal sermaye, yeni teknolojiler ve AR-GE'nin geliştirilmesine yönelenecektir.
- Dünya piyasaları ile entegrasyonu sağlamaya yönelik çalışmalar yapılacaktır.
- Sivil toplum kuruluşları'nın yerel ve bölgesel kalkınma çalışmalarına destek sağlanacaktır.
- Kırsal kalkınma planları hazırlanarak, AB tarım piyasaları ile bütünleştirilmesi sağlanacaktır.
- E-ticarete kullanılarak, tarım, orman, gıda ürünleri, turizm, rekreasyon, tarıma dayalı sanayi gibi faaliyetler geliştirilecektir.
- AB kırsal kalkınma politikalarının uyumlu ve etkin çalışması için kurumsal bir altyapı oluşturulacaktır.

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde, AB tarafından hazırlanan İlerleme Raporları'nda dönemle ilgili;(Avrupa Komisyonu,2013,32-43)

- Ortak Tarım Politikası'nın adaptasyonunu sağlamak için yapılacak olan faaliyetlerin hazırlıklarının başlanması gerektiği üzerinde durulmuştur.
- Türkiye'nin AB ile olan sığır eti ithalatı ticaretinde, koyduğu ambargoları kaldırması ve yükümlülüklerini yerine getirmesi gerektiği, ambargoları kaldırmaması durumunda ülkeler arasındaki sığır eti ticaretinin durma noktasına geleceğini belirtmiştir.
- Oluşturulan Çiftlik Muhasebe Veri Ağı'nın genişletildiği görülmüştür.
- Uygulanan bölgesel kalkınma politikalarının ve katılım öncesi mali yardım programlarının etkin bir şekilde uygulanabilmesi için yönetim kademesinde

yönetişim sisteminin oluşturulması ve koordinasyonun sağlanması gerektiği, bunun sağlanmasında da bir mekanizmanın hazırlanması gerektiği üzerinde durulmuştur.

- Bu dönemde kurulan Kalkınma Ajansları'nın ve katılım öncesi fonların etkin ve işler bir şekilde çalışabilmesi için merkezi ve yerel birimlerin idari açıdan kapasitelerini arttırması gerektiği vurgulanmıştır.

4.2.2.10. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018)

Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda(2014-2018), nüfusun büyük şehirlerde hala yoğunlaşmaya devam ettiği belirtilirken, 2007-2012 arası dönem incelendiğinde nüfusu 1 milyonu geçen il sayısının 18'den 20'ye yükseldiği görülmüştür.

Bunun yanı sıra, Doğu ve Batı Karadeniz, Ortadoğu ve Kuzeydoğu Anadolu bölgelerinden İstanbul'a yoğun bir göç durumunun yaşandığı belirtilmektedir. Bu durumu değiştirmek için, ülkenin orta ve doğusunu çekim merkezi yapmak amacıyla 2008 yılında Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı uygulamaya konulmuştur. Programa ilk olarak, Diyarbakır, Erzurum, Şanlıurfa ve Van illerinde başlanmıştır. Plan döneminde, 2011 yılıyla kıyaslandığında toplam ihracat, 2006'ya göre %57,7 artarken; üniversite okuyan öğrenci sayısı %79,4 olan ülke artışının üzerinde, %81,4 oranında artmıştır; hastane yatak sayısında %39,4 artış, %18,6 olan ülke ortalamasını geçmiştir (Bozdoğan, 2014, 213).

Aynı zamanda, ülkenin bütün bölgelerinde kalkınma ajanslarının desteğiyle mali ve teknik destek programları uygulanmıştır. 2008-2013 yılları arasında 34.000 proje başvurusunun 8.400'ü başarılı bulunarak, projelere 1,6 milyar TL mali destek sağlanmıştır (Bozdoğan,2014,213).

Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın bölgesel gelişmeyle ilgili olarak, küresel eğilimlere en yakın hazırlanan kalkınma planı olmasında şu gibi unsurların etkili olduğu belirtilmektedir:

- Kalkınma ajanslarının etkinliğinin arttırılması
- Bölgesel yenilik ve rekabet süreçlerine dayalı, dış ticarete yönelen organize sanayi bölgelerinin oluşturulması
- STK'ların yerel ve bölgesel kalkınmayla ilgili öngördüğü politikalar

10.Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde, AB tarafından hazırlanan İlerleme Raporları'nda dönemle ilgili;(Avrupa Komisyonu,2018,73-87)

- Çiftlik Muhasebe Veri Ağı sistemi, bütün illeri içine alacak şekilde oluşturulmuş ve geliştirilmiştir.
- AB tarafından oluşturulan Ortak Tarım Politikalarına adapte olma süreci hızlı bir şekilde devam etmiştir.
- Bu dönemde, ithal edilen ürünlere getirilen kısıtlamaların, özellikle sığırtinin, kaldırılması gerektiği, aynı zamanda tarım istatistiklerinin oluşturulması gerektiği üzerinde durulmuştur.
- Türkiye'deki denetimin, uyguladığı politikaların ve stratejilerin yetersiz olduğu ve bu açıdan kendini geliştirmesi gerektiği üzerinde durulmuştur.
- Türkiye'deki bölgesel kalkınma süreciyle ilgili yapılan planların ve projelerin, AB tarafından desteklenen programlarla arasındaki koordinasyonun zayıf olduğu üzerinde durulmuştur.
- Yapılan programlarda personellerin sürekli değişimi ve deneyim eksikliğinden ötürü AB fonlarının düşük bir düzeyde kullanılmasına neden olmuştur.
- Kalkınma Ajansları'nın, sürdürülebilirliğin ve mali yönetim, kontrol ve yönetimin sağlanması için yaptığı faaliyetlerin yeterli bir şekilde olmadığı üzerinde durulmuştur.
- Kırsal kalkınmayı gerçekleştirmede, AB tarafından sunulan IPARD Programı neticesinde yapılan 11.000 proje ile 50.000 üzerinde istihdam olanağı sunulmuştur.

Tablo 25: Düzey 1 Bölgelerinin 2018 Yılı İstatistiksel Verileri

Bölgeler	Kişi Başı GSYH (TL)	Nüfus Artış Hızı	Net Göç Hızı	İşsizlik Oranı	Yoksul Sayısı	Lise Mezunu	Toplam Yatak Sayısı	Tiyatro Sayısı	AR-GE Harcaması
TR1	65.041	2.56	-13.86	12.5	2.776	2.792.000	37.954	227	7.701.448
TR2	38.026	18.65	11.36	6.7	646	675.597	10.214	42	7.282.299

Tablo 25 -devam

TR3	37.628	12.46	4.57	9.8	1.540	1.878.317	29.913	114	2.863.997
TR4	46.774	18.18	2.53	9.6	1.126	1.567.721	19.404	72	4.664.387
TR5	45.491	11.13	-4.67	8.9	1.408	1.525.797	25.999	89	9.751.434
TR6	30.054	15.16	-0.44	12.2	2.060	1.744.468	29.315	75	1.201.681
TR7	28.699	21.76	8.06	12.2	600	698.113	11.970	24	668.710
TR8	26.104	24.69	14.86	6.5	726	767.467	14.353	48	557.668
TR9	26.476	32.02	30.54	6.2	376	511.001	8.623	30	332.608
TRA	20.476	10.38	-4.75	6.4	381	312.639	6.414	11	394.774
TRB	18.757	19.23	0.98	14.8	611	545.846	11.516	26	490.819
TRC	19.683	20.88	-3.73	18.1	1.307	946.713	20.188	25	499.651

Kaynak:TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=istgosterge>, [25.06.2019].

Yukarıdaki tabloyu incelediğimizde, TR1 bölgesi olan İstanbul bölgesindeki kişi başı GSYH'nin 65.041 TL olduğu buna karşılık TRA, TRB ve TRC bölgeleri olan Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde sırasıyla 20.476 TL, 18.757 TL ve 19.683 TL olduğu, yaklaşık olarak üç kat farklılık olduğu göze çarpmaktadır. Bununla ilgili olarak devletin TRA, TRB ve TRC bölgelerinde tarım ve hayvancılık alanlarıyla uğraşan kesime teşvikleri, vergi indirimleri ve sübvansiyonları sağlaması gerekmektedir. Ayrıca, girişimci olup sermayesi olmayan kesime mikro kredi gibi çeşitli finansal desteklerin verilerek bölgedeki ekonomik faaliyetlerin canlandırılması gerekmektedir. Bunlara ek olarak, AB ile işbirliğine gidilerek kırsal kalkınma alanında planlar ve projeler hazırlanması gerekmektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde tarım alanında verimlilik düşüktür, var olan bu verimliliği arttırmak için tarım alanında modern araçların kullanılması, gübre ve ilaçların kullanılması gerekmektedir. Bölgedeki tekstil ve gıda gibi tarımsal girdileri değerlendirmeye yönelik imalat sanayilerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Böylece, ileri-geri bağlantıların oluşturularak, diğer sanayi sektörlerinin de gelişmesini sağlayacaktır. Ayrıca, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin kendi öz kaynakları kullanılarak kalkınmanın sağlanmaya çalışılması bölgelerin kalkınmasında gerekli önkoşullardan birisidir. Örneğin,

bölgelerde turizm alanlarında kırsal turlar, yayla turları, kış turları ve kültür turları şeklinde çeşitli tur kapsamında planlar hazırlanılmalı ve ulusal-uluslararası alanda reklamlarının yapılması gerekmektedir. Buna ek olarak, yoksul ailelerinin tarım alanlarında üretim yapmalarını sağlamak için destek verilmesini sağlayan KÖYDES gibi projelerin arttırılması gerekmektedir.

Bölgelerin net göç hızlarını incelediğimizde, TRA, TRB ve TRC bölgelerinin sırasıyla -4.75, -3.73 ve 0.98 değerlerinde olduğu ve aynı şekilde işsizlik oranlarını da sırasıyla 6.4, 14.8 ve 18.1 olduğu görülmektedir. Bölgelerdeki net göç hızlarının ve işsizlik oranlarının Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde azalarak da olsa devam ettiği görülmektedir. Bölgelerdeki net göç hızlarının hala devam etmesinde, terör sorunun yarattığı güvensiz bir ortam, geçim sıkıntısı, kan davaları, daha iyi bir refah düzeyinde yaşama isteği, mevsimsel göçlerin tam göçe dönüşmesi gibi nedenlerden oluştuğu görülmüştür. Devletin buna çözüm olarak köye dönüş projeleri kapsamında yaptığı çalışmalardan da bir sonuç alınamadığı görülmüştür. Ayrıca, devlet mekanizmasının GAP projesinde istihdam sorunun çözümüne yönelik uzun vadeli çözümler yerine, işçilerin inşaat gibi sektörlerde istihdam ederek, kısa vadeli çözümler üretmesi net göç hızlarının azalmamasında ana noktalardan birisidir. Devletin bu gibi kısa vadeli çözümleri bırakıp, daha uzun vadeli, işçilerin niteliğini iyileştirecek istihdam yaratma programları oluşturması gerekmektedir. Bununla ilgili olarak, çeşitli mesleği eğitim kursları, halk eğitim merkezlerine yoğunlaşması gerekmektedir. Ayrıca, devletin STK, İŞKUR gibi kuruluşlarla birbirine entegre bir şekilde kalkınma projelerinin oluşturulması gerekmektedir.

Eğitim verilerini incelediğimizde, TRA, TRB ve TRC bölgelerinde diğer bölgelere nazaran daha az oranda lise mezunu olduğu görülmektedir. Bu oranın hala yetersiz bir düzeyde olduğu, bununla ilgili olarak devletin yaptığı eğitim yatırımlarının eksik kaldığı görülmektedir. Devlet mekanizmasının bu soruna çözüm olarak, yeni okulların yapılması, öğrencilere burs ve desteklerin sağlanması ve diğer bölgelerde kullanılan modern araçların ve teknik bir eğitim sunulması gerekmektedir. Ayrıca bu bölgelerde, kız çocuklarının eğitim hayatına katılması için ailelerin bilinçlendirilmesi, bunlarla ilgili çeşitli oryantasyon programlarının sunulması gerekmektedir. Bunlara ek olarak, ailelerin çocuklarını okula göndermelerinde maliyet kalemini devletin üstlenmesi, ücretsiz kitap yardımı, barınma, taşıma gibi konularda destek vermesi gerekmektedir. Beşeri sermayeye yapılan yatırımın

ilerleyen dönemlerde hem istihdamın niteliğinin gelişmesine, hem de üretimdeki verimlilik artışına ve buna bağlı olarak da bölgelerin kalkınmasına etki edeceği vurgulanması gereken önemli noktalardan birisidir. Ayrıca, GAP illerinde uygulanan kültür-sanat-spor-istihdam projeleri olan SODES projelerinin Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'nun bütün illerinde yapılması ve bu konularda toplumun farkındalığının oluşması gerekmektedir.

Sağlık verilerini incelediğimizde, TRA, TRB ve TRC bölgeleriyle diğer bölgeler arasında ciddi bir farklılık olduğu görülmektedir. Bu farklılığın nedenlerini incelersek en başta, hastane sayısının yeterli düzeyde olmadığı, sağlık açısından teknik araç ve gereçlerin, tıbbi cihazların yeterli düzeylerde bu bölgelerde olmadığı, aynı zamanda sağlık personeli açığının olduğu görülmektedir. Devletin bu konuda, bu bölgelerde sağlık yatırımlarını arttırması gerektiği ve sağlık personelleri açığını kapatacak bir politika yaratması gerekmektedir. Devletin bunu yaparken, sağlık harcamalarını arttırması gerektiği ve sağlık personellerindeki açığı çeşitli zorunlu görevlerle teşvik etmesi gerekmektedir. Ayrıca, bu bölgelerde doğurganlık sayısının fazla olması nedeniyle sağlık okulları açılıp, hemşirelik ve ebelik eğitimlerinin verilerek bebek ölüm oranlarının azaltılmasında ve ortaöğretimden itibaren çocuklara sağlık eğitim merkezlerinde uygulamalı eğitim verilmesi gibi stratejiler izlenilmelidir.

Tiyatro verilerini incelediğimizde, TR1 bölgesinde tiyatro sayısının 227 iken, TRA, TRB ve TRC bölgelerinde sırasıyla 11, 26 ve 25 olduğu görülmektedir. Bununla ilgili olarak bu bölgelerde kültürel ve sanatsal faaliyetlerle ilgili yeterli yatırımların yapılmadığı görülmektedir. Devletin, tiyatro ve benzeri sanatsal faaliyetleri teşvik edecek bir politika izlemesi ve tiyatro sayılarını arttırması gerekmektedir. Örneğin, devletin köylerde halka açık alanlarda tiyatro gösterileri hazırlamaları halk için teşvik edici bir unsur olarak gösterilmelidir. Buna ek olarak, okullarda tiyatro ve benzeri kültürel-sanatsal faaliyetleri teşvik edecek derslerin eğitim planına sokulması gerekmektedir. Ayrıca, tiyatro gösterilerinin teşvik edilmesi adına Batı bölgelerinde oynanan tiyatro gösterilerinin Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde ücretsiz olarak gösterilmesi sağlanabilir. Bunu yaparken devletin, oluşan bu maliyeti kendisinin kompanse etmesi şeklinde gerçekleştirilebilir.

Bir ülkenin geri kalmış olup olmadığıyla ilgili bize bilgi veren göstergelerden birisi olan AR-GE harcamaları, bölgenin kalkınıp kalkınmadığı konusunda bilgi

vermektedir. Verileri incelediğimizde, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin AR-GE harcamalarıyla Batı bölgelerinin AR-GE harcamaları arasında ciddi farklılıklar göze çarpmaktadır. Bilindiği üzere, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde, tarım alanında makineleşmenin gerçekleşmeyişi, coğrafi konumunun yarattığı elverişsizlik, yeni teknolojilerden mahrum kalınması, pazara erişimin kısıtlı olması ve tarımsal istihdamın kısıtlı olmasından ötürü genç nüfusun göç ederek yaşlı nüfusun tarımla ilgilenmesi sonucu tarımsal verimliliği etkileyerek, tarımın gelişmemesine neden olmakta ve artık ürün oluşamamasıyla sonuçlanmaktadır. Ayrıca, bu bölgelerde hayvancılık alanlarında politikaların yetersizliği ve hayvancılık faaliyetlerinde kullanılan ilkel yöntemler, hayvanlarda verimsizliğin oluşmasına neden olmakta, bu durum da hayvancılığın gelişmemesiyle sonuçlanmaktadır. Devletin AR-GE konusunda bu bölgelerde inovasyon, AR-GE, yenilikçi bir anlayışla makine, teçhizat ve teknik donanım sağlamalı, hayvancılıkta yemle ilgili yeni teknolojiler getirerek hayvanların verimliliğini arttırmalı, hayvancılığın gelişmesinde mera alanları ıslah edilmeli, seracılık konusunda yeni teknolojileri kullanmalı, tarım alanlarında toprak ve sulama konusunda tarım verimliliği arttıracak modern makine ve araçların kullanılmasını sağlayarak tarımsal verimliliği arttırmalıdır.

Tablo 26: GAP Bölgesi'ndeki Değişimler (2002, 2007, 2012, 2017)

	2002	2007	2012	2017
Nüfus (milyon)	6,6	7,1	7,9	8,7
Nüfus Artış Hızı (binde)	24,8	24,8	18,0	18,2
Net Göç	-	-55.783	-60.343	-73.975
Nüfus Yoğunluğu (kişi/km2)	88	95	106	115
Hane Halkı Büyüklüğü (kişi)	6,5	6,3	5,9	5,05

Tablo 26 -devam

Bebek Ölüm Hızı (binde)	48,3	17,5	15,6	14,5
Sulamaya Açılan Alan (ha)	198.854	272.972	-	547.333
Ana Kanal (km)	-	233.4	-	1.475
Karayolu Uzunluğu (km)	5.616	5.965	6.115	6.521
Otoyol (km)	63	203	294	294
Bölünmüş Yol (km)	304	507	1,629	2,342.3
Uçak Yolcusu Sayısı (bin kişi)	955	1999	3986	6427
OSB Sayısı	7	8	16	24
KSS Sayısı	22	25	35	38
Okullaşma Oranı (%)	3	34,6	44,1	32,46
Derslik Başına Öğrenci Sayısı (Ortaöğretim)	50	46	38	26
Üniversite Sayısı (adet)	3	9	9	11
Üniversite Öğrenci Sayısı (kişi)	32.278	44.096	120.580	176.644
Hastane Sayısı	75	96	120	124
Yatak Sayısı	8.488	9.980	15.682	19.548
On Bin Kişiye Düşen Yatak	13,0	13,9	19,7	23,0
Uzman Hekim Sayısı	1.863	2.916	4.838	4.980
Toplam Hekim Sayısı	4.430	6.548	9.644	10.392
İstihdam (Bin kişi)	-	1.258	1.539	46.571
İşgücüne Katılma Oranı (%)	-	35,7	35,2	43,7

Tablo 26 -devam

Teşvik Belgesi Sayısı (adet)	155	143	498	970
Teşvik Değeri (Milyon TL)	872	519	4.977	8.350
İhracat (Milyon USD)	689	3.287	8.061	8.618
İthalat (Milyon dolar)	773	2.771	5.619	5.956

Kaynak: T.C Kalkınma Bakanlığı Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, **Güneydoğu Anadolu Projesi Son Durum**, 2018, s.58.

Yukarıdaki tablo, 2002-2017 yılları arasında GAP bölgesindeki değişimleri göstermektedir. Tablodaki verileri incelediğimizde ilk gözümüze çarpan noktalardan bir tanesi, 2007 yılındaki istihdam edilen kişi sayısının 1.258 iken, 2017 yılına gelindiğinde 46.571 yükselmesidir. Lakin, net göç oranlarına baktığımızda 2007 yılında -55.783 iken -73.975 oranına yükselmesidir. Burada, istihdam oranlarının bu denli yükselmesine rağmen bölgede tersine bir göç bir durumunun yaşanmasına neden olarak şunlar söylenebilir. Bölgedeki kesimin belli bir ekonomik getiri elde etmek için mevsimsel göç yapması ve kentsel altyapıyla tanışan kesimin köylerine dönmek istemeyerek tam göç yaşanması durumudur. Ayrıca, terör örgütünün yaratmış olduğu güvensizlik ortamıdır. Devlet bu güvensizlik ortamını elimine edecek “köye dönüş projesi” ve benzeri projeler yaptıysa da bir sonuç alınamamıştır. Bunlara ek olarak, bölgede yaşanan kan davaları ve sermayedarların işlerini büyütmek için metropoliten kentlere yönelmeleri şeklindedir. Diğer verileri incelediğimizde, bölgede uygulanan bebek ölüm hızlarının 2002 yılında 48.3 iken, 2017 yılına gelindiğinde 14.5 oranına düştüğü görülmektedir. Bölgede yapılan sağlık yatırımlarının etkin bir sonuç ortaya koyduğu görülmektedir. Bölgedeki hastane sayılarının 2002 yılında 75 iken, 2017’de 124’e çıktığı görülmektedir. GAP projesinin ana amacı olan sulama alanları verilerini incelediğimizde, 2002 yılında 198.854 ha iken, 2017 yılına gelindiğinde 547.333 ha’ya çıktığı, 15 yıllık süre zarfında neredeyse 2.5 katına çıktığı görülmüştür. Sulama alanlarının genişlemesi, bölgedeki pamuk, mercimek, buğday, arpa, mısır gibi tarımsal ürünlerin artışını sağlamıştır. Eğitim verilerini incelediğimizde, üniversite sayısı 2002 yılında 3 iken, 2017 yılına gelindiğinde yaklaşık olarak 3.5 katına çıkarak, 11’e çıktığı görülmüştür. Bununla beraber, bölgeye üniversite okuma amacıyla gelen genç kesimin artışına sebep olmuştur. Derslik başına öğrenci sayısı verilerine baktığımızda, 2002 yılında

50 olan öğrenci sayısı, 2017 yılında 26'ya düşmesi, sınıflarda öğretilen eğitimin daha kaliteli bir şekilde sunulmasına olanak sağlamış olduğu söylenilebilir.

Tablo 27: 2007 Yılı Bazı Düzey 2 Bölgelerinin İstatiksel Verileri

Düzey 2 Bölgeleri	Nüfus	Kişi Başına GSYH (TL)	İşsizlik oranı(15 yaş üzeri)	Net Göç ve Net Göç Hızı	Eğitim (lise mezun)	Sağlık (hastane sayıları)	Tiyatro salonu sayısı
TR10	12.573.836	23.852	10.4	26.675 (2.1)	2.044.677	200	69
TRA1	1.075.088	8.028	5.7	-27.538 (-25,62)	135.012	26	3
TRA2	1.137.671	5.260	6	-30.730 (-26.58)	90.133	23	1
TRB1	1.598.897	8.056	13.2	-6.271 (-3.85)	238.084	39	-
TRB2	1.959.535	5.151	12.4	-33.342 (-16.58)	144.860	32	9
TRC1	2.261.242	8.116	18	-7.474 (-3.22)	214.293	29	-
TRC2	2.983.813	5.658	13.8	-27.872 (-9.05)	218.258	33	3
TRC3	1.925.794	5.818	19.9	-20.437 (-10.34)	162.250	34	2

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=istgosterge>, [04.02.2019].

Yukarıdaki tablo, 2007 yılı bazı düzey 2 bölgelerinin istatistiksel verilerini göstermektedir.

Tablo 28: 2017 Yılı Bazı Düzey 2 Bölgelerinin İstatiksel Verileri

Düzey 2 Bölgeleri	Nüfus	GSYH/kişi (TL)	İşsizlik oranı(15 yaş üzeri)	Net Göç ve Net Göç Hızı	Eğitim(li se mezunu)	Sağlık(hastane sayıları)	Tiyatro salonu sayısı
TR10	15.029.231	65.041	13,9	-5.972 (-0.4)	2.792.000	238	227
TRA1	1.072.404	24.860	5,5	-19.954 (-18.44)	191.038	34	2
TRA2	1.115.810	17.245	5,5	-26.745 (-23.69)	121.601	25	9
TRB1	1.726.199	23.169	7	-2.960 (-1.71)	314.784	43	18
TRB2	2.128.670	15.183	12,8	-31.938 (-14.89)	231.062	32	8
TRC1	2.756.910	25.580	15,1	-7.606 (-2.76)	347.698	43	13
TRC2	3.685.654	16.064	13,8	-21.080 (-5.7)	351.203	42	9
TRC3	2.222.601	18.354	26,9	-3.670 (-1.65)	247.812	39	3

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=istgosterge>, [04.02.2019].

Tablo 27 ve Tablo 28 verilerine baktığımızda, 2007 yılında Bayburt, Erzincan, Erzurum düzey 2 bölgesi olan, TRA1 bölgesinde, nüfus 1.075.088 iken 2017 yılına gelindiğinde nüfusun 1.072.404'e gerilediği görülmektedir. Aynı şekilde, Ardahan, Ağrı, Kars ve Iğdır düzey 2 bölgesi olan, TRA2 bölgesinde de 2007 yılı nüfusu 1.137.671 iken, 2017 yılında 1.115.810'a gerilediği görülmektedir. İstanbul bölgesine bakıldığında nüfusun 12.573.836 milyondan 15.029.231 milyona çıktığı görülmektedir. Diğer düzey 2 bölgelerinde de göç olgusunun yavaşladığı lakin hala devam ettiği görülmektedir. Düzey 2 bölgelerinin net göç hızları değerlerini sırasıyla incelediğimizde, TRA1 bölgesinin 2007 yılında %25,62 iken 2017'de %18,44 olduğu; TRA2 bölgesinde ise %26,58 iken %23,69 olduğu, TRB1 bölgesinde 3,85

iken %1,71 olduğu, TRB2 bölgesinde %16,58 iken %14,89 olduğu, TRC1 bölgesinde %3,22 iken %2,76 olduğu, TRC2 bölgesinde %9,05 iken %5,7 olduğu ve son olarak TRC3 bölgesinde ise %10,34 iken %1,65 olduğu görülmektedir. Özellikle TRA1 ve TRC3 bölgelerinde göçü azaltıcı faaliyetlerin bekleyen etkiyi yarattığı görülmektedir. Özetle, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden İstanbul gibi metropol şehirlere göçün azalarak da olsa devam ettiği görülmektedir. Yapılan göçlerin nedenleriyle ilgili olarak, bölgedeki terör sorunu, geçim derdi, kan davası, daha iyi olanaklarla yaşama isteği, mevsimlik ve tam göç durumlarıdır. Yani sonuç olarak 2007-2017 yılları arasında Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu düzey 2 bölgelerinde net göç yeterli bir düzeyde azalmadığı ve bu bölgelerdeki yapılan çalışmaların yetersiz kaldığı, gelir-istihdam ve refah açısından yetersizliğinin devam ettiği görülmektedir. Bu durum az gelişmiş bölgelerin aleyhine olup, bölgede sermaye ve işgücü kaybına yol açarak az gelişmiş ve gelişmiş bölgeler arasında düalist yapıların oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Bunu önlemek için devletin, bölgede istihdam arttırıcı plan ve projeleri hazırlaması, işgücünün niteliğini iyileştirmek için mesleki eğitim programları oluşturması ve en önemli insan sermayesi olan eğitim yatırımlarını arttırması gerekmektedir.

İşsizlik değerlerini incelediğimizde, 2007 yılında, İstanbul'da işsizliğin %10,4 seviyelerindeyken 2017 yılında %13,4'e çıktığı görülmektedir. Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden İstanbul gibi metropol şehirlere göç sonucunda gelen kesimin işsizlik oranını arttırdığı görülmektedir. TRB1 ve TRC1 bölgelerini incelediğimizde, 2007 yılında sırasıyla, işsizlik 13.2 ve 18 değerlerindeyken 2017 yılında %7 ve %15'e düştüğü görülmektedir. Özellikle, TRB1 bölgesinde yapılan istihdam arttırıcı çalışmaların olumlu bir etki yarattığı görülmektedir. TRB2, TRC2 ve TRC3 değerlerini sırasıyla incelersek, 2007 yılında TRB2 bölgesinde işsizlik %12,4 iken, 2017 yılında %12,8'e yükseldiği, TRC2 bölgesinde %13,8 iken, 2017 yılında sabit kaldığı ve aynı şekilde TRC3 bölgesinde işsizlik oranının %19,6 iken, %26,9'a çıktığı görülmüştür. Bununla ilgili olarak, bu bölgelerde yapılan istihdam arttırıcı, işsizliği azaltıcı politikaların beklenen etkiyi yaratmadığı açık bir şekilde görülmektedir. GAP bölgesinde istihdam arttırmak amacıyla inşaat sektörlerinde çalışan işçilerin, inşaat yapılarının tamamlanmasından sonra tekrar işsizlik kategorisine girdiği görülmüştür. Devletin, kısa vadeli çözümler yerine uzun vadeli

özmler bularak, işçinin anlık işsizlik sorununa çözüm bulma olarak değil, uzun vadeli, niteliğini iyileştirecek ve geliştirecek plan ve programlar hazırlanmalıdır.

Kişi başına GSYH değerlerini incelediğimizde; 2007 yılında sırasıyla, TR10 bölgesinin 23.852, TRA1 bölgesinin 8.028, TRA2 bölgesinin 5.260, TRB1 bölgesinin 8.056, TRB2 bölgesinin 5.151, TRC1 bölgesinin 5.818 olduğu; 2017 yılı değerlerinde ise bütün bölgelerin kişi başına GYSH'nin yaklaşık olarak üç katına çıktığı görülmüştür. Verilerde dikkati çeken önemli noktalardan birisi, 2007 yılı değerlerinde İstanbul bölgesinin, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'daki bütün düzey 2 bölgelerinin kişi başına GYSH ortalamalarının üç katına denk geldiği, bu 10 yıllık süre zarfında herhangi bir değişimin yaşanmadığı, 2017 değerlerinde de İstanbul'un kişi başına GSYH ortalamasının, bu bölgelerin kişi başına GYSH ortalamalarının üç katına tekabül ettiği açık bir şekilde görülmektedir.

Eğitim verilerini incelediğimizde, bütün düzey 2 bölgelerinde 2007-2017 yılları arasında liseden mezun kişi sayısında bir artış yaşanmıştır. Lakin liseden mezun olan kişi sayısını toplam nüfusa bakarak yorumladığımızda, bunun hala yetersiz bir sayıda olduğu görülmektedir. Bölgelerde, yeni okulların yapılması, ailelere eğitim konularında gerekli burs ve desteğin sağlanması, kız çocuklarının eğitime katılmasıyla ilgili ailelere oryantasyon programlarının sunulması, öğrencilere ücretsiz kitap, barınma ve taşıma konularında devlet, STK ve çeşitli kuruluşlarla işbirliğine giderek koordineli bir şekilde çalışılması gerekmektedir. Bölgelerin hastane sayılarını bakacak olursak, 2007-2017 arası dönemde, özellikle TRA1, TRC1 ve TRC2 bölgelerinde hastane sayılarında sırasıyla TRA1 bölgesinde 26 iken 34 olduğu, TRC1 bölgesinde 29 iken 43 olduğu, TRC2 bölgesinde 33 iken 42 olduğu görülmüştür. Buna karşılık olarak TRB2 bölgesinde hastane sayısının 2007 yılında 32 iken, 2017 yılında sabit kaldığı, TRA2 bölgesinde ise 23 iken 25'e çıktığı görülmüştür. Tiyatro verilerini incelediğimizde, göze çarpan noktalardan bir tanesi 2007 yılına TRB1 ve TRC1 bölgelerinde tiyatro sayısı bulunmamaktayken, 2017 yılı değerlerine baktığımızda sırasıyla 18 ve 13 tane tiyatro salonlarının yapıldığı görülmektedir. TRA2 ve TRC2 bölgelerinde ise 2007 yılı sırasıyla, 1 ve 3 tiyatro salonu bulunmamaktayken, 2017 yılına gelindiğinde iki bölgede de tiyatro salonlarının 9'a yükseldiği görülmüştür. Dikkati çeken bir diğer durumda, TRA1 ve TRB2 bölgelerinde 2007 yılında tiyatro salonları sırasıyla 3 ve 9 iken, 2017 yılında bu bölgelerde tiyatroya giden kesimin yeterli talep oluşturmamasından ötürü

tiyatrosalonlarının azalarak 2 ve 8'e düştüğü görülmüştür. Bununla ilgili olarak, kültürel ve sanatsal faaliyetleri teşvik edecek bir ortam yaratılması gerekmektedir.

4.3. Türkiye'de Kalkınma Politikaları İçinde Bölgesel Kalkınma Ajansları

Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğinin konuşulduğu 2000'li yıllarda AB'ye uyumlaştırmaya yönelik bir takım çalışmalar yapılmıştır. Türkiye'de AB'nin sunmuş olduğu katılım öncesi mali yardımlardan yararlanması söz konusu olmuştur. Bunun gerçekleştirilmesi için AB'nin uyguladığı politika ve stratejilere uygun olarak bir düzenlemeye gitmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, 2002 yılında AB'deki bölgesel istatistiklerin toplanabilmesi ve tek bir bölgesel sınıflandırma yapılması amacıyla oluşturulan NUTS sistemine uygun olarak, "İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması" (İBBS) sistemi oluşturulmuştur(Akgül,Uzay,2010,60).

Bu sınıflandırmayla Düzey-1, Düzey-2 ve Düzey-3 şeklinde bölge birimleri oluşturulmuştur. Düzey-3 bölge birimleri il bazında 81 tane oluşturulurken, Düzey-2 bölge birimleri, Düzey-3 bölge birimlerinin gruplaştırılmış sonucu oluşturulmuş olup, 26 tanedir. Düzey-1 bölge birimleri ise Düzey-2 bölge birimlerinin gruplandırılmasıyla oluşturulup, 12 tanedir. Bölge birimlerinin belirlenmesinde bölgeler arasındaki fonksiyonel ilişkiler, coğrafi koşullar, kişi başına milli gelir, nüfus, kentleşme, işsizlik, tarımsal üretim gibi sosyo-ekonomik değişkenlere bakılarak, istatistik toplama ve plan yapmanın elverişliliğine göre oluşturulmuş ve 12 Düzey-1, 26 Düzey-2 ve 81 Düzey-3 bölge birimleri oluşturulmuştur(Demirci, 2003, 16-20).

2003 yılında AB'nin ortaya koymuş olduğu katılım ortaklığı belgesinde, 26 tane Düzey-2 bölgesinde bölgesel kalkınma planlarının hazırlanması ve buna bağlı olarak da Düzey-2 bölgelerinde bölgesel kalkınma ajanslarının kurulması ifade edilmiştir. Bu durumların sonucunda, 5449 sayılı kanun ile 2006 yılında Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri hakkında oluşturulan kanun yürürlüğe girmiştir. (Akgül,Uzay,2010,61)

Kalkınma Ajansları'nın görev ve yetkileri aşağıdaki gibidir(Akgül,Uzay,2010,62):

- Yerel yönetimlerin yapacağı faaliyetlere teknik yönden destekte bulunmak
- Bölgesel planları ve yapılan projeleri desteklemek ve projelerle ilgili analiz ve değerlendirme yaparak DPT'ye bildirmek

- Bölgelede kırsal ve yerel kalkınmanın gelişimini sağlamak
- STK, özel kesim ve kamu kesiminin yürüttüğü projeleri yakından takip etmek
- Bölgesel kalkınmayı gerçekleştirmek adına, STK, özel kesim ve kamu kesimi işbirliğini sağlamak
- Kalkınma Ajansları'na gönderilen kaynakları etkin bir şekilde, uygulanan planlara göre kullanmak
- Bölgenin kalkınmasını hızlandırmak için, bölgenin kaynaklarının araştırılmasını sağlamak ve rekabeti artırıcı araştırmalarda bulunmak
- Bölgelelerin istihdam ve yatırıma yönelik imkanlarını, ulusal-uluslararası düzeyde sunmak
- Bölgelelerdeki yatırımcı ve kamu kuruluşlarının görevlerini ve diğer idari işlemlerini yakından takip etmek ve koordinasyonu sağlamak
- Küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimcilere destek sunmak adına üretim, tanıtım, finansman, işgücü eğitimi, pazarlama ve teknoloji alanlarında kuruluşlarla işbirliği içerisinde olmak
- Türkiye'nin katılacağı uluslararası programlarda bölgelelerin tanıtımını yapmak ve bunlar doğrultusunda projelerin geliştirilmesine destek sağlamak
- Kalkınma Ajansları'nın faaliyetlerini ve mali durumunun güncel bir şekilde paylaşılacağı bir web sayfası hazırlamak.

Türkiye'deki bölgesel kalkınma ajanslarına yönelik olarak birçok eleştiri yapılmıştır. Bu eleştiriler, gerek kalkınma ajanslarıyla ilgili gerek yerel aktörlerin katılımı ile ilgili olmuştur. Bu eleştirilerin bazıları aşağıdaki gibidir(Cankorkmaz,2011,126-131;Durgun,2007,69-76;Uyanık, 2004,60-61;Akpınar,2011b,131;Akgül,Uzay,2010,668-670):

- Kalkınma Ajansları'nın bir yandan bölgeleler arasındaki rekabet ortamını sağlarken, bir yandan da bölgeleler arasındaki eşitsizliklerini nasıl yok edeceği bir paradokstur. Kalkınma ajansları, bölgesel rekabeti baz alarak kurulduğu için bunun bölgesel dengesizlikleri nasıl gidereceği tartışılmaktadır.
- Kalkınma Ajansları'nın yerelleşmeyi artırıp merkezi yapıyı zayıflatacağı fikri bulunmaktadır.

- Bölgesel kalkınma ajansları aracılığıyla, yerel yönetimlerin gücünün ve yetkisinin arttırılması, üniter devlet yapısının bozulmasına ve yok olmasına sebebiyet vereceği ve sonrasında da federal devletlere dönüşebileceği üzerinde durulmuştur.
- Kalkınma Ajansları, yeni bir istihdam alanı yaratmanın yanı sıra, siyasi otorite ve yerel aktörlerden dolayı, müdahalelere açık ve giderek genişleyen bir kadrolaşmaya dönüşen bir mekanizma olacağı belirtilmiştir.
- Kalkınma Ajansları'nın yönetim kurullarının yerel aktörler ile oluşturulması, ilerleyen zamanlarda bu aktörlerin yönetimde kutuplaşmalara yol açacağı ve yönetim birtakım sorunların oluşmasına zemin hazırlayacağı belirtilmiştir.
- Kalkınma Ajansları'nın AB'nin fonlarından tam bir destek sağlayamamasından ötürü bölgesel eşitsizlikleri giderme konusunda yetersiz olacaktır. Bunu giderme de devletin de yatırım ve teşviklerle destekte bulunması gerekmektedir.
- Kalkınma Ajansları'nın geliri, bağlı olduğu bölgenin ekonomik gelişimiyle ilişkili olduğundan ötürü, bölgesel eşitsizlikleri azaltma amacıyla kurulan Kalkınma Ajansları'nın amacına ters düşecek bir durum teşkil edecektir. Gelişmişlik düzeyi az olan bölgelerin daha fazla fon alması gerekirken, bağlı bulunduğu bölgenin vergi gelirleri ve ticaret odasının düşük bir seviyede olmasından ötürü yeterli fon alamaması kuruluş amacına ters bir durum oluşturacaktır.
- Kalkınma Ajansları'nda problemlerin yaşanmasına neden olan bir diğer neden deyerel aktörler arasında koordinasyon ve iletişim sorunlarının yaşanmasıdır. Ulusal kurumların oluşturduğu bölgesel kalkınma planlarıyla Kalkınma Ajansları'nın hazırladığı bölgesel kalkınma planları arasındaki farklılıklardan ötürü var olan kaynakların yanlış bir biçimde kullanılmasına neden olabileceği ve bunun da kurumlar arasında görevlendirme ve yetkilendirme açısından problemlerin oluşmasına zemin hazırlayabileceği üzerinde durulmuştur.
- Kalkınma Ajansları'nın kurulmasında sanayi odası başkanı, ticaret odası başkanının yanında ziraat odası başkanının bulunmayışı, tarım sektörünün hakim olduğu bölgelerdeki kalkınma ajanslarının işler bir şekilde çalışmasına engel olacaktır.

- Türkiye’de bir ilin kendi ilçeleri arasındaki uçurumlar var iken, farklı illeri kapsayan Kalkınma Ajansları’nın, oluşan bu gelişmişlik farkını nasıl bir şekilde kaldıracığı merak konusu olmuştur.
- Kalkınma Ajansları’nın bölgesel dengesizlikleri giderici politikalarının işe yaramadığı, bununla ilgili olarak AB’de buna benzer deneyimlerin yaşandığı, lakin bunun kamuoyuna çarpıtılarak yansıtıldığı belirtilmiştir.
- Kalkınma Ajansları’nın KOBİ’lere yönelmesi birçok sorunu beraberinde getirecektir. Öncelikle, büyük ölçekli kitlesel üretimin yerini, küçük ölçekli, esnek bir üretim yerini alacaktır. Oluşan bu durum, ulusal kalkınmayı azaltıp tamamiyle yerelleşme ve yerel kalkınma şekline dönüşmesine neden olacaktır.
- NUTS Sistemi sonucuyla ortaya çıkan Düzey-2 bölgelerinin oluşturulurken homojen bölgeler şeklinde gruplandırılmamasından ötürü Kalkınma Ajansları’nın yol kat etmesini engelleyici bir unsur olarak görülecektir.

Tablo 29: Türkiye’deki Kalkınma Ajanslarına Aktarılacak Tahmini Kamu Kaynakları (Milyon TL)

Kaynak	Katkı Oranı (%)	Bütçe Gelirleri	Aktarılacak Kaynak	Toplam İçindeki Pay (%)
Genel Bütçe Vergi Gelirleri	0,5	90,093	450	76
İl Özel İdareleri	1	1,773	18	3
Belediyeler	1	12,747	127	21
26 Ajans İçin Toplam Kaynak			595	100
Her Bir Ajansa Ortalama Kaynak			23	-

Kaynak: Tiftikçigil Yavuz, Burcu, Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yaşanan Dönüşüm ve Kalkınma Ajansları Üzerine Bir Değerlendirme, Doktora Tezi, 2010, İstanbul, s.179.

Tablo’dan da görüldüğü üzere kalkınma ajansları için yaratılan 595 Milyon TL’lik kaynağın %76’lık kısmını genel bütçe vergi gelirleri oluştururken, %3’lük kısmını İl Özel İdareleri ve %21’lik kısmını ise belediyeler oluşturmaktadır.

Tablo 30: Kalkınma Ajanslarının Yerel ve Bölgesel Kalkınma İçeriğinin Belirlenmesindeki Etki Düzeylerinin Ölçüm Sonuçları

Ajans İsmi	Merkezi	Kapsadığı İller	Yerel ve Bölgesel Kalkınma Çerçevesine Katkı Kapasitesi(Kompozit İndeks Sonucu)
İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA)	İzmir	İzmir	5,7
Çukurova Kalkınma Ajansı (ÇKA)	Adana	Adana, Mersin	3,9
İstanbul Kalkınma Ajansı (İSKA)	İstanbul	İstanbul	2,1
Mevlana Kalkınma Ajansı (MEVKA)	Konya	Karaman, Konya	2,4
Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı (OKA)	Samsun	Amasya, Çorum, Samsun, Tokat	2,6
TRA1	Erzurum	Bayburt, Erzincan, Erzurum	1,9
Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA)	Van	Bitlis, Hakkari, Muş, Van	2,7
İpekyolu Kalkınma Ajansı (İKA)	Gaziantep	Adıyaman, Gaziantep, Kilis	2,8
Diyarbakır Şanlıurfa Kalkınma Ajansı (DUKA)	Diyarbakır	Diyarbakır, Şanlıurfa	3,1
Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA)	Mardin	Batman, Mardin, Şırnak, Siirt	2,5
TR21	Tekirdağ	Edirne, Kırklareli, Tekirdağ	2,4
TR22	Balıkesir	Balıkesir, Çanakkale	2,1
TR32	Denizli	Aydın, Muğla	2,6

Tablo 30 -devam

TR33	Kütahya	Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa, Uşak	2,4
TR41	Bursa	Bilecik, Eskişehir, Bursa	2,6
TR42	Kocaeli	Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya, Yalova	3,2
TR51	Ankara	Ankara	0,2
TR61	Isparta	Antalya, Burdur, Isparta	2,6
Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı (DOĞAKA)	Hatay	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	3,2
Ahiler Kalkınma Ajansı	Nevşehir	Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Niğde, Nevşehir	3,1
TR72	Kayseri	Kayseri, Sivas, Yozgat	2,9
TR81	Zonguldak	Bartın, Karabük, Zonguldak	2,7
Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı	Kastamonu	Çankırı, Kastamonu, Sinop	2,9
TR90	Trabzon	Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon	2,1
TRA2	Kars	Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars	2,9
TRB1	Malatya	Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli	2,5
Türkiye Ortalaması			2,7

Kaynak: Akgül, Birol, Uzay Nisfet, **Türkiye’de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri Kalkınma Ajansları**, Ekin Yayın,2010, s.349

Tablo 30’dan da görüldüğü üzere, Türkiye’deki bölgesel kalkınma ajanslarının yerel ve bölgesel kalkınmaya katkısının ortalamasının 2,7 olduğu görülmektedir. Tablo incelendiğinde, yerel ve bölgesel kalkınmaya en fazla katkısı olan ajansların, ilk kurulan pilot bölgeler olan, 5,7 ile İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA) ve 3,9 ile Çukurova Kalkınma Ajansları (ÇKA) olduğu görülmektedir. Bunun dışında kalan ajanslarının indeks oranlarının oldukça düşük bir düzeyde olduğu görülmektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

İkinci dünya savaşının olması ve sonrasında ülkelerin sanayileşmeye çalışmaları, küreselleşme eğilimleri ve uluslararası ekonomik kurumların oluşturulması, bölgesel kalkınma ve gelişmeyi etkilemiştir. Türkiye’de bölgeler arasındaki farklılıkları azaltmak ve az gelişmiş bölgelerin kalkınmasını sağlamak için kalkınma politikalarını, kalkınma planlarını, projelerini uygulamış ve AB’ye uyum sürecinde, AB ülkelerinde uygulanan bölgesel kalkınma politikalarını feyz almıştır. Bu doğrultuda uygulanan planlarla ilgili olarak, bütün planlarda özel sektöre yönelik teşviklerin ve desteklerin sunulduğu görülmektedir. Özellikle son yıllarda, bölgesel rekabet edebilirlik, sürdürülebilir kalkınma ve yeni bölgeselcilik gibi kavramların bölgeler arası eşitsizliği azaltmada kullanıldığı ve bölgelerin iç dinamik ve potansiyellerinin geliştirilmesinde kullandığı görülmektedir. Ayrıca, bütün kalkınma planlarında görüldüğü gibi bölgeler arası dengesizlikleri en aza indirmede politikalar ve stratejiler sunulmuştur. Bütün bu alternatif çözüm yollarına rağmen, bölgeler arasındaki dengesizliklerin giderilmemesiyle ilgili bir yol alınmaması vurgulanması gereken bir unsur olarak ifade edilmesi gerekmektedir. Türkiye’nin bölgesel kalkınma ile ilgili yaptığı uygulamaların başarıya ulaşamamasının nedeni olarak; planlama ve programlama konusundaki yetersizliklere ve kaynakların tahsisindeki etkinsizliklere sahip olmasıdır. Buna ek olarak, yerelde kurumsallaşmanın sağlanamaması, yerel potansiyelin harekete geçirilememiş olması ve devletin özel sektörü az gelişmemiş bölgelere yönlendirmede uyguladığı teşviklerin ve politikaların yetersiz olmasıdır.

Bununla ilgili olarak, Türkiye’nin AB adayı olma yolunda, bölgeler arasındaki eşitsizliği gidermede; AB ile uyumlu politikalar oluşturması, bunun yanı sıra az gelişmiş bölgelerde özel sektöre yönelik teşvik ve desteklerini sürdürmesi, kamu desteklerini sağlayıp cazibe merkezlerini oluşturması ve son olarak bölgelerin kendine has potansiyellerini ortaya çıkararak marka kentleri oluşturması

gerekmektedir. Ayrıca, kurumlar arasında işbirliğinin ve yönetişimin iyi sağlanması için, bölgesel gelişmeden sorumlu olan kurumların ve kuruluşların arasında koordinasyonun sağlanması, bölgesel kalkınmanın sağlanmasında kilit bir nokta olmaktadır.

Bölgesel kalkınmanın işlevliliğini arttırmak amacıyla, kalkınma ajanslarının olduğu yerel dinamiklere dayalı bir kalkınma stratejisinin uygulanmaya çalışıldığı bir dönemde bulunmaktadır. Böyle bir dönemde kalkınma ajanslarından alınacak olan verimi maksimize etmek için sanayi stratejisinin yenilikçi anlayışa bürünmesi, etkin bir siyasi iradenin oluşması, inovasyonun ve Ar-Ge kurumlarının oluşturulduğu ve bunların gerçekleştirilmesi için sosyal ve kurumsal sermayenin oluşturulması gerekmektedir. Oluşturulan bu ortamda, teknoparkların kurulduğu, yerel kentsel kalkınma stratejilerinin oluşturulduğu, yenilikçi girişimciliğin teşvik edildiği ve bilim-üniversite-ekonomi üçlüsünün oluşturulduğu bir düzen yaratılması gerekmektedir.

Bunlara ek olarak, Türkiye'deki kalkınma ajanslarına yönelik öneriler aşağıdaki gibidir:

Türkiye'de bölgesel gelişmişlik farklarını gidermek, büyük kentlerde plansızlığı düzeltmek ve kırsal-kent arasındaki uçurumu kaldırmak için Kalkınma Ajansları olmazsa olmazdır.

Bir ülkede veya bölgede başarıya ulaşan bir plan, farklı bir ülkede ya da bölgede de başarıya ulaşacağı gibi bir durum söz konusu değildir. Her ülkenin veya bölgenin kendine has bir ekonomisi, mali ve sosyal yapısı bulunmaktadır. Bu doğrultuda, planların hazırlanırken ülkelerin veya bölgelerin kendi iç dinamiklerini hesaba katarak planlarını oluşturması gerekmektedir(Akgül,Uzay,2010,681).

Kalkınma Ajansları'nın kuruluşu ve amaçları üzerinde yeniden düşünülmelidir. Kalkınma Ajansları, sadece AB'nin gelen fonları dağıtıcı, işlevsiz bir araç olarak görülmesine neden olmaktadır. Bunun için bulunacak finans kaynaklarının sürdürülebilir bir şekilde olması, kalkınma ajanslarının etkinliği açısından önem arz etmektedir. Ayrıca, kalkınma ajanslarının daha geniş bir vizyona sahip olarak, yalnızca AB fonlarını kullanmakla yetinmemesi gerekmektedir(Eraydın,2007,46).

Diğer bir konu, Kalkınma Ajansları'nın diğer kurumlarla etkileşim içine girerek, bir yönetim sisteminin oluşturulabilmesi için; "Kalkınma Ajansları'nın, kamu yönetim sistemi içindeki yerinin yeniden ve diğer kurumlarla çatışmayacak ve ortak çalışabilecek şekilde düzenlenmesi gerekmektedir"(Eraydın,2007,46).

Kalkınma Ajansları'nın içselleştirilmesi, bütün kesimlerin kalkınmanın gerçekleştirilmesinde kalkınma ajanslarının önemli bir araç olduğunun farkındalığında olması gerekmektedir. Bu açıdan, yapılacak çalışmalarda sadece üst kesimin değil, bütün kesim tarafından görüş birliğine ulaşılması gerekmektedir. Bunun gerçekleşebilmesi için gönüllü katılımın oluşturulması, katılımın uzlaşmacı ve müzakereci bir ortam yaratılması, iyi bir etkileşim ortamı oluşturulması açısından önemli olmaktadır(Eraydın,2007,47).

Bölgesel kalkınmayı gerçekleştirmede, tek kurtuluş yolu olarak Bölgesel Kalkınma Ajansları görülmemeli, buna ek olarak farklı alternatif modeller üretilmelidir. Kalkınma Ajanslarının yanında tamamlayıcı görev üstlenen, hataları gideren farklı modeller, sürdürülebilirlik ve etkinliği sağlamada uygulanması gerekmektedir. Bunun için Kalkınma A.Ş. modeli oluşturulmuştur;(Akgül,Uzay,2010,682)

Bu modelde yönetimde, tamamen alanında uzman kişiler olacaktır ve tamamen özel sektör mantığıyla işleyecektir.

Oluşum aşaması dışında, kamuya herhangi bir finansman yükü getirilmeyecektir.

Yapılan projelere, halkın katılımı önem taşımaktadır. Kalkınma A.Ş'ye şirkete gerek kar gerek zarar açısından ortak olması gerekmektedir. Bununla beraber, yaratılan tüm imkanlar kiralama şekliyle Kalkınma A.Ş'ye sunulacak, makine v.b araçlar etkin ve verimli bir biçimde kullanılacaktır.

Burada kamunun ve merkezi yönetimin başlangıçtaki rolü, modelin başlangıç sürecinde eğitim, tanıtım ve kadro oluşturmada aktif bir şekilde yer alması gerekmekte ve sonraki süreçte ise sadece denetleme görevini yerine getirmesi şeklindedir.

Model yakından incelendiğinde, yapacağı çalışmaların temelinde bölge halkını, esnaf, iş adamları ortaklık statüsü ile tek bir çatıda toplayarak merkezine almaktadır. Ayrıca, yapılacak çalışmalarda bilim adamlarının fikirlerine başvurup

yararlanmayı da belirtmektedir. Yaratılan Kalkınma A.Ş modeliyle, yapılmak istenen, bürokrasiyi olabildiğince azaltıp, merkezi ve yerel yönetimlere finansal açıdan ekstra bir yük oluşumuna izin vermemek, sürdürülebilirliği sağlamak ve yapılan ekonomik aktivitelerin sonucunda elde edilen gelirin bölge sakinlerine adilane bir şekilde dağıtmak amaçlanmaktadır(Akgül,Uzay,2010,682).

Türkiye'deki kalkınma ajanslarının bu ortamı yaratması konusunda, ülkenin bu düzeni geliştirecek bir bilimsel dünya görüşü, zihniyet ve bilgi çağının gerektirdiği işbirliği ve katılım, teknoloji, Ar-Ge kurumlarının sağlanması ve politika yapıcılarının global düşünüp yerel boyutta hareket edeceği düşünce tarzını benimsemesi durumunda kalkınma ajanslarından istenilen başarı hızla yakalanabilecektir. Bu durumda, Türkiye'nin bu bilgi çağından gerekli verimi etkin bir şekilde alabilmesi ve kalkınma ajanslarından istenilen başarıyı elde edebilmesi için ekonomik, politik, teknolojik, sosyal ve kültürel alanlarda politikalarına yön vermesi gerekmektedir;

Ekonomik alanda, yenilik bir stratejisinin oluşturulması, küresel bir rekabet ortamının oluşturulması, bölgesel-kentsel-yerel mekânsal politikaların hazırlanması, geniş bir ağ altyapısının oluşturulması ve etkin makro politikalar olması şeklindedir. Politik alanda, etkin ve devlet yönetimi, bilgi ve yenilikçi toplumun oluşturulması için siyasi irade, katılımcı bir demokrasi ortamı ve stratejik bir yönetim anlayışı şeklindedir. Teknolojik Alanda ise, bilgi çağının zihniyet yapısının benimsenmesi, bilimsel-yaratıcı düşünce ortamının oluşturulması, inovasyon ve AR-GE'ye önem verilmesi, teknoparkların yaygınlaştırılması ve nitelikli sermayenin oluşturulması şeklindedir. Sosyal alanda, liyakat sisteminin uygulanması, sosyal güvenliğinin geliştirilmesi, sosyal işbirliği örgütlenmesinin gerçekleştirilmesi ve ilerletilmesi, sosyal sermayenin oluşturulması ve başarmaya yönelik insan yetiştirmek şeklindedir. Kültürel alanda ise, çevre, sosyal sorumluluk, başarı gibi unsurların insanların içselleştirilmesine yönelik ortam yaratmak, eğitim ve öğrenimin insan hayatının başından sonuna kadar sürmesi gerektiği bilincini toplumun bütün kitlelerine yaymak ve bireylerin örgüt ve toplumlara işlerlik kazandırılması şeklindedir. Yukarıdaki stratejilerin ve politikaların uygulanması halinde, kalkınma ajanslarından istenilen başarıya ulaşılabacaktır.

Sonuç olarak, Türkiye'de Batı bölgeleriyle Doğu bölgeleri arasında ciddi farklılık bulunmaktadır. Devletin yaptığı politikalara ve planlara rağmen bu durumun hala geçerliliğini sürdürdüğü, düalist yapılara yol açtığı görülmektedir. Bu durumun

oluşmasında vurgulanması gereken ana noktalardan bir tanesi, plan ve politikaların yapılırken bölgelerin karakteristik yapıları dikkate alınmadan tektipleştirilmiş bir şekilde planların ve politikaların uygulanmasıdır. Bölgelerin kendine has potansiyel kaynaklarını, içsel dinamiklerini harekete geçirecek plan ve politikaların uygulanması gerekmektedir. Örneğin, Akdeniz bölgesindeki ana sektör turizm olurken, Doğu Anadolu bölgesinde bu hayvancılık, Güneydoğu Anadolu bölgesinde ise tarım, enerji ve petrol olmaktadır. Bu bölgelerde yapılacak olan planların kendi dinamiklerini hesaba katarak bölgesel kalkınmanın sağlanması gerekmektedir. Aksi takdirde, yapılan planların sadece merkez bölgelerde etki yaratması, çevre bölgelerde ise etki yaratmaması sorununu beraberinde getirecektir. Bunun yanı sıra, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde uygulanacak olan bölgesel kalkınma planlarında kurumlar arasında işbirliğinin, yönetim kültürünün oluşturulması ve yerel halkın bunlara dahil olması, kaynakların tahsisinde kurumlar arasında sorun oluşturmamasını, plan ve programların işler bir şekilde hareket etmesini ve yerel halkın farkındalığının artmasına zemin hazırlayarak, bölgesel kalkınma planlarından alınacak olan verimi arttıracaktır.

Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde tarım sektörü ve hayvancılık sektöründe düşük kalitede insan gücü, yeni teknolojilerden mahrum kalınması, coğrafi konumun elverişsizliği ve pazara erişimin kısıtlı olması gibi nedenlerden ötürü verimlilik düzeyleri az bir düzeydedir. Devletin bu konuda tarım ve hayvancılık alanlarında yeterli düzeylerde yatırım yapmadığı görülmektedir. Oluşan bu durum, bu bölgelerden metropoliten bölgelere göçe sebep olmakta ve bu bölgelerden batı bölgelerine işgücü ve sermaye göçüne yol açmakta, bu da bölgeler arasındaki makası daha da açmaktadır. Ayrıca, bu durum metropoliten bölgelerde göçle gelen işgücünün kayıtdışı sektörlerde çalışmasına, gecekondulaşmaya, çarpık kentleşmeye, çevre kirliliği, gürültü kirliliği gibi durumlara yol açmaktadır. Devletin bu konuda, istihdam ve üretim olanağı yaratacak, sermaye stoklarının artışını sağlayacak yatırımlara yönlendirmesi ve özel sektörü bu bölgelere yönlendirecek çeşitli destek ve teşvikleri sunması gerekmektedir. Örneğin, bu bölgelerde yaratılan tarımsal girdilerin kullanılacağı imalat sanayilerinin oluşturularak, bölgelerde sanayiler arası ileri-geri bağlantıların oluşturularak bölgenin endüstrileşmesi sağlanabilir. Tarım alanıyla ilgili, bölgelerde toprak ve sulama alanlarında modern araç ve gereçler getirilmeli, seracılık alanında yeni teknolojiler kullanılmalıdır. Hayvancılık

alanlarında, mera alanları ıslah edilmeli, yemlerle ilgili yeni teknolojiler getirilmelidir. Kısacası, AR-GE, inovasyon harcamalarının bu bölgelerde arttırılması, tarım ve hayvancılık sektöründen alınacak olan verimi maksimize etmemize olanak sağlayacaktır. Ayrıca, bu bölgelerde tarım ve hayvancılıkla ilgili yerel pazarlar oluşturulmalı ve bu pazarların metropoliten bölgelerdeki büyük pazarlarla entegrasyonunun sağlanılarak bir ulusal pazar ortamı yaratılması gerekmektedir. Ayrıca, devletin sermayesi olmayan girişimcilere mikro kredi gibi finansal destekleri sağlaması bölgenin ekonomik faaliyetlerini canlandırması açısından önemlidir. Bunlara ek olarak, bu bölgelerde yalnızca yerel yatırımcı değil, aynı zamanda yabancı yatırımcıları da çekecek ortamlar yaratılmalı, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının teşvik edilmesi sağlanarak bölgenin sermaye stoğunun ve teknoloji düzeyinin arttırılması bölgenin kalkınması için ana noktalardan birisi olacaktır. Ayrıca, günümüzün en önemli sorunlarından birisi olan terör sorununun Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde güvensiz bir ortam yaratmasından ötürü oluşan göçleri engelleyici, köye dönüş projeleri gibi programların daha kapsamlı ve teşvik edici bir şekilde sunulması işgücünün göç etmesini engelleyici tedbirler alınmalıdır. Örneğin, GAP projesi kapsamında işçilerin inşaat sektörlerinde istihdam edilmesi ve sonrasında inşaat yapımlarının tamamlanması doğrultusunda tekrar işsiz kalmaları, devletin işgücünün istihdam edilmesinde kısa vadeli çözümler bulmak yerine uzun vadeli çözümler bulması gerektiğinin açık bir göstergesidir.

En önemli insan sermayelerinden birisi olan eğitim yatırımları, bölgelerin gelişiminde ve kalkınmasında kilit bir roldedir. Az gelişmekte olan bölgelerin kronik sorunu olan, eğitim düzeyinin düşüklüğü, var olan bölgedeki hakim sektörlerdeki verimlilik düzeylerinin düşük bir seviyede gerçekleşmesine yol açmaktadır. Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde tarım ve hayvancılıkla uğraşan kesimin düşük kalitede bir eğitim düzeyine sahip olması bu alanlarda, artık ürün oluşamamasıyla sonuçlanmakta, bir aile ekonomisinin oluşmasına yol açmaktadır. Oluşan bu durum, bölgeleri rekabet ortamından ve ticaretten uzak bir çevre bölge konumuna sokmaktadır. Devletin bu bölgelerde eğitim yatırımlarına öncelik vermesi önkoşullardan birisidir. Bununla ilgili olarak, bölgelerde yeni okulların yapılması, teknik bir eğitimin sunulması, mesleki eğitim kurumlarının yapılması, halk eğitim merkezlerinin kurulması, devletin öğrencilere burs ve desteklerle taşıma, barınma ve kitap maliyetlerini karşılaması, eğitimi teşvik etmesi gerekmektedir. Ayrıca, bu

bölgelerde STK, kooperatif ve İŞKUR gibi kurumlarla işbirliği içerisinde gidilerek istihdam yaratma projelerinin hazırlanarak işgücünün niteliğinin iyileştirilmesi gerekmektedir. Böylece, bölgedeki var olan işgücünün göç etmemesi sonucunu oluşturacaktır. Buna ek olarak, bu bölgelerde beşeri sermayenin geliştirilmesi için kız çocuklarının eğitime katılmasını sağlamak konusunda ailelere çeşitli seminerler verilerek bilinçlendirilmelidir. Sağlık alanında da Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde sağlık yatırımlarının yetersiz olduğu görülmektedir. Bu konuda, devletin sağlık alanında yatırım harcamalarını arttırması, sağlık personeli açığını kapatacak teşvik politikalarını uygulaması, modern tıbbi cihazların temin edilmesini sağlaması gerekmektedir. Ayrıca, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde ortaöğretimden itibaren uygulamalı sağlık merkezlerinin oluşturularak sağlık alanında eğitimlerin verilmesi ve sağlık meslek okullarının oluşturularak bölgedeki sağlık sektöründeki açıklığın bu gibi oluşumlarla kompanse edilmesi gerekmektedir. Buna ek olarak, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde terör ortamının yarattığı güvensiz ortam, sağlık hizmetlerinin uygulanabilmesini zorlaştırmıştır. Devletin bu bölgelerdeki güvensiz ortamı elimine edecek tedbirler alması ve bu kaotik ortamı terk eden sağlık çalışanlarını geri döndürücü politikalar izlemesi gerekmektedir. Aynı zamanda, devletin tiyatro gibi kültürel ve sanatsal faaliyetleri bu bölgelerde yaşayan kesime benimsetebilmesi için, köy alanlarında halka açık yerlerde ücretsiz tiyatro gösterilerinin sağlanması, kültürel-sanatsal faaliyetlerle ilgili derslerin okullarda eğitim planına dahil edilerek öğrenciler tarafından içselleştirilmesi, devletin bu bölgelerde yetersiz olan tiyatro sayılarını arttırması ve kültürel-sanatsal faaliyetlerle ilgili dergilerin ücretsiz olarak bölge halkına dağıtılarak teşvik edilmesi gerekmektedir. Türkiye, bu politikaları uyguladığı takdirde, bölgeler arasındaki dengesizliklerin azalacağı, bölgeler arasındaki rekabet ortamının oluşacağı, düalist yapıların ortadan kalkacağı ve bölgelerin kendi dinamikleriyle sürdürülebilir bir kalkınma ortamı oluşturacağı kaçınılmazdır.

KAYNAKÇA

- Akgül, Birol, Uzey Nisfet. 2010. **Türkiye’de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri Kalkınma Ajansları**. Ekin Yayın.
- Akın, Naci. 2006. Bölgesel Kalkınma Araçları ile Kalkınma Ajanslarının Uyum, İşbirliği ve Koordinasyonu. **TEPAV Bölgesel Kalkınma ve Bölgesel Yönetişim Sempozyumu**. 7-8 Eylül. ODTÜ Mimarlık Amfisi.
- Akpınar, Rasim. 2011a. **Teori ve Uygulamada Bölgesel Kalkınma Politikaları**. Ekim Yayın.
- _____. 2011b. From Old Regional Development Policies to New Regionalism Paradigm In Turkey. **Journal of Entrepreneurship and Development**.
- Akşahin, Selenge Banu. 2008. Avrupa Birliği’nin Bölgesel Politikası, Yapısal Araçların Koordinasyonu ve Türkiye’nin Uyum. T.C Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı. AB Uzmanlık Tezi. Ankara.
- Atay, Ahmet. 2004. Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu ve Balıkçılığın Yönlendirilmesi Mali Aracının Hedef, Kapsam ve Yöntemlerinin İrlanda Örneği Çerçevesinde İncelenmesi. Avrupa Birliği Genel Sekreterliği. Uzmanlık Tezi. Mayıs. Ankara.
- Avrupa Komisyonu.[15.03.2019].**Türkiye İlerleme Raporları(2001-2018)**, https://ab.gov.tr/ilerleme-raporlari_46224.html

- Bafoil François, Ayhan Kaya. 2009. **Bölgesel Kalkınma ve Avrupa Birliği: Karabük, Valenciennes ve Katowice Karşılaştırmalı Analizi**. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 280. İstanbul.
- Basılğan, Müslüm. 2012. Avrupa Birliği'nin Ekonomik Kalkınma Politikası. **Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi**. C.1. S.1. Uludağ Üniversitesi.
- Bayraktar, Fulya. 2002. **Avrupa Birliği'nin Bölgesel Kalkınma Politikası Ve Bu Politikanın Aday Ülke Olarak Türkiye Açısından Anlam Ve Önemi**. Türkiye Kalkınma Bankası Matbaası. Ankara.
- Bayramoğlu, Sonay. 2005a. **Türkiye'de bölgesel politikaların gelişimi, Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?**. Paragraf Yayınevi. Ankara.
- _____. 2005b. **Yönetişim Zihniyeti**. İletişim Yayınları. İstanbul.
- Bilgili, Emine. Türkiye'nin Üyeliğinin Avrupa Birliği Bütçesine Muhtemel Etkisi, **Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. C.15. S.2.
- Boratav, Korkut. **Türkiye İktisat Tarihi(1908-2002)**. İmge Kitabevi. Ankara.
- Bozdoğan, Nur Mine. 2014. **Türkiye'de Bölgesel Kalkınma ve Teşvik Politikaları**. Nobel Yayıncılık. Aralık. Ankara.
- Cankorkmaz, Zühal. 2011. Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Bu Ajanslara Getirilen Eleştiriler. **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. C.26. S.1.
- Çezik, Asuman, Ayda Eraydın. 1982. **Türkiye'de Organize Sanayi Bölgeleri (1961-1981)**. DPT Yayınları. Ankara.
- Demirci, Aytül. 2003. Bölgesel Kalkınma Ajansları. **Kamu Yönetimi Dünyası Dergisi**. Yıl:4. S.5.
- Dinler, Zeynel. 2001. **Bölgesel İktisat**. Ekin Kitabevi Yayınları. Bursa.
- Doğanay, Hayati. 1993. **Coğrafya'ya Giriş**. İkinci Baskı. Gazi Büro Kitabevi. Ankara.

DPT. 2003. **Ön Ulusal Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Stratejileri**. Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü. Ankara.

_____. 2000. **Bölgesel Gelişme Raporu**;245. 8.Beş Yıllık Kalkınma Planı. Ankara.

_____. 2005. **Türkiye-Avrupa Birliği Mali İşbirliği Kapsamındaki Bölgesel Kalkınma Programları**. Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü. Ankara. Şubat.

_____. 2006. **Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı(2007-2013)**. Ankara.

Dulupçu, Murat Ali, Sungur, Onur, Keskin, Hidayet. 2015. **Bölgesel Kalkınmada Yeni Yaklaşımlar ve Türkiye’de Kalkınma Planlarına Yansımaları: Kalkınma Planlarının Yeni Teoriler Açısından Değerlendirilmesi**. Süleyman Demirel Üniversitesi. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi. İktisat Bölümü. Isparta.

Durgun, Yetkin Özüm. 2007. The Transition Period Of Regional Development Policy Of Turkey: From Traditional Ways To Development Agencies.Blekinge Tekniska Högskola for The Master of European Spatial Planning and Regional Development.Thesis.May.

Eraydın, Ayda. 2004. Bölgesel Kalkınma Kavram, Kuram Ve Politikalarında Yaşanan Değişimler.**Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu**. PAÜ. Denizli.

_____.2002. **Yeni Sanayi Odakları: Yerel Kalkınmanın Yeniden Kavramlaştırılması**.Basım: ODTÜ Mimarlık Fakültesi. Ankara.

_____.2007. Bölgesel Kalkınmanın Yönetişim Çerçevesinde Kurumlaşması: Kalkınma Ajansları.**Bölgesel Kalkınma Ajansları Konferansı**. İstanbul. 26-27 Ekim.

Erçakar, Mehmet Emin. 2010. Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye Uygulaması. **Mevzuat Dergisi**. Sayı:153. Eylül.

Eurostat. 2010. **Regional and Urban Statistics Reference Guide**.

_____. [02.01.2019].<https://ec.europa.eu/eurostat>

EuropeanSocialFund.[05.02.2019].<http://ec.europa.eu/esf/main.jsp?catId=35&langId=en>

European Commission. 2010. **Europe 2020: A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth**. Brussels.

_____. 2004. **Communication From The Commission To The Council and The European Parliament on The Results of The Eligibility Mid-Term Review in Accordance with Article 2 of The Council Regulation Establishing A Cohesion Fund**, Brussel.

Gazi, Özkan. 1994. **Konut Sektörünün Ekonomik Önemi**. Ankara.

Günaydın, Davuthan. 2013. Türkiye’de Bölgeler Arası Gelişmişlik Farklarının Giderilmesinde Kalkınma Ajanslarının Yeri: İZKA Mali Destek Programları Örneği. Dokuz Eylül Üniversitesi. **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**.

Hasanoğlu, Mürteza, Ziya Aliyev. 2006. Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları.**Sayıştay Dergisi** (60).

İçöz, Orhan, Kozak Metin. 1998. **Turizm Ekonomisi**. Turhan Kitabevi.

İncekara Ahmet, Savru Kılınç Burcu. 2011. Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikaları: Yapısal Fonlar ve Diğer Mali Araçlar Çerçevesinde Bir Değerlendirme.**International Conference on Eurasian Economies**.

Kalça, Adem. 1999. Sanayileşme Temeline Dayanmayan Şehirleşme ve Kayıtdışı İstihdam. **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**. S.5.

Kalkınma Bakanlığı. 2013. **Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı(2014-2018)**. Kalkınma Bakanlığı Yayınları. Ankara.

Karabacak, Hakan. 2004. Avrupa Birliği Mali Yardımları ve Türkiye İle Mali İlişkiler. **Maliye Dergisi**.

Karabulut, Alpaslan. 2007. Türkiye’deki İşsizliği Önlemede Aktif İstihdam Politikalarının Rolü ve Etkinliği.İstihdam ve Meslek Uzman Yardımcısı.T.C

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü.
Uzmanlık Tezi. Ankara.

Keleş, Ruşen, Erbay, Yusuf. 1999. Avrupa Konseyinin Bölge Olgusuna Bakışı.
Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi. C.8. S.4. Ankara.

_____. 2004. **Kentleşme Politikası**. İmge Kitabevi. Ankara.

Koçberber, Seyit. 2006. Kalkınma Ajansları ve Sayıştay Denetimi. **Sayıştay Dergisi**
(61).

Kulaksız, Yahya. 2008. Türkiye’de Bölgesel Gelişmişlik Farklarının, İstihdam ve
Kurum Hizmetlerinin Çeşitlendirilmesi. İstihdam ve Meslek Uzman
Yardımcısı. T.C Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu
Genel Müdürlüğü. Uzmanlık Tezi. Ankara.

Küçüker, Celal. 2000. **Teşvik Teorisi: Ekonomik Argümanlar ve Endüstri
Politikaları**. Ekonomik Gelişme, Teşvikler ve Sivas. Türkiye Ekonomik
Kurumu. Ankara.

Küçüköğlu, Mahmut. 2005. Vergisel Teşviklerin Bölgesel Kalkınmadaki Rolü:
Güneydoğu Anadolu Bölgesi Üzerine Uygulama. Yayınlanmamış Doktora
Tezi. Bursa.

Mardin, Şerif. 2010. **Türkiye’de Toplum ve Siyaset**. İletişim Yayınları. İstanbul.

Mengi, Ayşegül, Algan, Nesrin. 2003. **Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında
Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme: AB ve Türkiye Örneği**. Siyasal Kitabevi.
Çevre Dizisi. Ankara.

_____. 1998. **Avrupa Birliğinde Bölgeler Karşısında Yerel Yönetimler**. İmaj
Yayınevi. Ankara.

OECD. **Regional Development**. Directorate for Public Governance and Territorial
Development.

OECD working paper. 2000. **Growth Effect of Education on Social Capital in the
OECD Countries**.

- Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004-2006). 2003. Aralık. Ankara.
<http://abm.tobb.org.tr/mevzuatvedokumanlar/NDP%20turkce1.pdf>
[10.03.2019]
- Özaslan, Metin, Akpınar, Rasim. 2005. Türkiye’de Bölgesel Gelişme Politikaları. **1.Doğu Anadolu Sempozyumu Bildirileri**. Elazığ.
- Özer, Yunus Emre. 2010. **Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yapılaşması ve İşlevselliği İzmir ve Çukurova Örnekleri**. Ekin Kitabevi.
- Özgül, Ardıç. 2007. Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Bölgesel Planlama Çalışmaları. Master Tezi. Ankara.
- Özgür, Ertuğrul Murat. 2010. Bölgesel Kalkınma. AÜ DTCTF Coğrafya Bölümü Ders Notları.
- Özküten, Sema, Ergünel, Mehmet. 1992. **Avrupa Topluluğu’nun Bölgesel Politikası**. HDTM Araştırma-İnceleme Dizisi:14. HDTM Matbaası. Ankara.
- Peşelioğlu, İstemihan. 2007. Avrupa Birliği Perspektifinde Türkiye Ekonomisinde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Uygulama İmkanları. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Sungur, Onur, Hidayet, Keskin. 2009. Bölgesel Kalkınmada Yakınlığa Dayalı İnovasyon Modelleri ve Yeni Bir Açılım Olarak Uzak Networkler. **Süleyman Demirel Üniversitesi Uluslararası Davraz Kongresi: Küresel Diyalog**. 24-27 Eylül. Isparta.
- Şahinkaya, Serdar. 2001. **Bölgesel İktisadi Dengesizlikleri Giderme Çabaları/Politikaları Üzerinde Bazı Değerlendirmeler**. Cevat Geray’a Armağan, Mülkiyeliler Birliği Yayınları:25. Ankara.
- Tiftikçigil, Yavuz Burcu. 2010. Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yaşanan Dönüşüm ve Kalkınma Ajansları Üzerine Bir Değerlendirme. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı. Doktora Tezi. İstanbul.

Turok, Ivan. 2004. Urban Regeneration What Can Be Done And What Should Be Avoidant. **Uluslararası Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Bildirisi**. İstanbul Büyükşehir Belediyesi.

TÜİK. [11.03.2019]. <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=istgosterge>

T.C Kalkınma Bakanlığı Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı. 2018. **Güneydoğu Anadolu Projesi Son Durum**.

UNDP. [25.06.2019]. <http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals.html>

Uyanık, Faik. 2004. Regional Development Policy in Turkey: Perception and Implementation. Katholieke Universiteit Leuven Master of Arts in European Studies. Thesis. May.

Worldbank. [10.04.2019]. <https://data.worldbank.org/indicator/NY>

Yıldız Tokatlıoğlu, Mircan. 2004. **Avrupa Birliği'nde Maliye Politikası Ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme**. Alfa/Aktüel Kitabevi. İstanbul.

[03.01.2019]. <http://www.cografyabilimi.gen.tr/gap-guneydogu-anadolu-projesi/>

[03.01.2019]. <https://www.cografyaci.gen.tr/konya-ovasi-projesi-kop-konya-ovasi-projesinin-amaclari-nelerdir/>

[03.01.2019]. <https://www.dunyaatlasi.com/turkiyedeki-bolgesel-kalkinma-projeleri-etkileri/>

[15.09.2018]. <http://www.kagim.org.tr/dosya/fuarlarakatilim.pdf>

[20.06.2019]. <https://www.startupnedir.com/teknopark-nedir/>

EKLER

Ek 1. Düzey 2 Bölgelerinin İktisadi Etkinlik Değerleri

Düzey-2 Bölgeleri	2004	2005	2006
TR10	1.51	1.53	1.50
TR21	0.52	0.50	0.51
TR22	0.36	0.36	0.38
TR31	1.29	1.31	1.44
TR32	0.33	0.33	0.37
TR33	0.30	0.29	0.31
TR41	0.50	0.49	0.46
TR42	2.76	2.72	2.29
TR51	1.58	1.60	1.65
TR52	0.29	0.29	0.33
TR61	0.39	0.38	0.44
TR62	0.22	0.22	0.23
TR63	1.00	1.00	1.19
TR71	0.39	0.39	0.47
TR72	0.34	0.35	0.40
TR81	0.59	0.57	0.57
TR82	0.23	0.26	0.28

TR83	0.29	0.29	0.33
TR90	0.33	0.31	0.35
TRA1	0.29	0.31	0.33
TRA2	0.18	0.18	0.22
TRB1	0.29	0.29	0.33
TRB2	0.20	0.20	0.22
TRC1	0.31	0.30	0.31
TRC2	0.23	0.23	0.26
TRC3	0.22	0.20	0.19

Not: Bölgesel İktisadi Etkinlik = (Bölgenin Ulusal Vergi Gelirleri İçindeki Yüzde Payı)/(Bölgenin Ulusal Gayri Safı Katma Değer İçindeki Yüzde Payı)

Ek 2. Türkiye’de Bölgesel Planlama Uygulamaları

Bölgesel Planlar	Amaç-Kapsam
ZBK(Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi)	Türkiye Taş Kömürü Kurumu'nun dönüşümüyle, Ereğli Demir Çelik ve Karabük İşletmeleri özelleştirilmiştir. Bunun neticesinde, bölge için yeni yatırımların belirlenmesi ve gelişme planı hazırlanması hedeflenmiştir.
DAP(Doğu Anadolu Projesi)	Doğu Anadolu bölgesinin kalkınmasını gerçekleştirmek amacıyla hazırlanmış bir plandır. Plan kapsamında; Ağrı, Ardahan, Bingöl, Bitlis, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Hakkari, Iğdır, Kars, Malatya, Muş, Tunceli, Van, Gümüşhane ve Bayburt illeri bulunmaktadır. Plandaki hedef; bölgenin içsel dinamiklerini, potansiyelini ortaya çıkartarak sürdürülebilir kalkınmasını sağlamaktır.
DOKAP(Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı)	Proje; Artvin, Bayburt, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon illerini kapsamaktadır. DOKAP’ın hazırlanması için, teknik yardım ve hibe desteği sağlanması amacıyla Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı’na(JICA) başvurulmuştur. Planın temel amacı, yatırım projelerinin ve öncelikli sektörlerin belirlenmesi şeklindedir.
YHGP(Yeşilırmak Havza Gelişim Projesi)	Plan; Amasya, Çorum, Samsun, Tokat ve Yozgat ilçelerini kapsamaktadır. Yeşilırmak bölgesinin çevresinde oluşan taşkınlar, erozyonlar, su ve çevre kirliliğinin hat safhaya ulaşması üzerine, bölgenin ekolojik yapısına zarar vermeden, bölgesel bir planlama çalışılması yapılması hedeflenmiştir.

GAP(Güneydoğu Anadolu Projesi)	Plan; Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerini içine almaktadır. Planın amacı, Fırat ve Dicle nehirlerinde yapılması istenen barajlar, hidroelektrik santraller, sulama tesisleri ve aynı zamanda bölgenin gelişiminin sağlanması için tarımsal altyapı, ulaştırma, sanayi, eğitim, sağlık sektörlerinin gelişmesini sağlamaya çalışmak amacıyla oluşturulmuş bir projedir. Bölgeye yerli ve yabancı yatırımcıları çekmek amacıyla GAP bölgesindeki illerde Girişimci Destekleme ve Yönlendirme(GİDEM) kurulmuştur. Buna ek olarak, kadının işgücüne katılımının sağlanması, statüsünün yükseltilmesi ve kalkınma döneminde hızlı bir şekilde entegrasyonunu gerçekleştirmek için Çok Amaçlı Toplum Merkezi(ÇATOM) kurulmuştur.
KOP(Konya Ovası Projesi)	Plan; Aksaray, Karaman, Konya, Niğde, Nevşehir, Kırıkkale, Kırşehir ve Yozgat illerini kapsamaktadır. Plan kapsamında 1.100.000 hektar tarım arazisinin sulanacağı 18 projeden oluşmaktadır. Planın temel amacı, tarım alanlarının sulanmasını sağlamak, içme suyu elde etmek, enerji üretimini sağlamak, bölgenin rekabet gücünü, ekonomik ve sosyal kapasitesini, refah düzeyini, eğitim, sağlık, kültür gibi hizmetlere erişebilirliği arttırmak ve tarım sektörünü güçlendirerek sanayi, ticaret, ulaşım ve enerji sektörlerini güçlendirmektir.

Ek 3.Avrupa Birliği Destekli Mali Kalkınma Programları

AB Bölgesel Kalkınma Programları	Amaç-Kapsam
DAKP(Doğu Anadolu Kalkınma Programı)	Program; Bitlis, Hakkari, Muş ve Van illerini kapsamaktadır. Programa, AB Meda Fonu tarafından ayrılan hibe 45 milyon Euro'dur. Programın amacı: bölgelerdeki dengesizlikleri minimize etmek ve sosyo-ekonomik kalkınmayı sağlamaktır.
TR82,TR83 ve TRA1 Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programı	Program; Amasya, Bayburt, Çankırı, Çorum, Erzincan, Kastamonu, Samsun, Sinop ve Tokat illerini içine almaktadır. Programa sağlanan hibe 52,33 milyon Euro'dur. Programın amacı: bölgelerin kalkınmasının sağlanması ve yerel düzeyde plan ve proje çalışmalarının gerçekleştirilmesidir.
TRA2,TR72,TR52 ve TRB1 Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programı	Program; Ağrı, Ardahan, Bingöl, Elazığ, Iğdır, Karaman, Kars, Kayseri, Konya, Malatya, Sivas, Tunceli ve Yozgat illerini içine almaktadır. Programa sağlanan hibe 90,67 milyon Euro'dur. Programın amacı: ekonomik kalkınmayı sağlamak ve bölgelerde projelerin hazırlama ve uygulama kapasitelerini arttırmaktır.
Türkiye-Yunanistan Sınır Ötesi İşbirliği Programı	Türkiye ile Yunanistan sınır illeri arasındaki iş birliğini geliştirmek amacıyla oluşturulmuş bir programdır. Program; Aydın, Balıkesir, İzmir, Çanakkale, Muğla ve Edirne illerini içine almaktadır. Programa ayrılan hibe 19,3 milyon Euro'dur. Programın amacı: ülke sınırlarımızdaki altyapının sağlanmasını gerçekleştirmek, istihdamı arttırmak, refah düzeyini arttırmak ve çevrenin korunmasını sağlamak şeklindedir.

Türkiye-Bulgaristan Sınır Ötesi İşbirliği Programı	Program; Türkiye’den Edirne ve Kırklareli illeri ile Bulgaristan’dan Hasköy, Yambol ve Burgaz yerleşim birimleri arasındaki yerel işbirliğini sağlamaya yönelik oluşturulmuştur. Programa, AB tarafından 15 milyon Euro hibe sağlanmıştır. Programın amacı: Türkiye ve Bulgaristan arasındaki sürdürülebilir yerel kalkınmanın sağlanması, işbirliğini oluşturmak ve oluşturulan iş bağlantılarının AB ile ilişkilendirilmesini sağlaması şeklindedir.
TR90 Düzey 2 Bölgesi Kalkınma Programı	Program; Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon illerini içine almaktadır. Programa ayrılan hibe 24 milyon Euro’dur. Programın amacı, Türkiye’de bölgesel dengesizliklerin azaltılması ve kurumsal kabiliyetin artırılmasıdır.

Ek 4.İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması, Düzey 1-2-3 Bölgeleri (İBBS)

Düzey 1(12 bölge)	Düzey 2(26 alt bölge)	Düzey 3(81 il)
TR1 İstanbul	TR10 İstanbul	İstanbul
TR2 Batı Marmara	TR21 Tekirdağ TR22 Balıkesir	Tekirdağ,Edirne,Kırklareli Balıkesir,Çanakkale
TR3 Ege	TR31 İzmir TR32 Aydın TR33 Manisa	İzmir Aydın,Denizli,Muğla Manisa,Afyonkarahisar,Kütahya, Uşak
TR4 Doğu Marmara	TR41 Bursa TR42 Kocaeli	Bursa,Eskişehir,Bilecik Kocaeli,Sakarya,Düzce,Bolu,Yal ova
TR5 Batı Anadolu	TR51 Ankara TR52 Konya	Ankara Konya,Karaman
TR6 Akdeniz	TR61 Antalya TR62 Adana TR63 Hatay	Antalya,Isparta,Burdur Adana,Mersin Hatay,Kahramanmaraş,Osmaniye
TR7 Orta Anadolu	TR71 Kırıkkale TR72 Kayseri	Kırıkkale,Aksaray,Niğde,Nevşehir, Kırşehir, Kayseri,Sivas,Yozgat
TR8 Batı Karadeniz	TR81 Zonguldak TR82 Kastamonu TR83 Samsun	Zonguldak,Karabük,Bartın Kastamonu,Çankırı,Sinop Samsun,Tokat,Çorum,Amasya
TR9 Doğu Karadeniz	TR90 Trabzon	Trabzon,Ordu,Giresun,Rize,Artvin, Gümüşhane

TRA Kuzeydoğu Anadolu	TRA1 Erzurum TRA2 Ağrı	Erzurum,Erzincan,Bayburt Ağrı,Kars,Iğdır,Ardahan
TRB Ortadoğu Anadolu	TRB1 Malatya TRB2 Van	Malatya,Elazığ,Bingöl Van,Muş,Bitlis,Hakkari
TRC Güneydoğu Anadolu	TRC1 Gaziantep TRC2 Şanlıurfa TRC3 Mardin	Gaziantep,Adıyaman,Kilis Şanlıurfa,Diyarbakır Mardin,Batman,Şırnak,Siirt

Ek 5.2008-2016 Yıllarında Kurulan 24 Kalkınma Ajansı

Kapsamdaki İller	Merkez
İstanbul	İstanbul
Karaman, Konya	Konya
Amasya,Çorum,Samsun,Tokat	Samsun
Bayburt, Erzincan,Erzurum	Erzurum
Bitlis,Hakkari,Muş, Van	Van
Adıyaman,Gaziantep,Kilis	Gaziantep
Diyarbakır,Şanlıurfa	Diyarbakır
Batman,Mardin,Şırnak,Siirt	Mardin
Edirne,Kırklareli,Tekirdağ	Tekirdağ
Balıkesir,Çanakkale	Balıkesir
Aydın,Denizli,Muğla	Denizli
Afyonkarahisar,Kütahya,Manisa,Uşak	Kütahya
Bilecik,Bursa,Eskişehir	Bursa
Bolu,Düzce,Kocaeli,Sakarya,Yalova	Kocaeli
Ankara	Ankara
Antalya,Burdur,Isparta	Isparta
Hatay,Kahramanmaraş,Osmaniye	Hatay
Aksaray,Kırıkkale,Kırşehir,Nevşehir,Niğde	Nevşehir
Kayseri,Sivas,Yozgat	Kayseri
Bartın,Karabük,Zonguldak	Zonguldak
Çankırı,Kastamonu,Sinop	Kastamonu

Artvin,Giresun,Gümüşhane,Ordu,Rize,Trabzon	Trabzon
Ağrı,Ardahan,Iğdır,Kars	Kars
Bingöl,Elazığ,Malatya,Tunceli	Malatya

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Serhat Güvercin

Doğum Yeri ve Tarih: Sakarya/16.04.1993

Eğitim Durumu

Lisans: Yıldız Teknik Üniversitesi / İktisat

Yüksek Lisans: Yıldız Teknik Üniversitesi / İktisat

Universita degli Studi di Parma / International Business and Development

İş Deneyimleri

Staj: Borsa İstanbul, Öğrenci Eğitim Programı

Kurs: İŞ KUR, Mesleki Eğitim Kursu; ERP Finans ve Muhasebe Uzmanlığı Eğitimi

Akademik Çalışmalar

The Impact of Multinational Companies on Developing Countries, Lisans Tezi

Türkiye’de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme
IBANESS Kongreler Serisi-Tekirdağ/Türkiye, 9-10 Mart 2019, Tekirdağ, Türkiye

Yabancı Dil Bilgisi

İngilizce

İtalyanca

İletişim

Adres: Yalı Mahallesi 195. Sokak No:6 Karasu/Sakarya

E-posta adresi: srht.guvercin@gmail.com

